

Strom Projecten
ebat *Publicaties* A
siers **Jaarverslag** J
Projecten **2018** L
ebat *Publicaties* B
siers *Advies* Tendo
Documentatie J
liotheek Educatie
zingen **Den Haag**

INHOUD

VOORWOORD	5
INLEIDING Het moest maar eens gezegd worden...	7
LEESWIJZER	9
KUNST EN MAATSCHAPPIJ over Stroom Den Haag, een introductie	11
JAAROVERZICHT	12
KUNST IN DE OPENBARE RUIMTE	16
De Beeldengalerij	18
Beelden in de stad	19
Kunst bij scholen	21
HAAGSE KUNST EN KUNSTENAARS	27
Stimulerende activiteiten	29
Subsidieregelingen	34
Atelierbemiddeling	37
PROGRAMMA	45
Tentoonstellingen	47
Lezingen	54
Bibliotheek	55
PUBLIEK EN BEREIK	
Communicatie	62
Educatie en participatie	65
Stroom online	68
Stroom in het nieuws	71
Prestatiegegevens	74
FINANCIËN	83
ORGANISATIE	
Algemeen	89
Bestuur en directie	90
Personeel	92
BIJLAGEN	93
STROOM DANKT...	99

VOORWOORD

Er bestaat een boekje met de titel “EBI ART”. Het is een boekje met foto’s van schilderijen van een gedetineerde in de Extra Beveiligde Inrichting in Vught, Nederlands enige ‘maximum security prison’. Er zijn gelukkig niet veel mensen die zo gevaarlijk worden geacht dat ze daar worden opgesloten.

Op de achterkant van het boekje staat een tekst van de coördinator/docent Kunstzinnige Vorming van de Penitentiare Inrichting in Vught, waarvan de EBI onderdeel is. De laatste zin luidt: ‘Een voorbeeld, lijkt mij, hoe iemand die moet zitten zijn tijd en energie goed gebruikt, zodat hij in ieder geval op een andere manier naar buiten zal gaan dan hoe hij is binnengekomen. Daar doen we het toch voor nietwaar?’

Wat doet kunst met ons? Met de makers, de kijkers, degenen die haar ervaren, met haar context? Het is een vraag die bij en door Stroom blijvend wordt gesteld.

2018 was voor Stroom een enerverend en productief jaar, zo zal eenieder die het jaarverslag tot zich neemt erkennen. Het was een bewogen jaar – niet in de laatste plaats vanwege de status quo waarmee we 2017 afsloten en in de geest waarvan we aan 2018 begonnen: met te veel werk voor te weinig mensen en met ontoereikende middelen. Er werd besloten tot een verandertraject, hoewel dat allesbehalve makkelijk was vanuit de moeilijke situatie waarin we ons bevonden. Maar het bleek de juiste beslissing: het programma voor 2019 en 2020, dat een eerste stap vormde in dat verandertraject, werd gehonoreerd met een bijdrage door het Mondriaan Fonds.

Stroom koos in 2018 radicaal voor engagement, voor het binnenhalen van de buitenwereld, voor het naar buiten brengen van de kracht die kunst in zich heeft. In het Zuiderpark werd een depot geopend voor de *Beeldengalerij* in het centrum van Den Haag; daar zijn de beelden te bezichtigen, die tijdelijk niet op een sokkel in de binnenstad staan. Deze blijven dus toegankelijk voor publiek. Dat is belangrijk, want daarmee kunnen de beelden, zelfs in tijdelijke opslag op een andere plek in de stad, hun werk blijven doen. Enkele van deze beelden hebben plaats gemaakt voor nieuwe werken: op de langste en de kortste dagen van het afgelopen jaar werden *Bambaataa* van Gabriel Lester en *RE/FLECT/OR* van Navid Nuur onder grote belangstelling onthuld. Twee kunstwerken die elk op hun eigen manier spelen met zowel licht als met het standpunt van de kijker.

In het jaar dat achter ons ligt werden door Stroom in samenwerking met de Haagse broedplaatsmakelaar meerdere atelierpanden opgeleverd. Daarmee is er werk- en presentatiegelegenheid gerealiseerd voor tientallen jonge kunstenaars die zich aan Den Haag willen verbinden. Trixie is hiervan een mooi voorbeeld. Maar ook ANNASTATE, in de bezongen Moerwijk, staat voor wat Stroom wil: het creëren van waarde voor zowel de kunstenaars, als voor de omgeving waarin zij werken.

Er ontstaat een nieuwe verbinding, namelijk die tussen wijk, kunst en kunstenaars. Interactie, samenkomst, bijzondere gebeurtenissen, stof tot praten; een unieke en voor de wijk typische manier van doen, die een jonge maker inspireert; en iemand van buiten, die aanwijst wat hem opvalt aan moois en bijzonders in de vertrouwde wijk.

Het brengt me terug bij de eerste alinea: ‘Daar doen we het toch voor?’

Sharon Gesthuizen,
voorzitter
april 2019

De Beeldengalerij: Navid Nuur, RE/FLECT/OR (foto: Sander Foederer)

INLEIDING

Het moest maar eens gezegd worden...

“Het moet maar eens gezegd worden.” Met deze verklaring eindigde mijn inleiding bij ons jaarverslag van 2017. Een trotse terugblik op ons programma van dat jaar kon niet anders dan gepaard gaan met een realistische kijk op onze prestatiegegevens. Er is minder tijd voor onderzoek en voorbereiding, er zijn minder (verdiepende) activiteiten, onvoldoende ruimte voor communicatie, onvoldoende ruimte voor organisatorische vernieuwing, scholing en ontwikkeling, en onvoldoende mogelijkheden om ons voor te bereiden op de uitdagingen van de toekomst.

Nieuwe wending

De gevolgtrekking, namelijk dat aan de buitenkant niet zichtbaar is dat er achter de schermen een vorm van erosie heerst, is helaas ook weer van toepassing op het jaar 2018. Maar we hebben de koe bij de horens gevat en in 2018 een binnen het kunstenveld opvallend plan geschreven voor een experimenteel programma waarin we onderzoeken hoe we onze relaties met kunstenaars en met onze omgeving een nieuwe en zinvolle gestalte kunnen geven, hoe we vanuit de kunst nog meer kunnen betekenen voor de samenleving, hoe we meer mensen en organisaties deelachtig kunnen maken van het proces van artistieke ideeontwikkeling en hoe we onszelf en anderen meer ruimte kunnen bieden voor onderzoek en ontwikkeling, twijfel en inspiratie, ontdekking, kruispunten en sluiptwegen, kortom: hoe we anderen én onszelf de gelegenheid kunnen bieden om te herbronnen.

Dit plan kreeg gestalte in een sprankelende aanvraag, *Where's the exhibition?*, die door het Mondriaan Fonds met een programmasubsidie voor de periode 2019-2020 is gehonoreerd.

Ongeziene, ongekende meerwaarde

We realiseren ons dat die nauwelijks zichtbare zelfexploitatie samenhangt met de creatie van bijzondere meerwaarde, vaak in de vorm van een verbinding tussen het lokale en het internationale of het directe resultaat van de synergie tussen de verschillende afdelingen van Stroom. Het is deze meerwaarde waar we bij Stroom voortdurend naar streven en die een grote rol speelt in onze dagelijkse werkzaamheden, maar die we zelf eigenlijk nooit expliciet zichtbaar maken. Hij blijkt dus ook niet uit de opsomming van de activiteiten die hierna in ons jaarverslag zijn opgenomen. Graag geef ik een tweetal voorbeelden van de impact die onze benadering heeft.

We organiseren jaarlijks de *Invest Week* (zie p. 30). Het is formeel een onderdeel van ons programma ten behoeve van Haagse kunst en kunstenaars, maar krijgt gestalte dankzij de inbreng, maar vooral ook het netwerk en de status die Stroom internationaal heeft als presentatie-instelling voor beeldende kunst. In een kort tijdsbestek nemen internationale curatoren kennis van jong talent en krijgen inzicht in de culturele infrastructuur en het kunstklimaat van Den Haag. De *Invest Week* biedt de Haagse kunstenaars als extra bovenop een eerder ontvangen Invest subsidie hoogwaardige reflectie op hun werk en versterkt het internationale imago van Den Haag als beeldende kunststad. Dit heeft tot gevolg dat steeds meer kunstenaars worden opgenomen in internationale netwerken en kansen krijgen op belangrijke podia. Wij merken dat indirect door het sterk stijgend aantal aanvragen van een SPOT-subsidie voor tentoonstellingen in het buitenland.

De directe doorwerking van de *Invest Week 2018* biedt deze jonge kunstenaars kansen om zich internationaal te manifesteren.

Een van de genodigde curatoren - James Edgar van Assembly Point, een galerie in Londen, schreef dat Stroom "seems to provide a very comprehensive way to support The Hague's young (and established) artists that could serve as models for other cities". Op zich al veelzeggend, maar meteen daaropvolgend nodigde hij de kunstenaars Bernice Nauta, Daniel van Straalen en Kim David Bots na de *Invest Week* ook daadwerkelijk uit voor deelname aan *Everything*. Dit project met 60 internationale kunstenaars, dat bestond uit een tentoonstelling, workshops, performances en talks, heeft de zichtbaarheid van deze kunstenaars aanzienlijk vergroot, hun netwerk uitgebreid en hen een goed contact in Londen opgeleverd.

De Vlaamse kunstenaar/curator Lieven Segers heeft naar aanleiding van de *Invest Week* Bernice Nauta uitgenodigd voor de expositie *I know what you did last summer* in Antwerpen.

Galerie Nouvelles Images heeft tijdens de *Invest Week* Valentin Diaconov ontmoet, curator van het beroemde Garage in Moskou, en kreeg daardoor de contacten om in 2018 kunstenaar Hamid El Kanbouhi in Moskou te tonen.

In het voorjaar van 2018 presenteerde Stroom *The Congo Tribunal*, het cross-disciplinaire project waarmee theatermaker/schrijver Milo Rau dramatische misstanden in de Democratische Republiek Congo aan de kaak stelt. De thematiek (corruptie, economisch misbruik, kolonialisme, schending van de mensenrechten) die we met *The Congo Tribunal* hebben geagendeerd leverde veel nieuwe contacten op. Lokaal, nationaal, internationaal. We organiseerden speciale bezichtigingen voor bijvoorbeeld een van de rechters van het Internationaal Hof van Justitie en zijn team en voor een delegatie van het Ministerie van Buitenlandse Zaken, die voor minister Kaag een internationale conferentie over Congo voorbereidde. Leden van de Congolese gemeenschap in Den Haag en staf en studenten van het Institute for Social Studies bezochten het project en bespraken politieke, activistische aspecten, of overdachten oplossingsrichtingen voor het conflict.

Deelnemers aan ons educatietraject 'Community of Practice' waaronder studenten grafisch ontwerp van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten organiseerden voor tientallen professionals die werkzaam zijn bij internationale organisaties op het gebied van vrede en recht de zeer succesvolle posterworkshop *Where Politics Fail, Maybe Posters Can Help*. Het resultaat van de workshop werd ook tijdens een conferentie bij het T.M.C. Asser Instituut tentoongesteld.

The Congo Tribunal kreeg overigens gestalte in samenwerking met het filmfestival Movies that Matter; inmiddels een vaste en betrokken partner van Stroom. We bereikten daardoor een veel groter en breder publiek dan normaal (theater- en film liefhebbers, betrokkenen bij mensenrechten, juridische professionals). In 2019 is deze samenwerking voortgezet met een specifieke filmvoorstelling en programma over de Oekraïense filmmaker Oleg Sentsov en de uitnodiging aan ondergetekende om zitting te nemen in de jury van de Camera Justitia Award van het festival.

Het creëren van meerwaarde en synergie is niet formeel onderdeel van ons takenpakket. Het komt voort uit een gepassioneerd vertrouwen in het belang van kunst. Daarmee levert Stroom een onderscheidende bijdrage aan een gezond en dynamisch kunstklimaat. En zet zich in om vanuit de kunst de samenleving te verrijken. Het spreekt voor zich dat we daarom moeten zorgen dat we zelf ook gezond blijven.

Arno van Roosmalen,
directeur
april 2019

LEESWIJZER

Om het leesplezier te verhogen laten we de hoofdstukken **Kunst in de openbare ruimte, Haagse kunst en kunstenaars, Programma** steeds vooraf gaan door een samenvattende inleiding. Door deze achtereenvolgend te lezen wordt de continuïteit van het beleid en de synergie tussen de verschillende programma-onderdelen van Stroom benadrukt. Details over bepaalde activiteiten, verwachtingen, reacties e.d. volgen per hoofdstuk. Voor meer informatie en beeldmateriaal over programma en projecten verwijzen wij u overigens graag naar het uitgebreide archief op onze website.

Tentoonstelling: Lawrence Lek *Nøtel* (*The Hague*) (foto: Taronia Leonora)

KUNST EN MAATSCHAPPIJ

over Stroom Den Haag... een introductie

In het Nederlandse kunstlandschap is Stroom Den Haag een ongewone organisatie met veel verschillende verantwoordelijkheden en functies. Uitgangspunt voor ons beleid vormt de hedendaagse kunst. We produceren en presenteren projecten en tentoonstellingen en zijn verantwoordelijk voor het gemeentelijk beleid op het gebied van kunst in de openbare ruimte. Daarnaast dragen we zorg voor het ondersteunen en stimuleren van Haagse kunst en kunstenaars en voor het optimaliseren van het beeldende kunstklimaat in deze stad. Al deze functies verknopen we onder één dak en in nauwe samenhang met elkaar. We zijn tegelijkertijd presentatie-instelling, onderzoeksinstituut, productiehuis, gemeentelijk adviseur, subsidie- en adviesbureau én atelierbemiddelaar.

Wij zijn ervan overtuigd dat kunst van ongelooflijk groot belang is voor onze maatschappij. Door haar verbeeldingskracht, haar 'belangeloosheid', en door voortdurend vragen te stellen bij vanzelfsprekendheden en vooronderstellingen. Zo maakt kunst zichtbaar wat buiten ons blikveld valt. Daarin ligt haar kracht.

De stad en de kunst: dat is ons werkterrein. In de 30 jaar van haar bestaan heeft Stroom steeds met vernieuwende kunstprojecten een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van de stad Den Haag. Den Haag is enerzijds volkomen uniek, aan de andere kant is het een stad die kwaliteiten en maatschappelijke dilemma's deelt met andere (inter)nationale steden. We willen het denken over de stedelijke samenleving stimuleren en dit vanuit een cultureel perspectief verrijken. Dat doen we door via de autonome positie van de kunst naar de maatschappij te kijken.

We organiseren bijvoorbeeld thematische meerjarenprogramma's waarin we over langere tijd, met uiteenlopende partners en op verschillende manieren actuele onderwerpen onderzoeken. Daarbij zoeken we steeds naar nieuwe presentatievormen, onttrekken ons geregeld aan de reguliere kunstwereld en koesteren ons lokale werkterrein. In de komende jaren onderzoeken we ook heel nadrukkelijk of we als organisatie in onze huidige vorm nog optimaal voor al onze taken zijn toegerust.

De structuur van dit jaarverslag is geënt op onze beleidsprioriteiten. We realiseren tot de verbeelding sprekende **Kunst in de openbare ruimte**, creëren optimale omstandigheden voor **Haagse kunst en kunstenaars** en zetten in op een genereus **Programma** waarmee we vergezichten schetsen, prikkelen en inspireren. En we spannen ons in om beleid en projecten onder de aandacht te brengen van een rijk-geschakeerd publiek.

In dit jaarverslag lichten we toe hoe we dit alles in 2018 hebben gedaan.

JAAROVERZICHT 2018

JANUARI

- t/m 7-jan *Ondertussen Justin Bennett*
- t/m 4-feb *OpZicht Sarojini Lewis*
- t/m 18-feb Tentoonstelling Jan Rosseel: *Back-up*
 - 10-jan Ontvangst en rondleiding masterstudenten St. Joost
 - 11-jan *Zefir7: André Thijssen*
 - 11-jan Ontvangst en rondleiding studenten Haagse Hogeschool
- 13-jan t/m 11-mrt *Ondertussen: Anna Moreno*
 - 15-jan Nieuwjaarsborrel
 - 19-jan Onthulling kunst-op-scholenproject *Het Volle Leven* van Arno Coenen
 - 20-jan Lezing Anna Moreno
 - 21-jan Workshop Damian van de Velden IMC Weekendschool
- 25-jan t/m 18-mar Etalagepresentatie *Strandbeesten* van Theo Jansen
 - 28-jan Workshop Damian van de Velden IMC Weekendschool
 - 30-jan Filmvertoning *Videograms of a Revolution* ihkv *Back-up*
 - 30-jan Presentatie *De Beeldengalerij* op Vrijzinnig Christelijk Lyceum

FEBRUARI

- 1-feb Onthulling Kunst-op-scholenproject van Berry Holslag bij de Nassauschool
- 1-feb Presentatie *De Beeldengalerij* op Vrijzinnig Christelijk Lyceum (VCL)
- 1-feb *KABK Elective*
- 2-feb Ontvangst curatorenklas De Appel
- 4-feb Workshop Damian van de Velden IMC Weekendschool
- 5-feb Presentatie *De Beeldengalerij* op BSO Tamarschool
- 7-feb t/m 25-mrt *OpZicht: Afra Eisma*
 - 9-feb Lezing Marysia Lewandowska ism MAR/KABK Studium Generale
 - 15-feb *Zefir7: Team Thursday*
 - 20-feb Presentatie *De Beeldengalerij* bij OBS De Kameleon
 - 21-feb *Reading the City: Bruno Setola*
 - 26-feb Pro Herhaalbezoeken Nick Terra
 - 26-feb Workshop Orisun
- 27 en 28-feb Atelierbezoeken Rayne Booth

MAART

- 2-mrt Personeelsuitje/ bezoek Burgerweeshuis /afscheid Francien
- 4-mrt *Reading Room #23*
- 7-mrt *Reading the City #2*
- 8-mrt *Zefir7: Alice Wong en Pleun van Dijk*
- 8-mrt Informatiebijeenkomst tbv nieuw-ingeschreven Haagse kunstenaars
- 10-mrt t/m 8-apr Tentoonstelling Milo Rau: *The Congo Tribunal*
 - 12-mrt PRO Deo Herhaalbezoeken Jelle Bouwhuis
 - 13-mrt Presentatie *De Beeldengalerij* bij OBS Het Volle Leven mmv Wieke Terpstra
 - 14-mrt Ontvangst collega's Amsterdamse broedplaatsen
 - 14-mrt Ontvangst en rondleiding studenten Willem de Kooning Academie
 - 16-mrt Excursie *Tools for the Imagination: Aldo van Eyck* naar A'dam
 - 17-mrt Facetime event *OpZicht: Afra Eisma*
- 17-mrt t/m 11 mei *Ondertussen: Virginie Dubois*
- 21-mrt t/m 26-aug Etalagepresentatie *Green Offshores* van Lodovica Guarnieri
 - 20-mrt Presentatie *De Beeldengalerij* bij OBS Het Volle Leven
 - 22-mrt *Reading the City: Sabrina Lindemann*
 - 21-mrt Hosting gemeenteraadsverkiezingen, Stroom als stembureau
- 25 t/m 30-mrt Filmvertoningen *The Congo Tribunal* bij Movies that Matter Festival
 - 28-mrt Rondleiding *The Congo Tribunal* van delegatie Min. van Buitenlandse Zk

28-mrt Presentatie *De Beeldengalerij* bij Museum Beelden aan Zee
29-mrt *Reading the City*: Elise 't Hart

APRIL

4-apr *KABK Elective*
4-apr Informatiebijeenkomst tbv nieuw-ingeschreven Haagse kunstenaars
4-apr t/m 12 mei *OpZicht: Martón Kabai*
5-apr *Reading the City*: Lodovica Guarnieri
6-apr Posterworkshop door CoP ihkv *The Congo Tribunal*
6-apr Ontvangst en rondleiding studenten Fontys Tilburg / NT / HKU
6-apr Presentatie *De Beeldengalerij* bij VCL
8-apr Finissage *The Congo Tribunal*: presentatie posters, filmvertoning, Q&A
11-apr Workshop door Topp & Dubio
12-apr *Zefir7: Elisa van Joolen en Our Polite Society*
5-apr *Reading the City*: Arno van Roosmalen en Vincent de Boer
13-apr Atelierbezoeken Anke Bangma
13-apr Oplevering scholenopdracht Bob Waardenburg bij Nutsschool M.M. Boldingh
16 t/m 26 apr Tentoonstelling *De Dingen*
16-apr Ambassade vd Noordzee: zitting #1
17-apr Ambassade vd Noordzee: zitting #2
18-apr *De Dingen - What the Archive Things*
18-apr *KABK Elective*
21-apr *De Dingen - Earth and Otherly Matters*
24-apr *De Dingen - Why Should our Bodies End at the Skin?*
24-apr Bezoek studenten ivm tentoonstelling Rietveld
25-apr *KABK Elective*
25-apr Workshop Topp & Dubio
25-apr *Reading the City*: Willemijn Lofvers
26-apr Ontvangst en rondleiding studenten Design Academy
26-apr Ambassade vd Noordzee: zitting #3
26-apr Atelierbezoeken Anke Bangma

MEI

1-mei Plaatsing caroussels Céline Condorelli bij scholen
3-mei Schloss Ringelberg 7x
12-mei *OpZicht* event, Martón Kabai
16-mei t/m 8-jul *OpZicht: Ymke Vertelman*
16-mei Presentatie bij Veurs Lyceum + workshop Topp & Dubio
16-mei Atelierbezoeken Zippora Elders
17-mei *Zefir7: Department of Search* en *Emma van der Leest*
17-mei Atelierbezoeken Zippora Elders
18-mei Presentatie bij Veurs Lyceum
19-mei t/m 15-jul Tentoonstelling *My Practice, My Politics*
19-mei t/m 26 aug *Ondertussen: Kim David Bots*
22-mei *The Reading Room*
23-mei Atelierbezoeken Zippora Elders
24-mei Ontvangst leerlingen Carolusschool
25-mei Hosting *Bio Art & Design Award*
31-mei Hosting *Royal Chess Club*

JUNI

1 t/m 3-jun *Festival Design Kwartier*: rondleidingen *My Practice, My Politics*
7-jun Hosting *KABK - Creative Coding Class*
13-jun Hosting *Border Sessions - Reframing Lab*
14-jun *The Reading Room* #25
18 t/m 21-jun *Invest Week*
20-jun *Invest Week*: Publieksavond
20-jun Ontvangst 11 Studenten Robert Fraher / bezoeken kunstlocaties

- 20-jun Workshop Topp & Dubio
- 21-jun *The Reading Room #26*
- 25-jun Ontvangst en rondleiding studenten Arizona State University
- 28-jun Informatiebijeenkomst tbv nieuw-ingeschreven Haagse kunstenaars
- 28-jun Ontvangst woningbouwcorporatie HaagWonen
- 29-jun Onthulling nieuw sokkelbeeld van Gabriel Lester

JULI

- 6 t/m 8-jul *The Hague Contemporary Event: rondleiding MPMP & artist talks*
- 10-jul Uitreiking *Aanmoedigingsprijs* aan Leonie Schneider
- 11-jul t/m 2-sep *OpZicht: Lisa van Casand*
- 23 t/m 31-jul Zomerschool bij BO Palet olv Farah Rahman

AUGUSTUS

- 1 t/m 3-aug Zomerschool bij BO Palet olv Farah Rahman
- 20-aug Ontvangst Piket jury
- 31-aug t/m 1-sep Workshop CoP ihkv *Notel (The Hague)*

SEPTEMBER

- 1-sep t/m 4-nov Tentoonstellingn Lawrence Lek: *Notel (The Hague)*
- 1-sep t/m 4-nov *Ondertussen: Alexandra Martens Serrano*
- 7-sep t/m 11-nov *Opzicht: Tommy Smits*
- 10-sep Ontvangst en rondleiding KUNO Stuurgroep
- 10-sep *The Reading Room #27*
- 11-sep *The Reading Room #28*
- 12-sep Ontvangst en rondleiding studenten Hogeschool der Kunsten Brussel
- 13-sep *Zefir7: New Signatures '18*
- 14-sep Onthulling kunst-op-scholenproject Harold de Bree bij Esloo College
- 17-sep Ontvangst en rondleiding studenten KABK
- 18-sep Workshop Orisun: How to start a label
- 20-sep CID Café
- 22 en 23-sep *Notel Bicycle Tours: (UN)just Peace* olv Lodovica Guarnieri
- 25-sep Orisun: *How to start a label*
- 26-sep Ontvangst en rondleiding studenten KABK
- 28-sep Atelierbezoeken Niekolaas Lekkerkerk
- 28-sep Orisun: *How to start a label*
- 29-sep Atelierbezoeken Niekolaas Lekkerkerk
- 30-sep Rondleiding door Lua Vollaard ihkv *Notel (The Hague)*

OKTOBER

- 6-okt Ontvangst en rondleiding studenten Minerva en KABK
- 11-okt Ontvangst en rondleiding leerlingen Johan de Witt College
- 11-okt *Zefir7: Kevin Bray*
- 12-okt Atelierbezoeken Alexandra Landré
- 12-okt Ontvangst en rondleiding studenten St Joost en KABK
- 13-okt Atelierbezoeken Alexandra Landré
- 15-okt PRO Herhaalbezoek Steven ten Thije en Bas Hendriks
- 15-okt Rondleiding *De Beeldengalerij* voor leerlingenVCL
- 17 t/m 19-okt Preview documentaire over Ossip
- 18-okt Rondleiding *De Beeldengalerij* voor leerlingen Willemsparkschool
- 20-okt *Notel Conference: Luxury Automated City* ihkv *Notel (The Hague)*
- 23-okt Presentatie tijdens Dutch Design Week van *Notel (The Hague)*
- 24-okt Workshop Orisun: *Creatieve Rechten*
- 25-okt CoP bijeenkomst met Dutch Future Society
- 29-okt Workshop Safety & Security ihkv *Notel (The Hague)*
- 31-okt Workshop Orisun

NOVEMBER

- 1-nov Bijeenkomst tbv (nieuw-ingeschreven) Haagse kunstenaars
- 1-nov Ontvangst en rondleiding studenten KABK
- 3-nov Hidden yoga ihkv *Notel (The Hague)*
- 3-nov China-lezing Tanja Smit
- 6 en 7-nov Atelierbezoeken Margit Säde
- 8-nov *Zefir 7: *Glitterstudio en HATS & TALES*
- 12-nov Workshop Jessie Rahman bij Johan de Witt Scholengroep
- 12-nov t/m 27 jan *Ondertussen: Evelina Rajca*
- 14 en 15-nov Curatorenprogramma De Appel
- 17-nov t/m 27-jan Tentoonstelling Nishiko: *Repairing Earthquake Project*
- 15-nov t/m 17-feb *OpZicht: Eline Benjaminsen*
- 19-nov Ontvangst en rondleiding leerlingen Johan de Witt College
- 19-nov Workshop Orisun
- 20-nov Ontvangst en rondleiding CBK Groningen
- 21-nov Workshop David Veneman bij Zandvliet Lyceum
- 23-nov Bezoek Vasyl Cherepanyn (VCRC)
- 25-nov IMC Weekendschool workshop olv Petra Knötschke
- 26-nov Workshop Jessie Rahman bij Johan de Witt Scholengroep
- 26-nov Workshop Orisun
- 28-nov Lezing Peter Fend ihkv *Repairing Earthquake Project*
- 28-nov Ontvangst en rondleiding studenten KABK
- 30-nov Ontvangst en rondleiding leerlingen Willemsparkschool
- 30-nov Boekpresentatie Das Leben am Haferkamp ism Zeeuws Museum

DECEMBER

- 1-dec Lessenreeks Yvette Teeuwen bij BO Paul Krugerschool
- 2-dec Rondleiding Nishiko ihkv *Repairing Earthquake Project*
- 2-dec IMC Weekendschool workshop olv Petra Knötschke
- 3-dec Atelierbezoeken Dick Verdult
- 3-dec Workshop Jessie Rahman bij Johan de Witt Scholengroep
- 3-dec Workshop Orisun
- 4-dec Atelierbezoeken Dick Verdult
- 7-dec Hosting bijeenkomst van Land Art
- 8-dec *Reading Room #27*
- 9-dec IMC Weekendschool workshop olv Petra Knötschke
- 10-dec Workshop Jessie Rahman bij Johan de Witt Scholengroep
- 12-dec Lezing Annechien Meier ihkv *Repairing Earthquake Project*
- 13-dec Informatiebijeenkomst tbv nieuw-ingeschreven Haagse kunstenaars
- 17-dec Workshop Jessie Rahman bij Johan de Witt Scholengroep
- 18-dec Extra opening *Repairing Earthquake Project*
- 19-dec Onthulling nieuw sokkelbeeld van Navid Nuur

KUNST IN DE OPENBARE RUIMTE

verschillende perspectieven op de stad

Kunst draagt bij aan de betekenis en het karakter van het publieke domein, en kan publieke waarden zichtbaar maken. Ons beleid op het gebied van kunst in de openbare ruimte heeft zich ontwikkeld tot een integraal programma dat gericht is op de stad, stedelijkheid en meer algemeen: de maatschappij.

Stroom voert dat beleid o.a. uit door vernieuwende kunstprojecten te initiëren en door diverse opdrachtgevers te adviseren bij de realisatie van **Beelden in de Stad** en **Kunst bij Scholen**. Daarnaast geven we jaarlijks een of meer kunstenaars de opdracht een werk te maken voor **De Beeldengalerij**; de collectie van hedendaagse Nederlandse beeldhouwkunst in het centrum van Den Haag.

Reflecties

Rond de langste en de kortste dag van 2018 onthulden we sprekende sculpturen van twee internationaal vermaarde kunstenaars, respectievelijk Gabriel Lester en Navid Nuur, voor *De Beeldengalerij*. Bij beide werken speelt het licht een cruciale rol. *Bambaataa* van Lester biedt onder invloed van het invallende zonlicht een holografisch schouwspel. *RE/FLECT/OR* van de Haagse kunstenaar Nuur verrast ook de nachtelijke passant. *De Beeldengalerij* groeit gestaag. Inmiddels bestaat die uit 43 beelden. Al langere tijd keken we uit naar een waardig en publiek toegankelijk depot voor de beelden die tijdelijk niet in de binnenstad kunnen worden getoond. In het Zuiderpark wordt in 2019 het *Open Depot* gerealiseerd. Dit maakt een dynamische omgang met *De Beeldengalerij* in het centrum mogelijk en biedt veel Haags publiek een inkijk in de rijkdom van de totale collectie.

"Mensen zijn er dag en nacht, en als je een sculptuur voor de buitenruimte maakt is het goed om de dag- en nachtbewegingen van iedereen mee te nemen in het werk."

- Navid Nuur

Aletta Jacobs... die vrouw verdient een standbeeld

Stroom wordt regelmatig gevraagd te adviseren bij de realisatie van kunst in de openbare ruimte. Op basis van onze expertise en afhankelijk van de uitgangspunten voor de opdracht, helpen we bij het opstellen van criteria en dragen op basis daarvan een rijke diversiteit aan mogelijk geschikte kunstenaars aan. Vervolgens begeleiden we de gehele procedure van selectie van de kunstenaar(s) tot aan realisatie en communicatie.

Zoals bekend zijn we nauw betrokken bij het Juliana-monument, een ontwerp van Ingrid Mol dat in 2021 onthuld zal worden direct voor de hoofdingang van het Centraal Station. Mol is in samenwerking met Struktuur 68 bezig met de productie van de figuren.

Op verzoek van de gemeente heeft Stroom zich in 2018 aan twee andere opdrachten gecommitteerd: het gaat om twee grootschalige werken bij de Rotterdamsebaan en om een beeld van Aletta Jacobs ter ere van de viering van 100 jaar vrouwenkiesrecht. Het idee voor dat laatste beeld komt voort uit een initiatiefvoorstel van de PvdA, getiteld *Die vrouw verdient een standbeeld*, een pleidooi voor meer diverse representatie in de openbare ruimte van Den Haag en in eerste instantie voor meer standbeelden van vrouwen. De wens is om het kunstwerk in 2019 te realiseren. Naar verwachting wordt in 2019 ook het werk *Ling Zhi Helicopters* van Huang Yong Ping opgeleverd. Het werk, bestemd voor het stadsdeel Leidschenveen-Ypenburg, komt voort uit een zorgvuldig adviestraject waarbij deskundigen en omwonenden nauw betrokken zijn.

Dazzling

Het aantal projecten in het kader van *Kunst bij Scholen* is de afgelopen jaren wat gedaald. Er werd tijdelijk minder gebouwd en verbouwd, maar voor het komende jaar staan er alweer meerdere opdrachten op de rol.

Het afgelopen jaar is een *dazzle painting* van Harold de Bree gerealiseerd op de stoep voor het Esloo College waardoor de school als het ware op een voetstuk geplaatst wordt.

Niet altijd wordt in het kader van de percentageregeling overigens een nieuw kunstwerk gerealiseerd. Zo hebben we in 2018 met succes geijverd voor het behoud van een reusachtig reliëf van M.C. Escher in de nieuwbouw voor het Vrijzinnig Christelijk Lyceum.

Voortdurende alertheid

Kunst in de openbare ruimte vergt voortdurende zorg en aandacht, bij de totstandkoming, maar vooral ook daarna. Met een zorgvuldig beheersplan bij oplevering wordt getracht om de toestand van het werk voor de toekomst zo goed mogelijk te waarborgen. In de loop van de tijd verandert echter soms de context van een werk. Niet alleen sociaal- maatschappelijk en politiek, zoals blijkt uit onze veranderde perceptie van 'helden' als Witte de With en Michiel de Ruyter, maar ook fysiek, wanneer de omgeving wordt gewijzigd. Hierdoor kunnen de originele uitgangspunten van een kunstwerk onder druk komen te staan, of staat het voortbestaan van het werk zelfs ter discussie. Op dit moment speelt dit voor een aantal belangrijke werken uit de beginjaren van Stroom: te weten *301 steps (Daylight/Tungsten)* van Jan van Grunsven en Arno van der Mark aan de Schenkkade en het werk *Park in het Water* van Acconci Studio bij de Haagse Hogeschool. Beide werken vormden destijds een integraal onderdeel van het omgevingsplan. Daardoor waren ze minder herkenbaar als kunstwerk en (dus) min of meer onbeschermd. Bij de herontwikkeling van het gebied gaat men daarom vaak onbewust voorbij aan de artistieke waarde van het oorspronkelijke kunstwerk.

Bovenstaande illustreert het belang van een voortdurende alertheid op de veranderende rol van kunst in de publieke ruimte; de kunst verandert, en ook het publiek zelf laat meer van zich horen. Wat is de rol van kunst in de publieke ruimte, nu en in de toekomst? Wat voor vormen kan kunst in de publieke ruimte aannemen? Wie heeft invloed op kunst in onze leefomgeving en hoe gaan we met die invloed om? Dat zijn cruciale vraagstukken die ons steeds bezighouden en waar we in de komende jaren o.a. in de vorm van een aparte programmalijn, actief op inzetten.

DE BEELDENGALERIJ

Door het permanente karakter en de jaarlijkse nieuwe opdrachten is *De Beeldengalerij* in het centrum van de stad een unieke vorm van kunst in de openbare ruimte. Het laat sinds het begin van de jaren '90 een dwarsdoorsnede zien van de Nederlandse beeldhouwkunst: 40 sokkels met sculpturen van vooraanstaande kunstenaars. *De Beeldengalerij* is bedacht en ontworpen door Peter Struycken. Conservator is André Kruysen.

In 2018 zijn twee nieuwe beelden aan de reeks toegevoegd; *Bambaataa* van Gabriel Lester en *RE/FLECT/OR* van Navid Nuur..

de zon als spotlight

Bambaataa door Gabriel Lester

In *Bambaataa* is goed te zien dat Gabriel Lester graag werkt op het snijvlak van architectuur, fotografie en film. De zwartmetalen sculptuur toont aan één zijde een maskerachtig gezicht, waarvan de ogen en de mond zonlicht doorlaten. Hierdoor ontstaan er aan de andere kant holografische projecties van geometrische vormen. Hoewel het een statisch beeld is, heeft het een dynamisch filmisch karakter: de verschijningsvorm zal steeds anders zijn al naar gelang de lichtsituatie en het standpunt van de kijker. Het beeld staat thans in de Grote Markstraat precies op het zuidoosten. Hier schijnt de dalende middagzon als een spotlight pal op het beeld.

dynamiek door kunstlicht

RE/FLECT/OR door Navid Nuur

Het nieuwe werk *RE/FLECT/OR* van de Haagse kunstenaar Navid Nuur gaat in gesprek met de stedelijke omgeving. Wat overdag een monumentale sculptuur lijkt, komt in de nacht tot leven. Het beeld doet in eerste instantie denken aan een gebouw: horizontale lagen worden afgewisseld door lagen van kleurige reflectoren, die overdag en 's nachts echter een totaal verschillend effect hebben. Met name 's nachts is het effect intens: door het schijnsel van verkeer en de omliggende etalages lichten de reflectoren op, en in de beweging verandert ook het kleurbeeld. Het beeld komt pas werkelijk tot leven door kunstlicht.

In 2019 wordt *De Beeldengalerij* verder uitgebreid met werken van Yvonne Dröge Wendel en Tirzo Martha (onlangs gekozen tot winnaar van de 11e Wilhelminaring – de oeuvreprijs voor beeldhouwkunst in Nederland).

"Op verzoek van Stroom begon ik in 2013 al na te denken over een sculptuur. Het gaat mij er vooral om dat een beeld in de publieke ruimte een relatie aangaat met de voorbijgangers, die allemaal andere perspectieven hebben. Mensen zijn er dag en nacht, en als je een sculptuur voor de buitenruimte maakt is het goed om de dag- en nachtbewegingen van iedereen mee te nemen in het werk. Met zoiets technisch als reflectoren kun je steeds een ander aspect van het beeld tonen - het staat in dialoog met de stad en de dynamiek daarin. Het kan een toevallige gewaarwording zijn of een die je bewust vastlegt met een flitsfoto."

- Navid Nuur

"Het moment dat dit beeld Zich in een flits aan je toont en Maar even resoneert in de nacht van je stad

Voordat het bevriest op je chip of een cloud

Aan dat minimale moment Heeft Navid Nuur wel vijf jaar gewerkt."

- André Kruysen, beeldend kunstenaar en conservator Beeldengalerij

"Het is goed om te zien dat de geboorte van een kunstwerk op deze wijze wordt gevierd. Het is niet vanzelfsprekend dat actuele kunst een plek heeft in het openbare leven. En dat het zichzelf openbaart als iets dat ruimte en tijd inneemt tussen alle andere dingen die voorbijgaan.

- Frits Dijcks, Jegens en Tevens, 20 december 2018

BEELDEN IN DE STAD

Of het nu gaat om monumenten, standbeelden, of om andere kunstwerken in de openbare ruimte, Stroom adviseert, bemiddelt en ondersteunt. In 2018 werden we benaderd voor een aantal grote gemeentelijke opdrachten die deels in 2019 hun beslag zullen krijgen.

Dik verdiend

Een standbeeld voor Alleta Jacobs

Wanneer je een rondje loopt door de Haagse binnenstad kom je tientallen standbeelden van belangrijke mannen tegen; van Willem Drees en Willem van Oranje, tot Johan van Oldebarnevelt en Louis Couperus. In 2017 onthulden we zelf nog een standbeeld voor Thorbecke op het Lange Voorhout. Vrouwen zijn wat dat betreft nauwelijks vertegenwoordigd in het Haagse straatbeeld. Voor de PVDA - waaronder Jeltje van Nieuwenhoven, Lobke Zandstra en Marije Talstra - reden voldoende om de actie te starten *Die vrouw verdient een standbeeld*. Het vormde de basis voor een initiatiefvoorstel dat werd aangeboden aan burgemeester Pauline Krikke en wethouder Boudewijn Revis. Een standbeeld ter ere van Aletta Jacobs, prominent feministisch voorvechtster, verschijnt in 2019 ter ere van de viering van het 100-jarig vrouwenkiesrecht.

Landt binnenkort in Leidschenveen-Ypenburg

Ling Zhi Helicopters door Huang Yong Ping

De gemeente gaf in 2016 opdracht voor een iconisch kunstwerk in de openbare ruimte om de totstandkoming van het stadsdeel Leidschenveen-Ypenburg te markeren. Met Stroom als adviseur. De kunstenaar Huang Yong Ping koos de kop van de Rijswijkse Landingslaan - de locatie van het vroegere vliegveld Ypenburg - voor een intrigerend en reusachtig ensemble. Drie 'paddenstoel-helicopters' rusten straks op het grasveld als een groep surrealistische vliegtuigen of planten, in het verlengde van het kanaal dat doet denken, een soort landingsbaan van water. Bovenop draaien propellers zachtjes op de wind. 'Ling Zhi' is de naam van een kleine paddenstoel die in China groeit op oude bomen en in de bergen. Hij staat bekend als een medicijn om je te verzekeren van een lang leven. De productie van de *Ling Zhi Helicopters* is in 2018 in gang gezet. In de Centrale Bibliotheek van Den Haag is eind 2018 een presentatie getoond om de stadsbewoners te informeren over het kunstwerk, de historische referenties aan vliegveld Ypenburg en het stadsdeel. De verwachting is dat het kunstwerk eind juni 2019 geplaatst zal worden.

Twee opdrachten

Rotterdamsebaan

Stroom begeleidt sinds 2018 twee grote kunstopdrachten voor de Rotterdamsebaan, een nieuwe tunnel die wordt aangelegd tussen knooppunt Ypenburg en de Binckhorst in Den Haag. Bij aanvang betrof het een advies op de kunstvisie, maar die taak is in oktober 2018 uitgebreid tot projectleiding. Met de opdrachtgever is overleg

gevoerd over de ambitie en de verantwoordelijkheden die passen bij het budget van 1,5 miljoen euro.

De opdracht met het thema 'Victory Boogie Woogie' - naar het gelijknamige schilderij van Piet Mondriaan - is gelocaliseerd rond de tunnelmond in de Binckhorst. De andere is gebaseerd op de archeologische vindplaats en zal in het Molenvlietpark komen.

Het Molenvlietpark is een nieuw groen gebied dat rondom de Rotterdamsebaan wordt aangelegd in de Vlietzone.

In juni werd een inspiratiesessie georganiseerd in het Gemeentemuseum met kunstenaars, experts, stakeholders, beleidsmakers, de afdeling Archeologie, het museum en de projectorganisatie Rotterdamsebaan.

Als procesvorm is gekozen voor het formeren van twee verschillende commissies voor de twee verschillende opdrachten.

De profielen voor de commissieleden zijn divers en passen bij locatie en de aspiraties voor beide opdrachten. Medio 2019 komen de commissies voor het eerst bij elkaar.

KUNST BIJ SCHOLEN

De aanwezigheid van een goed kunstwerk op of bij een school inspireert leerlingen. Bij nieuwbouw van scholen in Den Haag is 0,64% van de bouwkosten bestemd voor kunst. Stroom adviseert schoolbesturen bij de besteding van deze kunstbudgetten en is als ondersteunend bemiddelaar tussen school en kunstenaar bij de realisatie van deze kunstwerken betrokken. Na jaren van grote investeringen in wijken constateren we een lichte daling in te (ver)bouwen scholen. In het afgelopen jaar zijn niettemin enkele prachtige kunstwerken bij scholen opgeleverd en is een schetsopdracht verleend aan Esther Jiskoot voor een werk bij het Rijswijks Lyceum.

Voor toekomstige generaties

In het afgelopen jaar zijn de twee carrousels van Céline Condorelli, die in 2017 deel uitmaakten van de tentoonstelling *Proposals for a Qualitative Society (Spinning)*, geplaatst bij IBS Yunus Emre en Nutsschool Morgenstond. Condorelli had de tentoonstellingsruimte van Stroom destijds ingericht als een plek voor oefening en spel, waarbij leerlingen van beide scholen aan het ontwerp van de carrousels hebben bijgedragen.

Na de zomer werd een opdracht aan Harold de Bree voor een kunstwerk bij het Esloo College succesvol afgerond. Deze praktijkschool ligt ietwat verscholen aan de Noordpolderkade. De Bree's werk *Dazzle Painting* creëert een aparte ruimte waardoor het gebouw van de school als het ware op een sokkel wordt getild en er een loper is uitgerold naar de entree van de school. Door de vrolijkheid en aard van het werk heeft het naar verwachting ook op toekomstige generaties leerlingen een grote impact. Veel leerlingen, ouders en wijkbewoners reageerden meteen bij de onthulling al enthousiast en het kunstwerk heeft nu al een vanzelfsprekende aanwezigheid. De leerlingen komen zo op een heel toegankelijk manier dagelijks in aanraking met kunst. Het kunstbudget wordt overigens niet altijd ingezet ten behoeve van een nieuw kunstwerk, maar kan ook ingezet worden om markante bestaande kunstwerken bij scholen te behouden en/of een nieuw leven in te blazen. Zo bevond zich in het oude gebouw van het Vrijzinnig Christelijk Lyceum (VCL) in het Van Stolkpark een reusachtig reliëf van schokbeton van beroemd grafisch kunstenaar M.C. Escher. Ook de school was er veel aan gelegen om dit unieke kunstwerk voor de nieuwbouw te bewaren. In samenspraak met architectenbureau Atelier Pro krijgt het werk in het nieuwe ontwerp een speciale plek. Na de restauratie zal het werk voorjaar 2019 herplaatst worden.

Een ander project betrof een geliefd kunstwerk aan de gevel van de Waalse Collignyschool, dat na enig speurwerk van Henk Krijger bleek te zijn. Krijger werkte van 1952 tot 1979 in Den Haag, was lid van de Haagse Kunstkring en maakte voor verschillende protestantse scholen in Den Haag Zuidwest monumentale voorstellingen. Het metaalplastiek aan de Waalse Collignyschool dateert uit 1963 en is geïnspireerd op het versje 'witte zwanen, zwarte zwanen'. Het is een markant kunstwerk uit de wederopbouwperiode in Mariahoeve. Tot ieders verassing bleek toen dat het plastiek oorspronkelijk verschillende kleuren moest hebben gehad. Het werk is thans in restauratie en zal naar verwachting in 2020 teruggeplaatst worden.

“De dazzlepaint-voorstelling op de stoep van het Esloo College geeft aan dat niets is wat het lijkt. Het redelijke standaard school pui geeft niet de bruisende energie van ontwikkeling weer die er heerst in het gebouw. Veel leerlingen, ouders en wijkbewoners reageerden meteen enthousiast en het kunstwerk heeft nu al een vanzelfsprekende aanwezigheid. Het creëert een aparte ruimte waardoor het gebouw van de school als het ware op een sokkel wordt getild.

- Sandra Jellema, directeur Esloo College

In 2018 werden de volgende scholen verrijkt met een kunstwerk:

1 februari - Jan van Nassauschool, Berry Holslag

1 mei - IBS Yunus Emre, Nutsschool Morgenstond, Celine Condorelli

13 april, Nutschool M.M. Boldingh / de Populier, Bob Waardenburg

14 september - Esloo College, Harold de Bree

De Beeldengalerij: Gabriel Lester, Bambaataa (foto's: Eveline van Egdome)

De Beeldengalerij: Navid Nuur, RE/FLECT/OR (foto's: Sander Foederer)

Ingrid Mol, *Juliana Monument* in wording bij Structuur 68 (foto: Ingrid Mol)

Berry Holslag, schoolopdracht Jan van Nassauschool (foto: Sander Foederer)

HAAGSE KUNST EN KUNSTENAARS

ondersteunen en stimuleren

Ons voorwaardenscheppend beleid heeft tot doel het Haagse kunstklimaat te versterken. Dat doen we door kwaliteit, professionaliteit, talent, experiment en ontwikkeling te stimuleren en bij te dragen aan de vergroting van de (inter)nationale zichtbaarheid van Haagse kunst en kunstenaars.

We bieden Haagse kunstenaars en kunstinstellingen een wijdvertakt stelsel van diensten, activiteiten en regelingen die zowel ondersteunend als pro-actief zijn en die elkaar onderling versterken: **Stimulerende Activiteiten**, een uitgebreid en fijnmazig systeem aan **Subsidieregelingen** en zeer actieve **Atelierbemiddeling**. Ook aanvragers van buiten Den Haag die een project of een programma hebben dat het Haagse kunstklimaat ten goede komt, kunnen bij ons aankloppen.

Vinger aan de pols

We zetten in op synergie, zowel tussen de verschillende beleidsterreinen van Stroom zelf, als met tal van partners en instellingen in binnen- en buitenland, met de gemeente en met corporaties, omdat uit de respons en *spin-off* steeds weer blijkt hoe stimulerend dergelijke 'kruisbestuivingen' zijn. Ook de groeiende - internationale - mobiliteit is een tendens die we graag blijven steunen en stimuleren. En of dat nu een presentatie betreft in Zuid-Korea, Portugal of in Palermo, omgekeerd is het voor Den Haag weer belangrijk dat de kennis, netwerk en ervaring die deze kunstenaars opdoen, bij voorkeur weer ten goede komen aan het Haagse kunstklimaat.

Die afstemming op wat er speelt, de 'vinger aan de pols', is de stuwende factor achter ons beleid. We spelen voortdurend in op de behoeftes onder kunstenaars en kunstorganisaties en op de culturele en maatschappelijke ontwikkelingen. Daarom hechten we belang aan een continu, persoonlijk en intensief contact met het kunstenveld en de partijen eromheen.

Stimulans voor zichtbaarheid en carrière

Voor de *Invest Week* en het *Atelierbezoekprogramma* maakten we in 2018 graag gebruik van het (inter)nationale netwerk dat we als presentatie-instelling hebben opgebouwd. Ook organiseerden we weer *electives* voor KABK-studenten: *travels* door de openbare ruimte van Den Haag, geleid door curatoren, kunstenaars en Stroom-medewerkers die ieder vanuit hun eigen expertise de stad belichten (zie p.).

Binnen ons tentoonstellingsprogramma brachten we dit jaar twee Haagse kunstenaars nadrukkelijk voor het voetlicht - Jan Rosseel en Nishiko - als belangrijke stimulans voor hun zichtbaarheid en carrière. Geen understatement als je kijkt naar het carrièrepad van voorgangers als Navid Nuur en Bram de Jonghe.

Programma, voorwaardenscheppend beleid én KABK vonden elkaar ook in de tentoonstelling *My Practice, My Politics* met werk van KABK-alumni en studenten (zie p.).

Atelierbeleid: anjager, verbinder en adviseur

Voor een dynamisch makersklimaat is het noodzakelijk dat er voldoende permanente, maar vooral ook tijdelijke, betaalbare

ateliers zijn die letterlijk en financieel ruimte bieden voor experiment. De markt is echter krap; het creëren van meer studio's vergt inventiviteit, flexibiliteit, oplossingsgerichtheid én samenwerking! Daarom hebben we ons in 2018 steeds vaker ingezet als aanjager, verbinder en adviseur om (tijdelijk) vrijkomend vastgoed door te spelen naar lokale kunstenaars. En dankzij de goede samenwerking met de gemeente, de broedplaatsmakelaar, de corporaties en niet in de laatste plaats de enthousiaste kunstenaars, is er het afgelopen jaar veel tot stand gebracht.

Nieuwe portal naar Haagse kunst en kunstenaars

We hechten groot belang aan het vergroten van de (inter)nationale zichtbaarheid van de Haagse kunst en kunstenaars. Dat doen we onder meer met de vele *OpZicht*- en *Ondertussen*-presentaties die plaats vinden bij Stroom en met de website www.haagsekunstenaars.nl. Begin 2019 ging deze laatste online en ging ook een Engelstalige versie (www.thehagueartists.nl) online, waardoor de internationale zichtbaarheid aanzienlijk is vergroot. Vormgegeven door het Haagse vormgeverscollectief buurmen in samenwerking met ontwikkelaar Qabana ontwikkelden we deze fraaie portal naar het Haagse kunstenveld. De sites zijn voor zowel de kunstenaar die zijn informatie moet uploaden, als voor de bezoeker, veel gebruiksvriendelijker en we zijn tot nu toe ook blij met de respons. De realisatie was evenwel een tijdrovend en veeleisend proces, ook omdat we de vernieuwing van de sites hebben gekoppeld aan een nieuwe digitale *workflow* en een update van ons relatiebestand.

Behoeft aan structurele feedback

Er is veel vraag naar het *Atelierbezoekprogramma* en *PRO Deo herhaalbezoeken*. Blijkens de respons voorziet de regelmatige terugkeer van dezelfde curator/kunstenaar in een belangrijke behoefte aan structurele feedback. Gelukkig hebben we dit jaar ook weer een *KABK Invest* traject kunnen starten waarbij talentvolle kunstenaars een jaar lang begeleid worden door twee Haagse kunstenaars.

Druk op het subsidiebudget

Het aantal aanvragen voor PRO en SPOT subsidies stijgt. De hoeveelheid verzoeken om een PRO Onderzoekssubsidie is bijvoorbeeld bijna verdubbeld ten opzichte van 2017. En zoals we vorig jaar al aangaven, vergroot de toenemende, internationale mobiliteit de druk op SPOT subsidies. Daardoor waren we evenals vorig jaar genoodzaakt een subsidiestop in te voeren. Voor 2019 hebben we een aantal maatregelen ingevoerd, opdat het budget over het jaar wordt gespreid. De hoogte van het totaalbedrag blijft echter gelijk. Willen we de internationale zichtbaarheid blijven ondersteunen en stimuleren, dan lijkt de verhoging van het SPOT subsidiebudget - dat bovendien nooit is geïndexeerd - op termijn noodzakelijk.

Voorbeeldstellend

Het resultaat van ons beleid vertaalt zich onder meer in het ambitieniveau van de organisaties en kunstenaars: internationaal georiënteerd en professioneel. Vaak worden we gevraagd om over ons beleid te informeren en te adviseren bij andere gemeenten en culturele instellingen. Dit jaar gaven we onder meer een lezing bij Kunsthal Gent en werden we uitgenodigd door de Raad voor Cultuur omdat ons beleid als voorbeeldstellend gezien wordt voor de culturele regioprofielen.

TALENTONTWIKKELING

Goede en betrokken kunstenaars met een open blik dragen bij aan een dynamisch kunstklimaat. Vandaar dat we er belang aan hechten om talent vroeg te signaleren, te ontwikkelen en verbondenheid te creëren met de stad Den Haag. Daarbij is het contact van Stroom met de KABK belangrijk. Zo ontvangen we veelvuldig studenten voor een rondleiding in de tentoonstellingsruimte of voor een onderzoeksproject in de bibliotheek, geven docenten regelmatig een workshop in verband met ons programma en verzorgen we een *Elective*-programma voor eerstejaars studenten Fine Arts (zie p.65). Daarnaast zetten we in op een samenspel aan activiteiten die een bijdrage leveren aan de kwaliteitsverbetering en versterking van de professionele beroepspraktijk. Voor getalenteerde academieverlaters zijn er onder meer het *coaching*traject *KABK Invest* en de *Aanmoedigingsprijs*, die een belangrijke impuls vormen voor hun artistieke ontwikkeling. Het meest bekend is de *Invest Week* voor kunstenaars die de gelijknamige subsidie hebben ontvangen.

Kwaliteit en potentie

KABK Invest-programma

september 2018 – augustus 2019

Voor een viertal afgestudeerden van de KABK organiseren we een speciaal talentontwikkelingsprogramma. Daarin is aandacht voor de artistieke ontwikkeling en verbreding en versterking van de beroepspraktijk. Voor het huidige programma hebben we in samenwerking met Martijn Verhoeven (KABK) en kunstenaars Femmy Otten en Nadine Stijns de volgende academieverlaters geselecteerd: Jihyun Baek, Quentley Barbara, Leonie Schneider en Jonathan Hielkema.

Femmy Otten en Nadine Stijns zullen elk twee kunstenaars begeleiden en in nauw overleg met de kunstenaars een plan speciaal toegenomen op hun wensen en behoeften samenstellen. Deze 'tailormade' plannen zullen in 2019 worden uitgevoerd.

Leonie Schneider wint

Stroom Aanmoedigingsprijs 2018

6 juli 2018

Jaarlijks reiken wij een aanmoedigingsprijs uit aan een eindexamenkandidaat van de KABK die zich onderscheidt met een bijzondere presentatie. De prijs is welkom vanwege het bedrag, maar is vooral belangrijk als blijk van erkenning en als stimulans voor de verdere ontwikkeling van de kunstenaar. Dit jaar ging de prijs naar Leonie Schneider (afdeling Fine Arts). Zij overtuigde met een heel fysieke en beklemmend werk dat de kijker in een politiek geladen atmosfeer trekt. In dit universum van mensfiguren met maskers voel je dat er iets mis is, zonder dat het specifiek wordt gemaakt. De vervreemdende sfeer nodigt weliswaar uit om de ruimte verder te verkennen, maar als kijker blijf je een buitenstaander, hetgeen het ondefinieerbare gevoel van onbehagen versterkt.

“Leonie Schneider heeft deze beklemmende sfeer op een treffende, niet-modieuze en volwassen manier tot uitdrukking gebracht, in een presentatie waarin alle onderdelen samenvielen en die bovendien heel goed was afgewerkt.”

- Jury Aanmoedigingsprijs 2018: Silvia Bakker (kunstenaar, oprichter twelvé twelvé gallery), Manon Bovenkerk (kunstenaar, oprichter near/by film, tevens commissielid PRO subsidies Stroom) en Valentijn Byvanck (criticus, curator, directeur Marres).

**Intens en uitzonderlijk
Invest Week**

18 t/m 21 juni 2018

- 122 atelierbezoeken

De PRO Invest-subsidie is bedoeld om talentvolle kunstenaars te helpen in hun ontwikkeling (zie p.34). Belangrijk onderdeel van deze subsidieregeling is de jaarlijkse *Invest Week*. Deze bestaat uit een kort, intensief programma waarin de kunstenaars worden bezocht door een groot aantal (inter)nationaal gerenommeerde curatoren, kunstenaars en critici. Deze intensieve week biedt kunstenaars een inhoudelijke reflectie op eigen werk en positie en vormt vaak een grote stimulans en inspiratie.

De contacten zijn niet alleen inhoudelijk waardevol, maar bieden de kunstenaars én de curatoren een belangrijke mogelijkheid tot verbreding van hun netwerk. Herhaaldelijk vernemen we dat de kunstenaars naar aanleiding van de *Invest Week* worden uitgenodigd voor *residencies* of presentaties. Tien (inter)nationale curatoren, leden van de adviescommissie PRO en medewerkers van Stroom gingen op atelierbezoek bij dertien kunstenaars die in 2017 de *Invest* subsidie hebben ontvangen. In totaal vonden er 122 atelierbezoeken plaats. Daarnaast bezochten de curatoren ook diverse kunstlocaties in de stad en werden ze in een openbaar avondprogramma - dat qua thematiek verband hield met de tentoonstelling *My Practice, My Politics* (zie p...) - bij Stroom geïnterviewd door Saskia van Stein (commissielid, directeur van Bureau Europa en mede-curator van de tentoonstelling).

Deelnemende curatoren

Germano Dushá (onafhankelijk curator en curator Coletor in Sao Paulo, BR), James Edgar (Assembly Point, London, GB), Judith Welter (directeur Kunsthaus Glarus, CH), Margarita Osipian (curator en kunstenaar, Amsterdam), Maziar Afrassiabi (curator en oprichter Rib art space, Rotterdam), Laurie Rojas (journalist en criticus, Berlijn, DE), Lieven Segers (kunstenaar en curator, BE), Renée Mboya (curator, schrijver en filmmaker, KE), Riet Wijnen (kunstenaar, Amsterdam), Riksa Afiaty (curator Ruangrupa Jakarta and Jakarta Biennale, ID)

Deelnemende kunstenaars

Verena Blok, Natali Blugerman, Kim David Bots, Yamuna Forzani, Roel van Heesch, Mirthe Klück, Bernice Nauta, Jonathan Reus, Arefeh Riahi, Lisa Sebestiková, Daniel van Straalen, Max de Waard Kacper Ziemianin

"This was the first time I was exposed to so many critics from different fields. Many of the invited critics I would probably not have met, let alone speak so extensively about my work. As an artist I used to see curators as a somewhat threatening entity. The Invest Week helped me to erase this image. It was a great privilege to meet everyone."

"I think the week was very fruitful, productive and fun in general ... but more than that, it is helpful for the improvement of the social aspects of our career and to test some ideas and approaches on our profession in a professional context."

- kunstenaars Invest Week

"The exposure to the city's art scene was also very important to get a sense of the context in which the artists are working in... I was surprised to meet, but enjoyed very much, artists working outside more traditional art practices that didn't quite fit into white cube gallery practices."

"Stroom seems to provide a very comprehensive way to support The Hague's young (and established) artists that could serve as models for other cities. The Stroom Invest Week is ... an illuminating educational experience and one which highlights all of the interesting contemporary cultural things happening in Den Haag. Further to this, the people that are involved with Stroom make it an open, diverse and welcoming event. It was a busy few days but full of many interesting activities."

- curatoren Invest Week

BEROEPSPRAKTIJK VERSTERKEN

Advies, bijeenkomsten en netwerken

Kunstenaars en kunstenaarsinitiatieven/presentatie-instellingen kunnen doorlopend advies vragen bij medewerkers van Stroom over allerlei aspecten van hun praktijk. We organiseren informatiebijeenkomsten om kennis, ervaringen en inzichten te delen; dit kan bijvoorbeeld een gespreksavond in het kader van de *Invest Week* zijn of een netwerkborrel voor kunstenaars die recent bij Stroom zijn ingeschreven. In deze kennismaking/netwerk borrels geven we niet alleen informatie over Stroom, de subsidieregelingen en het atelierbeleid, maar is er ook voor de kunstenaars gelegenheid om elkaar en onze medewerkers te ontmoeten. Veel kunstenaars geven aan dat het na de academie moeilijk is om hun beroepspraktijk op te starten. Vaak worden de contacten en *feedback* gemist die toen zo vanzelfsprekend waren. Onze bijeenkomsten worden dan ook als zeer waardevol en plezierig ervaren.

Behalve de gespreksavond in het kader van de *Invest Week* vonden in 2018 de volgende bijeenkomsten plaats:

- 8 maart - informatiebijeenkomst (24 kunstenaars)
- 4 april - informatiebijeenkomst (5 kunstenaars)
- 28 juni - informatiebijeenkomst (11 kunstenaars)
- 1 november - informatiebijeenkomst (24 kunstenaars)
- 1 november - kennismakingsborrel (50 kunstenaars)
- 13 december - informatiebijeenkomst (11 kunstenaars)

Atelierbezoekprogramma

- 66 bezoeken + 42 bezoeken De Appel

Naast de *PRO Deo herhaalbezoeken* en de atelierbezoeken in het kader van de *Invest Week* nodigen we maandelijks curatoren, galeriehouders, kunstenaars en critici uit binnen- en buitenland uit om atelierbezoeken af te leggen. Doel is om de zichtbaarheid van Haagse kunstenaars te vergroten, reflectie op hun werk te bieden en de bekendheid met hun werk te stimuleren.

Voor dit *Atelierbezoekprogramma* kunnen kunstenaars zich opgeven door te reageren op de *open call* die we uitzetten via social media en de website van Stroom.

In 2018 hebben ook de deelnemers van de curatorenopleiding van kunstcentrum De Appel, Amsterdam dit jaar 42 bezoeken afgelegd bij negen Haagse kunstenaars. De samenwerking met De Appel zal ook in 2019 worden gecontinueerd.

Voor de complete lijst met curatoren en deelnemers, zie bijlage op p. 94.

“Het is zeker heel belangrijk om aan mensen te kunnen vertellen over jouw eigen werk, en hoe je dat verwoord. Dus vaker doen is zeker handig om je comfortabeler te voelen ... het was fijn om met iemand te praten met wie ik al snel comfortabel voelde.”

“I am a big fan of the program. And I think the main value is in discussing our work, and getting new perspectives on it, that is so important.”

“The general impression for the studio program is very good, great initiative, also that artists can apply themselves and the selection is made by the curator and not the inviting installation.”

“Over het algemeen viel vooral de diversiteit aan kunstenaars en praktijken op en de kwaliteit van de werken ... dat de deelnemende kunstenaars ... met digitale media werken en/of veel nadruk leggen op onderzoek. Dat zorgt voor een reflectieve en kritische houding en maakt het voor mij als curator makkelijker om in gesprek te raken. [Het waren] open, eerlijke en ook persoonlijke gesprekken. Hierdoor is het niet alleen een professionele ontmoeting, maar ook een die blijk geeft van een persoonlijke en inhoudelijke betrokkenheid bij de kunst in het algemeen, wat mij in die zin positief verast heeft. Samenvattend waren het twee zeer vruchtbare dagen en zijn er een aantal kunstenaars die ik graag voor vervolggelassen zou willen uitnodigen.”
- diverse curatoren

VERGROTING ZICHTBAARHEID

Behalve het organiseren van atelierbezoeken en verstrekken van subsidies zijn we doorlopend op zoek naar andere manieren - on- en offline - om de zichtbaarheid van Haagse kunst en kunstenaars te vergroten.

Ideeënrijkdom en diversiteit

Ondertussen presentaties

De zogenoemde *Ondertussen*-ruimte vormt zowel fysiek als programmatisch een schakel tussen ons kunstbeleid en kunstenaarsbeleid. Met de *Ondertussen* presentaties helpen we niet alleen de zichtbaarheid van kunstenaars te vergroten, maar ontsluiten wij de door Stroom gesubsidieerde projecten voor een breder publiek. Dat kunnen projecten zijn van kunstenaars, maar ook van bijvoorbeeld initiatieven en samenwerkingsverbanden die daarvoor een PRO- of SPOT-subsidie hebben aangevraagd. We vinden deze presentatiemogelijkheid belangrijk om zo activiteiten en projecten voor het voetlicht te brengen die zich grotendeels buiten het zicht van het publiek voltrekken.

In 2018 vonden de volgende *Ondertussen* presentaties plaats:

13 januari t/m 11 maart - Anna Moreno, 'The Drowned Giant' (PRO Kunstprojecten)

17 maart t/m 11 mei - Virginie Dubois, 'April in Lisbon' (PRO Kunstprojecten)

19 mei t/m 26 augustus - Kim David Bots (PRO Invest)

1 september t/m 4 november - Alexandra Martens Serrano, artist-in-residency bij Deltaworkers in New Orleans (VS) (PRO Onderzoek)

12 november 2018 t/m 27 januari 2019 - Evelina Rajca, 'Speculative Ecologies and Intelligent Energy Harvesting Entities' (PRO Onderzoek)

Podium voor nieuw ingeschreven kunstenaars

OpZicht presentaties

OpZicht is een podium voor Haagse kunstenaars die recent in het kunstenaarsbestand van Stroom zijn ingeschreven. Op deze specifieke plek in de entreeruimte kan de kunstenaar zijn of haar werk, passie, onderzoek en interesse delen met de bezoeker. Het betreft voornamelijk kunstenaars die net aan de academie zijn afgestudeerd en de ruimte krijgen om de bezoeker te prikkelen, informeren, verrassen, laten ervaren of zelfs tot deelnemer te maken.

In 2018 vonden de volgende *OpZicht*-presentaties plaats:

7 februari t/m 25 maart - Afra Eisma, 'Amnesia aesthetics of pingpong poetics' (17 maart - special event, 'Facetime')

4 april t/m 12 mei - Márton Kabai, 'The confession of the flesh' (12 mei - book launch & concert)

16 mei t/m 8 juli - Ymke Vertelman, 'Space Being'

11 juli t/m 2 september - Lisa van Casand, 'The Edge of Colour'

7 september t/m 11 november - Tommy Smits, 'Tommy & Danny op Zoek naar De Toekomst' m.m.v. Daniel Dmyszewicz

15 november 2018 t/m 17 februari 2019 - Eline Benjaminsen, 'Notes on apocalypse fatigue'

Online zichtbaarheid

Database

In 2018 hebben we verder gebouwd aan de digitale workflow voor subsidieaanvragen, aan de vernieuwing van ons relatiebestand (*Mijn Stroom*) waar onze contacten binnen het Haagse kunstenveld een belangrijk deel van uitmaken en aan de daaraan gekoppelde Nederlandstalige website www.haagsekunstenaars.nl en de Engelstalige website www.thehagueartists.nl. Behalve een informatieve website voor een breed publiek (met toegang tot de portfolio's van meer dan 900 professioneel beeldend kunstenaars in Den Haag) is het een perfecte 'tool' waarbij informatie en achtergrond van een kunstenaar overzichtelijk wordt gepresenteerd. En niet alleen handig voor de kunstenaar zelf, maar ook voor tentoonstellingsmakers, galeriehouders, opdrachtgevers en de medewerkers en adviescommissies van Stroom. Na diverse ontwikkelingsfasen hebben we de allerlaatste testronde in december 2018 afgerond. De sites staan vanaf begin 2019 online.

Kom werken, kom delen

Flexruimte

Met name voor Haagse kunstenaars, collectieven en studenten hebben we flexibele werkplekken gecreëerd. We zien de 'flexruimte' als een intieme, gastvrije plek waar iedereen ongestoord naast en met elkaar aan het werk is, waar kleinere presentaties plaats kunnen vinden, waar kunstenaars met curatoren in gesprek kunnen gaan en waar men nieuwe contacten kan leggen. Haagse kunstenaarspublicaties blijven in de flexruimte ter inspiratie en inzage beschikbaar. Een deel daarvan is ook in de boekwinkel van Stroom te koop.

Ondersteuning, advies en stimulans

SUBSIDIEREGELINGEN

Stroom kent drie soorten subsidies:

- *PRO-subsidies*
- *SPOT-subsidies*
- *OBJECT-subsidies*

Fasegewijs wordt de workflow van deze subsidies zoveel mogelijk gedigitaliseerd. Dit wordt in eerste instantie gedaan om het gebruikersgemak voor de aanvragers te verhogen en daarnaast geeft het onze medewerkers meer tijd om kunstenaars individueel te adviseren en om nieuwe projecten te ontwikkelen.

Professionaliteitstoets

Om een beroep te kunnen doen op de *PRO Premium, Invest, Onderzoek* of *PRO Deo*, de *SPOT-subsidies* en de atelierbemiddeling dient men als beroepsmatig erkende kunstenaar bij Stroom ingeschreven te staan. Eind 2018 waren dat er 953.

Een onafhankelijke toetsingscommissie komt drie keer per jaar bijeen om degenen die zich hebben ingeschreven te toetsen en de reeds erkende kunstenaars periodiek te hertoetsen. Zij doet dit aan de hand van de ingediende documentatie en informatie en beoordeelt kunstenaars op vakmanschap, kwaliteit en zeggingskracht van het werk, marktgerichte en publieke activiteiten, en erkenning van het kunstenaarschap.

In 2018 is er geen oproep voor hertoetsing naar kunstenaars verzonden bij wie de erkenningsperiode was verstreken; hun erkenningstermijn is opgeschort. Dit is gedaan om meer tijd vrij te maken voor de ontwikkeling van www.haagsekunstenaars.nl en om de toetsingsprocedure te evalueren. De toetsingscommissie heeft dan ook voornamelijk nieuwe inschrijvingen en academieverlaters beoordeeld.

In totaal zijn er dit jaar 138 kunstenaars beoordeeld; daarvan zijn er 97 erkend (waaronder 36 nieuwe inschrijvingen en 54 academieverlaters).

Ondersteuning en stimulans

PRO-subsidies

- 170 aanvragen en 74 toekenningen

De PRO-subsidies hebben tot doel bij te dragen aan het kunstklimaat in Den Haag. Zowel individuele kunstenaars als curatoren, samenwerkingsverbanden en organisaties worden in de gelegenheid gesteld bijzondere projecten of activiteiten te organiseren en daartoe een subsidie aan te vragen: in Den Haag, maar ook elders, voor zover ze bijdragen aan de ontwikkeling en (inter)nationale profilering van Haagse kunst en kunstenaars. Overzicht van de PRO-subsidies met daarachter de aantallen toegekende aanvragen in 2018 (zie voor een uitgebreid overzicht van alle PRO-subsidies p...):

- **PRO Kunstprojecten (25)** financiert kunstprojecten en publicaties
- **PRO Onderzoek (19)** voor onderzoeksprojecten en artist-in-residencies ter ontwikkeling van het eigen werk en kunstenaarschap of onderzoeken ter versterking van het Haagse kunstklimaat
- **PRO Kunstprogramma (10)** ondersteunt programma's op het gebied van hedendaagse kunst, en internationale

uitwisselingsactiviteiten en bijvoorbeeld residency-programma's

- **PRO Invest (11)** stelt beginnende kunstenaars in staat zich verder te ontwikkelen en een bijdrage te leveren aan de Haagse kunstwereld.
- **PRO Premium (1)** stelt kunstenaars met een actieve beroepspraktijk en kwalitatief onderscheidend werk in staat om tot verdieping en ontwikkeling van het werk te komen, en diens internationale positie en zichtbaarheid te versterken.
- **PRO Deo Herhaalbezoekprogramma (8)** geeft inhoudelijke reflectie op het werk/de praktijk door professionals uit het kunstenveld, die in een periode van 12 maanden vier atelierbezoeken van telkens circa 1,5 uur afleggen bij dezelfde Haagse kunstenaars.

Meer aanvragen, minder tijd

In 2018 is het totaal aantal ingediende subsidieaanvragen opnieuw gestegen ten opzichte van eerdere jaren. In 2018 ontvingen wij 170 aanvragen. Dat is een stijging van 17% ten opzichte van 2017, en van 25% ten opzichte van 2016. Het is goed om te constateren dat aanvragers de weg weten te vinden naar Stroom, dat veelvuldig aanspraak wordt gemaakt op onze subsidiemogelijkheden en dat deze in een behoefte voorzien. De substantiële stijging in het aantal ingediende aanvragen zorgt ook voor een toename in de werkzaamheden bij Stroom, hetgeen ten koste gaat van de beschikbare tijd voor andere taken. We zijn intensief op zoek naar oplossingen om dit op te vangen.

Wat betreft de specifieke subsidievormen is het opmerkelijk dat het aantal aanvragen en toekenningen voor PRO Onderzoek in 2018 bijna is verdubbeld – van 10 naar 19 toekenningen bij respectievelijk 22 aanvragen in 2017 en 40 in 2018. Ruim 75% van de toekenningen PRO Onderzoek betreft een residency (waarvan acht residencies in het buitenland, en de rest in Nederland). De subsidie PRO Onderzoek wordt dus vooral aangevraagd voor onderzoekstrajecten die worden uitgevoerd binnen de context van een residency. Ook kan worden vastgesteld dat de subsidie PRO Onderzoek in een duidelijke behoefte voorziet; 25% van het totaal aantal toekenningen in 2018 betreft een subsidie PRO Onderzoek.

PRO Deo-herhaalbezoeken

In het voorjaar van 2018 ronden de curator Jelle Bouwhuis en verzamelaar Nick Terra hun serie *PRO Deo herhaalbezoeken* af met de laatste van de vier bezoeken bij de kunstenaars die in 2016 een toekenning hebben ontvangen; Rachel Bacon, Channa Boon, Janne van Gilst, Risk Hazekamp, Johan Nieuwenhuize, Ellen Rodenberg, Tanja Smit en Joncquil de Vries.

In juni 2018 plaatsten we een oproep voor een nieuwe serie atelierbezoeken, dit keer door de curatoren Bas Hendriks of Steven ten Thije. Kunstenaars en kunstenaarsinitiatieven konden een aanvraag indienen met motivatie voor keuze inschrijving en belang voor het kunstenaarschap/de praktijk.

De adviescommissie PRO subsidies honoreerde in totaal acht aanvragen toe. Daarvan zullen Thomas Nondh Jansen, Vesta Kroese, Marianna Maruyama en Anna Moreno herhaalbezoeken krijgen van Steven ten Thije. De kunstenaars Iliada Charalambous, Lisa Sebestikova, Alexander Zaklynsky en het collectief Das Leben am Haverkamp zullen herhaalbezoeken krijgen van Bas Hendriks.

Quotes uit evaluaties van deelnemers aan het PRO Deo herhaalbezoekprogramma 2016-18:

“De verwachte meerwaarde van het traject was meteen voelbaar in het eerste bezoek. Normaliter zijn naar mijn ervaring de atelierbezoeken letterlijk en figuurlijk beperkt tot een wederzijdse kennismaking. Met de wetenschap dat Jelle Bouwhuis meerdere malen langs zou komen, veranderde daarmee meteen de inhoud van het eerste gesprek.”

“... de PRO Deo bezoeken zijn speciaal omdat ze over een langere tijd afspelen, en er tijd is voor verdieping en een ontwikkeling mee te maken ... wat ik vaker gemerkt heb bij atelierbezoeken; ik leer door mijzelf te horen praten, en te kijken met de ogen van iemand anders.”

“De contacten met de curatoren verliepen erg soepel en ik heb veel gehad aan hun adviezen. Er zijn zelfs al directe uitkomsten. Het heeft mij meer inzicht gegeven in hoe de organisatie van de kunstwereld (musea en galeries) in elkaar zit en hoe ik hier als kunstenaar het beste op kan inspelen ... Ik zou zeker geïnteresseerd zijn in nog een reeks herhaalbezoeken, gezien de positieve resultaten van deze reeks.”

“Het format van vier bezoeken verspreid over een jaar is goed, geeft je de kans dingen uit te proberen en voor elkaar te krijgen ... Vooral het simpele communiceren en aandacht krijgen van serieuze professionals heeft me geholpen om aan scherpte te winnen en stappen te ondernemen. De formule is verder uitstekend.”

Internationale reikwijdte

SPOT-subsidies

- 207 toekenningen

Met de *SPOT-subsidies* dragen we bij in de kosten van tentoonstellingen en van documentatie- en promotiemateriaal met het doel de zichtbaarheid van Haagse kunstenaars te vergroten.

Steeds meer aanvragen voor de *SPOT individuele tentoonstellingsubsidie* zijn voor presentaties en tentoonstellingen in het buitenland. Was dat in 2016 voor 56% en in 2017 voor 66% van de aanvragen het geval, in 2018 steeg dit tot bijna 80% van de aanvragen. Stroom ondersteunt die internationale ambities van de kunstenaars van harte, maar tentoonstellen in het buitenland betekent hogere kosten voor de kunstenaar en dus navenant hogere subsidiebedragen die bij ons worden aangevraagd. Een voortijdige uitputting van het SPOT subsidiebudget noodzaakte ons om begin september 2018 een subsidiestop in te voeren voor de *SPOT-subsidies*.

Overzicht *SPOT-subsidies* met daarachter de aantallen toegekende aanvragen:

- **SPOT Individuele tentoonstelling (113)** voor tentoonstellingen / presentaties van eigen werk in binnen- en buitenland.
- **SPOT Groepstentoonstelling (21)** voor tentoonstellingen en presentaties van werk van een groep kunstenaars in binnen- en buitenland.
- **SPOT Documentatie (73)** ter promotie en documentatie van eigen werk, zoals het vervaardigen van publicaties, fotografie, het (re)construeren van een website of het inschakelen van specialisten.

OBJECT-subsidies

- 4 toekenningen en 26 ateliers

De *OBJECT-subsidies* hebben tot doel het aantal ateliers in Den Haag uit te breiden. We onderscheiden daarin twee verschillende vormen: de *OBJECT Permanent* ten behoeve van de realisatie van permanente ateliers (via een bijdrage in de bouwkosten of aankoop), en de *OBJECT Tijdelijk* die bedoeld is als eenmalige bijdrage in de opstartkosten van nieuwe atelierruimtes in een tijdelijke locatie/ atelierpand.

In 2018 zijn vier *OBJECT-subsidies* toegekend ten behoeve van 26 ateliers:

- **OBJECT Permanent (3)**
 - Lau Mazirellaan 407, ten behoeve van de realisatie van een atelier
 - Rade 138, Haag Wonen, ten behoeve van de realisatie van een atelierwoning
 - Binck 36, ten behoeve van de subsidiering van de huur van zes ateliers in het bestaande pand aan de Binckhorstlaan 36
- **OBJECT Tijdelijk (1)**
 - Helena van Doeverenplantsoen 3, Stichting Ruimtevaart, voor tijdelijke ingebruikname van
 - het schoolgebouw door Stichting Ruimtevaart die er 18 ateliers heeft gerealiseerd

Beleidsmaker, uitvoerder, bemiddelaar **ATELIERBEMIDDELING**

Stroom voert het gemeentelijk atelierbeleid uit voor Haagse beeldend kunstenaars. Ons atelierbeleid is erop gericht om goede en betaalbare ateliers ter beschikking te stellen aan professionele kunstenaars en hen bij het gebruik ervan zo goed mogelijk te begeleiden. We zijn geen beheerder, maar een bemiddelaar voor zowel (semi-)permanente en tijdelijke ateliers als voor atelierwoningen.

Vanwege de overspannen vastgoedmarkt, het veranderend landelijk overheidsbeleid en de precaire financiële situatie van kunstenaars, blijft het noodzakelijk om betaalbare ateliers voor de stad te borgen en te ontwikkelen. Stroom heeft dit jaar naast haar rol als atelierbemiddelaar, steeds vaker de rol van verbinder, aanjager en adviseur opgepakt. Door ons in het veld te bewegen is het niet alleen mogelijk om een duidelijk beeld te vormen van de precieze behoefte en vraag vanuit het kunstenveld, maar kunnen wij deze behoefte - door aan tafel te zitten bij de juiste instanties/overheden en door het aangaan van samenwerkingsverbanden - vervolgens ook omzetten in mogelijke oplossingen. Daarnaast proberen we door middel van aandacht in de media, publieke debatten (zoals broedplaatsendebatten en stadsgesprekken in 2018) en een permante dialoog met diverse relevante partners de maatschappelijke discussie ten aanzien van het vestigings- en huisvestingsvraagstuk voor kunstenaars aan te jagen. Daarmee kan er draagvlak worden gecreëerd voor deze problematiek en zoeken we met een brede coalitie (o.a. platform BKNL, diverse belangenbehartigers zoals de Kunstenbond) naar een integrale en duurzame oplossing voor het ruimtevraagstuk.

Tijdelijke ateliers

Een gezond en dynamisch kunst- en maakklimaat kan naast de voorraad betaalbare permanente ateliers niet zonder voldoende betaalbare tijdelijke atelierruimtes. Deze tijdelijke ateliers zijn van belang omdat beginnende kunstenaars en initiatieven (de 'humuslaag') letterlijk de fysieke en financiële ruimte nodig hebben om te experimenteren en te werken aan de start van een kunstenaarspraktijk.

Door de opkomst van de leegstands-beheereconomie en de hiermee gepaard gaande stijgende huurprijzen staat de tijdelijke ateliervoorraad in Den Haag helaas nog steeds onder druk. Het aantal tijdelijke ateliers (24 units in 2017 en 66 eind 2018) is weliswaar gestegen, maar staat nog altijd niet in verhouding met het in de nota 'Ruimte voor de Kunst' (2008) opgenomen benodigde aantal van 120 tijdelijke ateliers.

Samenwerking ANNA Vastgoed & Cultuur

Samen met de gemeente zijn we in gesprek met verschillende corporaties en leegstandsbeheerders over mogelijk nieuwe tijdelijke, betaalbare atelierlocaties. In 2018 zijn we daartoe ook een samenwerkingsovereenkomst aangegaan met leegstandsbeheerder ANNA Vastgoed & Cultuur. Dit heeft geresulteerd in zes tijdelijke startersateliers.

ANNASTATE

In samenwerking met wooncorporatie Staedion en de leegstandsbeheerder Bewaakt en Bewoond zijn er in een oud schoolgebouw aan het Willem Dreespark 102 acht atelierruimtes gecreëerd voor het kunstenaarsinitiatief ANNASTATE. Zij kunnen

"Samen werken aan betaalbare werkruimten voor kunstenaars en makers. We bundelen ideeën, kennis en contacten en komen tot inspirerende nieuwe (tijdelijke) broedplaatsen in de stad. In 2018 heeft dit o.a. geleid tot drie nieuwe broedplaatsen: ANNASTATE, Trixie en De Helena. Op naar meer!"
- Ria de Waal,
broedplaatsmakelaar Den Haag

hier tijdelijk werken aan een experiment met sociale interventies en kunstprojecten in de buurt. Na een jaar zal worden gekeken of het mogelijk is om van de tijdelijkheid naar permanentie te groeien.

Permanente ateliers/ atelierwoningen

Het gemeentelijk bestand permanente ateliers en atelierwoningen bestond eind 2018 uit 378 werkruimten waarvan 242 door Stroom werden bemiddeld en 78 atelierwoningen waarvan 49 via onze bemiddeling werden gevuld.

Stroom blijft met de gemeente onveranderd samenwerken om eventuele nieuwe plekken te creëren en de bestaande voorraad te bewaken.

Trixie

Na een intensief onderhandelingstraject heeft Stroom in samenwerking met Haag Wonen en de gemeente een nieuw semi-permanent atelierpand gecreëerd aan de Scheldestraat 1-11. In dit voormalige winkelpand zijn 15 ateliers en een presentatieruimte gebouwd voor het jonge kunstenaarsinitiatief Trixie. Zij kunnen hier met 18 kunstenaars voor een periode van twee maal drie jaar werken en programmeren. Hierna zal er met alle betrokken partijen worden gekeken of continuering mogelijk is.

De Helena

Aan het Helena van Doeverenplantsoen 3 is in samenwerking met de gemeente en de broedplaatsmakelaar, nieuwe atelierruimte ontstaan voor de Haagse collectieven Billytown en Ruimtevaart. Beide hebben nu 18 ateliers tot hun beschikking. Daarnaast biedt het gebouw ruimte aan presentatieruimte, galerie en boekwinkel Billytown; aan presentatieruimte en filmzaal Ruimtevaart; wordt een bijzondere private kunstboekencollectie ontsloten voor publiek, en maakt de KABK tijdelijk gebruik van werkruimten in de Helena. Op de begane grond is een project/publieksruimte beschikbaar voor diverse culturele events. De ambitie van gemeente, Stroom en van de huidige betrokken kunstenaars is om dit pand van 8000 m2 uiteindelijk verder te ontwikkelen tot permanent atelier- en cultuurpand.

Bemiddeling en wachtlijst

Op onze wachtlijst stonden op 31 december 2018 125 Haagse kunstenaars ingeschreven. We zien dat het aantal daarmee iets gestegen is ten opzichte van 2017. In 2018 hebben we in totaal 90 keer bemiddeld.

De kunstenaars die op zoek zijn naar passende werkruimte informeren we continu; het actuele atelieraanbod staat steeds online op onze website en we versturen ieder kwartaal een digitale *Update Atelieraanbod*.

Ondertussen: Alexandra Martens Serrano (foto: Myung Feyen)

OpZicht: Lisa van Casand (foto: Myung Feyen)

OpZicht: Tommy Smits (foto: Myung Feyen)

Stroom Invest Week 2018: een rondgang langs cultureel Den Haag (foto's: Stroom Den Haag)

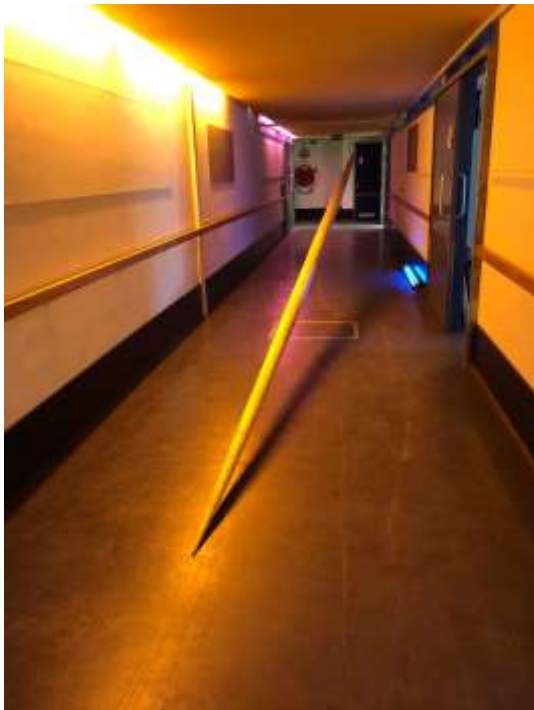
Stroom Installatie *Immortality Commune* van
Aanmoedigingsprijswinnaar Leonie Schneider
(foto's: Katarina Juricic, courtesy KABK)

Stroom KABK Invest winnaars vlnr: Jonathan Hielkema, Quentley Barbara, Jihyun Baek, Leonie Schneider (foto: Katarina Juricic, courtesy KABK)

Onder: werk Quently Barbara (foto's: Stroom Den Haag)

Opening ANNASTATE (foto's: Stroom Den Haag)

PROGRAMMA

*tentoonstellingen, activiteiten, projecten
én een bibliotheek*

Als presentatieinstelling organiseert Stroom tentoonstellingen, activiteiten en projecten op locatie. Het is onze missie om kunst onbemiddeld ervaarbaar te maken, juist omdat goede kunst een gelaagdheid kent die prikkelt tot een verscheidenheid aan interpretaties. En die recht kan doen aan de complexiteit van de huidige maatschappij. We zien het als onze taak het maatschappelijk potentieel van kunst te herkennen en voor het voetlicht te brengen.

Het kunstinhoudelijk programma van Stroom bestond in 2018 uit een serie **Tentoonstellingen** en **Lezingen**, en – vaak in samenhang daarmee – een uitgebreide reeks aan (educatieve) activiteiten. De **Bibliotheek** speelt bij dit alles een cruciale rol als bron van kennis en inspiratie voor het team en een groeiend aantal kunstenaars, studenten, deskundigen en liefhebbers.

Het was een dynamisch en rijk jaar, met diverse, soms shockerende, vaak oogstrelende en poëtische resultaten, die tal van nieuwe inzichten boden, aan het publiek, aan de kunstenaars, en aan ons. De tentoonstellingen werden goed ontvangen, de programma's hadden een groot bereik; daar zijn we trots op. Er zijn urgente thema's aangeroerd en hallucinerende perspectieven op de toekomst geboden, die ons soms omgekeerd weer terugwierpen in de tijd.

Kruispunt in de tijd

Terugblikkend kunnen we stellen dat alle tentoonstellingen dit jaar als het ware fungeerden als een lens. Ze boden ons zicht op de toekomst of analyseerden het verleden, maar het perspectief dat ze schetsten bracht ons steeds weer terug in het nu; op een kruispunt in de tijd.

Via de tentoonstelling en VR installatie *Nøtel (The Hague)* van Lawrence Lek, werden we naar een futuristisch, luxueus hotel geteleporteerd, volledig afgestemd op ons dataprofiel, met optimaal geautomatiseerde dienstverlening en hoogwaardige surveillance. *Nøtel* nodigde ons uit te speculeren over een toekomst waarin huidige ontwikkelingen in automatisering, artificial intelligence en platformeconomie tot het uiterste zijn doorgetrokken. Ook in ons onderzoekstraject *De Dingen* dat dit jaar is gestart met een tentoonstelling en een kort, intensief programma, proberen we af te tasten wat de implicaties zijn van de veranderende relatie tussen de mensen en de dingen in het Antropoceen. Beide presentaties boden futuristische scenario's die voortkwamen uit het tot in hun uiterste consequentie doordenken van de huidige ontwikkelingen.

Omgekeerd gebeurde hetzelfde. Met *Back-Up*, dat deels draaide om de iconische beelden van de val van de Ceausescu's in 1989, confronteerde Jan Rosseel ons met onze perceptie van de geschiedenis en de invloed van de media op ons collectieve geheugen. Ook Nishiko bood ons met het *Repairing Earthquake Project* een kantelend perspectief. Ze verzamelt, repareert en koestert de ogenschijnlijk futiele overblijfselen die zijn achtergebleven na de verwoestende tsunami in haar geboorteland Japan in 2011. En maakt zo niet alleen een menselijke tragedie invoelbaar, maar ook een ecologische crisis pijnlijk tastbaar.

Het persoonlijke is politiek

Het poëtische project van Nishiko is trouwens exemplarisch voor haar hele houding. Het werk is weliswaar heel persoonlijk, maar juist die zorg en aandacht genereren het effect van een groot gebaar, een statement. Eenzelfde soort van urgentie en persoonlijke betrokkenheid, is voelbaar in het werk van de Zwitserse film- en theatermaker Milo Rau. Getroffen door het falende rechtssysteem in Congo, organiseerde hij een volkstribunaal in de vorm van een theaterstuk. Aan *The Congo Tribunal*, kunnen geen juridische sancties worden verbonden, maar de betekenis en reikwijdte van het project is immens. Rau's project heeft zelfs geleid tot een initiatief om dergelijke tribunalen daadwerkelijk te laten plaatsvinden.

Niet voor niets was het uitgangspunt voor de tentoonstelling *My Practice, My Politics* dat kunst, impliciet dan wel expliciet politiek is. De tentoonstelling met werk van de vele (internationale) KABK-alumni bevestigde dat beeld in een grote diversiteit aan kunstwerken.

Verbinding met de stad

We zijn blij dat de verbinding met de stad in het afgelopen jaar in vrijwel al onze tentoonstellingen en projecten zowel inhoudelijk als in samenwerkingsverbanden doorklonk.

The Congo Tribunal maakte deel uit van ons thematische meerjarenprogramma *See You in The Hague (SYITH)*, waarin we op diverse manieren de implicaties en consequenties onderzoeken van de ambitie van Den Haag te fungeren als stad van Vrede, Recht en Veiligheid. Ook Lawrence Lek was geïntrigeerd door dit aspect; na intensief vooronderzoek besloot de kunstenaar nadrukkelijk het thema veiligheid in de Haagse versie van *Nøtel* te verwerken. Ook de etalagepresentatie *Green Offshores* van Lodovica Guarnieri haakte in op de thematiek van *SYITH*. De presentatie was gebaseerd op haar onderzoek naar de invloed van traditionele, koloniale verhoudingen op de Haagse architectuur van 'Vrede en Recht' en vormde ook het onderwerp van haar boeiende *elective* door de Internationale Zone (p.) Voor *De Dingen* werkten we onder meer nauw samen met de Ambassade van de Noordzee. En voor het randprogramma *Rising Waters* bij Nishiko's tentoonstelling vormde de ligging van Den Haag aan de kust een waardevol uitgangspunt. Treffende indicatoren van 'onze precaire positie' vormden de windsok op ons dak die refereerde aan de hoogte van de tsunami in Japan, en de lijn op het raam die aangaf hoe hoog het water staat als bij ons de dijken breken.

"Het Nøtel in Den Haag is de natte toekomstdroom van elke mensenschuwe rijkraad."
- Tim Fraanje, Creators VICE

TENTOONSTELLINGEN

Jan Rosseel

Back-up

2 december 2017 t/m 18 februari 2018

De complexe relatie tussen geheugen, beeld en verbeelding, vormde de basis voor het drieluik *Back-up* van fotograaf en 'visual storyteller' Jan Rosseel. Het eerste deel was te zien bij Vlaams Cultuurhuis De Brakke Grond in Amsterdam, het tweede deel bij Museum Dr. Guislain in Gent, België en de bekroning van het drieluik vond bij Stroom in Den Haag plaats.

De vergankelijkheid van herinneringen

Tijdens een kunstenaarsfellowship ingesteld door de Akademie van Kunsten en het Netherlands Institute for Advanced Study in Humanities and Social Sciences (NIAS-KNAW) deed Rosseel in 2015 onderzoek naar de vergankelijkheid van collectieve en persoonlijke herinneringen. De verkregen inzichten vormden de basis voor *Back-up*. Tijdens het expositietraject van anderhalf jaar maakte hij nieuw werk en ontwikkelde hij ideeën verder door. In Den Haag - stad van vrede en recht en zetel van macht - richtte de tentoonstelling zich op het geheugen in relatie tot politiek en macht; op hoe ons geheugen de geschiedenis én de toekomst vormt en beïnvloedt.

In de tentoonstelling stond het proces tegen dictator Nicolae Ceaușescu en zijn vrouw Elena centraal. Het Roemeense echtpaar werd op 1e Kerstdag 1989 geëxecuteerd. Het was een daad die op tv werd uitgezonden en een onuitwisbare indruk bij Rosseel achterliet. Een ervaring die het vertrekpunt vormde voor zijn onderzoek naar de vermenging van persoonlijke herinnering, het door de media gevormde collectieve geheugen en de rol die beeld(vorming) hierin speelt. Rosseel representeerde zijn herinneringen, associaties en interpretaties door middel van diverse ruimtelijke installaties, zoals een reproductie van de geïmproviseerde rechtbank waarin het echtpaar terechtstond, fotografische werken, risoprints, een videoproductie en geuren die o.m. naar Kerst, gebraden vlees, angstzweet en de parfum van Elena Ceaușescu verwijzen.

We hebben de tentoonstelling in z'n verschillende facetten als geslaagd ervaren. Ook al is er wisselend op gereageerd. De een werd er door geraakt omdat de gebeurtenissen van toen opeens weer tastbaar werden. Bij de ander riepen werken vragen op door de manier waarop de achtergrond werd gerepresenteerd. Ofschoon we verwachtten dat het onderwerp van het sluitstuk van *Back-up* veel belangstelling zou genereren, was het bezoekersaantal in vergelijking met onze overige tentoonstellingen verminderd. Mogelijk heeft de grote media-aandacht voor het eerste deel van *Back-up* bij De Brakke Grond daarop invloed gehad.

[Stroom School](#)

30 januari 2018 - Filmvertoning
Videograms of a Revolution van
Harun Farocki en Andrei Ujica

“Wat staat een kunstenaar tot zijn beschikking om de gebeurtenissen uit de geschiedenis te doen herleven? Rosseel ontpopt zich als een veelzijdig kunstenaar. In Den Haag reconstrueerde hij het lokaal met de formuica stoelen en tafels, op grond van wat hij zich kon herinneren... bouwde zelfs een Securitate-cel na... Dat is niet de beste installatie op de tentoonstelling. Neemt niet weg dat de veelzijdigheid van alle indrukken en herinneringen goed laat zien hoe fragmentarisch het geheugen is, en dat je het verleden haast impressionistisch weer in elkaar kunt knutselen..”

- Rutger Pontzen, De Volkskrant, 26 januari 2018

The Congo Tribunal

10 maart t/m 8 april 2018

Milo Rau sprak in 2016 in onze lezingenreeks *The Knight's Move* en we koesterden al jaren de wens om meer te doen met de veel gelauwerde theatermaker vanwege zijn maatschappelijk engagement, het motief van de internationale rechtspraak dat als een rode draad door zijn oeuvre loopt en de uitdagende vorm die hij steeds weer voor zijn projecten weet te vinden. Als kunstinstelling in 'de Internationale Stad van Vrede en Recht' en een die 'het realiseren van het maatschappelijk potentieel van beeldende kunst' hoog in het vaandel heeft, was Stroom de aangewezen instelling in Nederland om dit project te presenteren. *The Congo Tribunal* sloot bovendien naadloos aan bij ons langlopende thematisch programma *See You in The Hague* (SYiTH).

Where politics fail, only art can help

Voor *The Congo Tribunal* verzamelde Milo Rau slachtoffers, daders, getuigen en analisten van de Congolese oorlog voor een unieke burgerlijke rechtbank in Oost-Congo. Het project biedt een inkijk in een van de grootste en meest bloederige economische oorlogen in de geschiedenis van de mens. De redenen voor het aanhouden van deze oorlog zijn niet langer gebaseerd op etnische verschillen maar op de jacht op ruwe materialen die essentieel zijn voor onze 21e eeuwse technologie, zoals onze smartphones. De installatie bij Stroom bestond uit o.a. opnames van de rechtbankzittingen in Bukavu en Berlijn, een VR-installatie die het publiek het tribunaal op een heel realistische manier liet ervaren, een webarchief (www.the-congo-tribunal.com), en een korte documentaire over de impact van de film in Congo zelf.

Movies that Matter

Parallel aan de presentatie bij Stroom toonde het Movies that Matter Festival de film *The Congo Tribunal* in het Filmhuis Den Haag. Professionals op het gebied van vrede en recht gaven telkens een korte inleiding. De finissage bestond uit een tweetal extra filmvertoningen, een Q&A met Milo Rau, Sofia Stolk, Sven Lütticken, Ewout Irrgang en Alphonse Muambi, en een presentatie van posters gemaakt tijdens een workshop van de Community of Practice getiteld *Where Politics Fail, Maybe Posters Can Help*.

Bezoekers zullen dit indrukwekkende project niet snel vergeten. Via partnerinstellingen uit ons SYiTH netwerk (o.a. T.M.C. Asser Instituut, ISS, IIPM) hebben we heel gericht belangstellenden uit politiek en het maatschappelijk veld weten te trekken. Het bezoek van minister Kaag aan Congo voorafgaand aan de opening bij Stroom bracht de urgentie van Rau's project extra onder de aandacht. Om zoveel mogelijk mensen een kans te geven hebben we avond openingstijden ingesteld.

De samenwerking met Movies that Matter leverde ons beiden meer en vooral ook een grotere diversiteit aan bezoekers op. Bovendien vulden onze programmaprofielen elkaar goed aan. Belangrijke factor in dit publiekssucces was ook de passende vormgeving van onze communicatie-uitingen.

Stroom School

10 maart - Opening door Axel Buyse, Algemeen Afgevaardigde van de Vlaamse Regering

25 maart – Movies that Matter screening m.m.v. Lara Staal

28 maart - Screening m.m.v. Linda Polman

29 maart - Screening m.m.v. Eva-Maria Bertschy en Jean-Louis Gilissen

30 maart - Screening m.m.v. Marieke de Hoon en Thijs Bouwkeet

8 april - Afsluitend event m.m.v. Milo Rau, diverse gasten en de Community of Practice

"And with all the horrors shown in the film, it is important to me not to lose sight of hope. If 'The Congo Tribunal' has proved one thing, it is that the truth can be found, no matter how complicated the connections are. And justice is possible, here and now. We just have to establish it."

- Milo Rau, director's statement

"Het verhaal van wat er in DRC speelt is aangrijpend en complex en dat kwam goed tot zijn recht in jullie project. Een inspirerende avond met veel indringende beelden en verhalen!"

- Robert-Jan Siegert, Speciaal Gezant voor het Grote Merengebied, Ministerie van Buitenlandse Zaken

Milo Rau: *"Als je als politicus komt aanzetten in conflictgebieden kun je het wel vergeten. Als je zegt ik ben kunstenaar, word je als ongevaarlijk gezien, niet al te serieus genomen maar ook niet te veel tegengewerkt."*

- Wim Bossema, De Volkskrant, 22 maart 2018

De Dingen

16 t/m 26 april 2018

Met *De Dingen* startten we in 2018 een onderzoekstraject over de veranderende status van 'dingen' en wat dit kan betekenen voor onze menselijke activiteiten.

Nieuwe stemmen

In april organiseerden we met *De Dingen* een veelzijdige tentoonstelling van nieuw werk en een bijna dagelijks programma van performances, screenings, lezingen en zittingen. Centraal daarbij stond de vraag hoe we de toekomst van de mens in het Antropoceen verbeelden. Programma en presentatie trokken een gericht publiek van mensen met een affiniteit voor de behandelde onderwerpen, waaronder kunstenaars en kunststudenten, wetenschappers, en theoretici.

Parallel aan ons programma lanceerde Het Parlement der Dingen de Ambassade van de Noordzee; een organisatie die een stem tracht te verlenen aan alle dingen, stoffen en wezens waaruit de Noordzee bestaat. Bij Stroom werd een installatie geplaatst van betonnen zetels en gevonden strandvoorwerpen die 'de dingen' van de Noordzee vertegenwoordigden. Een speciale serie zittingen op 17, 18 en 26 april trok betrokkenen en belangstellenden uit de biologie en aanverwante wetenschappen, en resulteerde in een motie die in juni 2018 is voorgelegd aan de Tweede Kamer.

In de tentoonstellingsruimte waren nog drie andere nieuwe werken te zien, respectievelijk *The Library of Material Rights* van Marjanne Helvert en Pauline Agustoni; een video van Simon Wald-Lasowski over de intieme relatie tussen mensen en hun objecten; en een installatie van The Rodina over de verwickelingen tussen mens en machine. Andere bijdragen zijn o.a. geleverd door The Otolith Group, Dr. Eric de Jong, elektronische muzikanten rkss & Swan Meat, Kamile Ofoeme, Tabitha Rezaire, Stine Alling Jacobsen en Imara Limon.

De Dingen wordt in 2019 voortgezet in de vorm van een *Uncertainty Seminar*, waar het programma dieper en gericht in zal gaan op de toekomst van energie, de definitie van leven zelf, en de uitbreiding van 'mensenrechten' ten behoeve van dieren, planten en dingen.

"Stroom bood, niet alleen door de naam, een zeer inspirerende vrije ruimte om te werken. Met tientallen mensen hebben we tijdens de zittingen fundamenteel nagedacht over de relatie tussen mens en natuur. Zowel op inhoudelijk als praktisch niveau was Stroom daarbij een goede partner. De Ambassade groeit na de oprichting inmiddels verder, aan de hand van een plan tot het jaar 2030. Het motto daarbij: de zee is van zichzelf. We hopen rond de verbeeldingsactiviteiten van de Ambassade vaker met Stroom te kunnen gaan werken."

- Thijs Middeldorp,
initiatiefnemer van Het
Parlement van de Dingen

My Practice, My Politics

19 mei t/m 15 juli 2018

In april 2018 presenteerde de KABK de tentoonstelling *My Practice, My Politics* tijdens de grote internationale designbeurs Salone del Mobile in Milaan. De tentoonstelling werd gecureerd door Agata Jaworska en Saskia van Stein en toonde werk van 22 kunstenaars en ontwerpers die op dat moment of in het recente verleden aan de academie in Den Haag studeerden. Na afloop van de designweek werd een selectie van de tentoonstelling gepresenteerd bij Stroom. Het resultaat was een sprankelende tentoonstelling met werk van elf talentvolle kunstenaars van verschillende disciplines:

Eline Benjaminsen, Kristina Benjocki, Jean-Baptiste Castel, Yamuna Forzani, Daniel Grumer, Klodiana Millona, Miguel Peres dos Santos, Katarina Petrovic, Fahmy Shahin, Gitte Svendsen en Abel Wolff.

Stroom en KABK: een gezamenlijk doel

My Practice, My Politics stoelde op een intensieve samenwerking met curatoren en een academie die het project van harte ondersteunde. Stroom en KABK vinden elkaar voortdurend in een samenspel aan programma's en activiteiten om getalenteerde jonge kunstenaars te ondersteunen en in het streven een dynamisch kunstklimaat in Den Haag te verwezenlijken. De tentoonstelling bood een unieke kans om hierin gezamenlijk op te trekken.

Voor het Stroom School programma zochten we gericht naar combinaties met lokale initiatieven en het lokale kunstenveld. We organiseerden kunstenaarsrondleidingen tijdens Festival Designkwartier, *artist talks* tijdens het eerste The Hague Contemporary Weekend en een zeer succesvolle publieke avond met de curatoren die deelnamen aan onze *Invest Week* over de rol van de intermediair (zie p. 30). Het was een geanimeerd gesprek onder leiding van Saskia van Stein, waar veel jonge kunstenaars op af kwamen. We hadden meer van dit soort activiteiten willen organiseren, maar tijd en financiële ruimte beletten dat.

Synergie

My Practice, My Politics is een uitstekend voorbeeld van een project waarbij programma en voorwaardenscheppend beleid van Stroom samensmelten. De verschillende domeinen die Stroom als organisatie in zich verenigt ondersteunen elkaar. Dat werd door deze tentoonstelling weer bevestigd.

Stroom School

augustus – november 2017 -
Community of Practice met
kunstenaars/ontwerpers Marjet
Zwaans, Yara Veloso, Saule
Juste, Magda Skibinska o.l.v.
Jana Mol

1 t/m 3 juni 2018 – Festival
Designkwartier
Rondleidingen en gesprekken
met kunstenaars Fahmy Shahin,
Katarina Petrovic, Miguel Peres
dos Santos, Klodiana Millona

20 juni 2018 – Wat is de rol van
de intermediair?
Gespreksavond in het kader van
de Invest Week 2018 o.l.v. Saskia
van Stein

8 juli 2018 - The Hague
Contemporary Weekend
Adriana Gonzalez Hulshof in
gesprek met kunstenaars Fahmy
Shahin, Katarina Petrovic,
Yamuna Forzani, Miguel Peres
dos Santos, Klodiana Millona

*“The personal is political.
Whether explicit or implicit,
there is an embedded political
dimension to everything we do.
My Practice, My Politics explores
how art, too, is inherently
political. The exhibition aims to
expand our ideas on political
modes of expression. Through a
wide array of artistic practices,
the presentation conveys
manifestations, interfaces and
exchanges between the
individual and the societal.
My Practice, My Politics portrays
the way in which artists and
designers capture their views on
society through the subject
matter they explore, the
language and tools they employ,
the aesthetics they manifest, and
the communities they engage.”*
- curatorial statement

Lawrence Lek *Notel (The Hague)*

1 september t/m 4 november 2018

Notel (The Hague), de opzienbarende tentoonstelling van Lawrence Lek over een fictieve hotelketen, bestond uit een multimedia installatie, met virtual reality-headsets, beeld, tekst en geluid, geproduceerd door beroemd dubstep producer Kode9. Het project stimuleerde een publieke verbeelding van de toekomst van Den Haag, waarbij huidige ontwikkelingen omtrent automatisering, kunstmatige intelligentie, en platformeconomie tot het uiterste werden doorgetrokken.

De tentoonstelling werd in samenwerking met arebyte Gallery, Londen georganiseerd, waar *Notel (London)* van 17 juli t/m 1 september 2018 te bezoeken was.

Hotel van de toekomst

Het intensief onderzoekstraject voorafgaand aan de tentoonstelling heeft tot een overtuigende relatie tussen de Haagse setting en de uiteindelijke functies en uitstraling van *Notel (The Hague)* geleid. Een meerdaags bezoek van Lawrence Lek aan de Internationale Zone resulteerde in de specifieke 'architectuur van veiligheid'. Door interviews met betrokkenen van The Hague Security Delta wist Lek de regiovisie van Den Haag als Internationale Stad van Vrede, Recht en Veiligheid geloofwaardig in het project te verwerken.

Het Stroom School-programma ging in op de vele vraagstukken die in *Notel* werden aangereikt: het gevoel van 'thuis' horen en de relatie met platformeconomie, de automatisering van de dienstensector en de opkomst van *artificial intelligence*, en de architectonische en culturele identiteit van de stad Den Haag. En vanuit verschillende invalshoeken; van beleidsvorming omtrent *artificial intelligence*, tot elektronische muziek, sociologisch onderzoek, en feminisme. De programma-activiteiten zelf kregen de vorm van potentiële functies die het toekomstige *Notel* zou kunnen bieden: een clubnacht, tours van Den Haag, rondleidingen door het gebouw zelf, een conferentie over veiligheid en *artificial intelligence*, en zelfs een yoga-sessie in de *Notel* gym.

Top-5 tentoonstelling van 2018

De tentoonstelling heeft in totaal meer dan 1.500 bezoekers getrokken. Deelnemers waren professionals uit verschillende interessegebieden, zoals architecten, stedenbouwkundigen, experts op het gebied van veiligheid en ICT, beleidsmakers, kunstenaars, theoretici en andere creatieven, en de '(on)gewone' Nederlander die de effecten van het huidige beleid bijna dagelijks ervaart.

Dit publiek is bereikt met online- en offline promotiemateriaal, ontwikkelt door Haags ontwerpbureau Lennarts & de Bruijn. Naast 'standaard' communicatiemiddelen als drukwerk, advertenties en banners, hebben we een aantal '3D' media ingezet zoals keycards voor toegang tot de afterparty, badjassen en zelfs een *Notel* deurmat die succesvol bleken. Studenten in kunst-, architectuur-, technologie- en securitydisciplines aan de KABK, de Hogeschool Den Haag en de Hogere Hotelschool zijn gericht uitgenodigd voor workshops en rondleidingen. Geïnteresseerde professionals uit verschillende maatschappelijke sectoren zijn als ambassadeurs geworven om het programma te bezoeken, en hun achterban te betrekken bij de activiteiten.

Stroom School

1 september – Opening en afterparty *Notel* x Laser Club, The Grey Space in the Middle

22, 23 september – Fietstocht (UN)Just Peace o.l.v. Lodovica Guarnieri

30 september - Rondleiding We Are Public door Lua Vollaard

20 oktober - *Notel* Conference m.m.v. Helen Hester, Adeola Enigboka en Cathelijne Muller

23 oktober – Presentatie *Notel*, Dutch Design Week, Eindhoven

25 oktober – Workshop en presentatie Community of Practice, Dutch Future Society

3 november - Yogasessie 'Hidden Gym'

"Notel. Een benaming met een knipoog, hotel en no-hotel tegelijk... De ontvangthal is glimmend met fonteinen. De mastersuite bezit een Romeinse allure, dankzij het groene marmer. In de painobar galmt de muziek tussen de glazen deuren. Maar het bijzonderst is de terminologie waarmee het Notel zich in de markt zet. Als een 'burcht van luxe' een '100 procent veilige omgeving' met 'kogelvrije servers' en 'militaire vluchtzones'... Notel is een gat in de markt."

- Rutger Pontzen, de Volkskrant, 7 september 2018

"Het Notel is de overtreffende trap van een gouden kooi, het is een digitale gesloten inrichting."
- Thomas van Huut, NRC Handelsbald, 6 september 2018

De tentoonstelling bij Stroom is in vele lokale en nationale media zeer positief gerecenseerd, o.a. in de Volkskrant, NRC Handelsblad, Den Haag Centraal, Vice Magazine, Metropolis M, Gonzo Circus en Glamcult, waarbij het NRC *Nøtel (The Hague)* ook heeft opgenomen in de top-5 van het jaaroverzicht 2018 (zie p. 71).

Nøtel (The Hague) is mede mogelijk gemaakt door het Stimuleringsfonds Culturele Industrie (deelregeling architectuur); de Gemeente Den Haag (culturele projecten) en het Mondriaan Fonds (bijdrage opdrachtgeversschap).

Nishiko

Repairing Earthquake Project

17 november 2018 t/m 27 januari 2019

De groen-witte windsok die op 21.10 m hoogte boven onze ingang hing, stond symbool voor het niveau dat het zeewater aan de Japanse kust bereikte tijdens de tsunami in 2011. Meteen na deze ramp besloot de in Den Haag woonachtige kunstenaar Nishiko om terug te keren naar haar geboorteland en op zoek te gaan naar resterende voorwerpen en om ooggetuigen-verklaringen te verzamelen om de nasleep van de ramp voor iedereen erfahrbaar te maken. Stroom koos ervoor om deze talentvolle kunstenaar na vele kleinschalige en lokale presentaties een groter platform te bieden. Als gastcurator werd Roel Arkesteijn (conservator hedendaagse kunst bij Museum De Domijnen in Sittard) uitgenodigd om samen het markante *Repairing Earthquake Project* in zijn totaliteit te tonen.

Zichtbare herinneringen

De grote collectie door Nishiko teder en minutieus 'herstelde' voorwerpen die we bij Stroom toonden blijven zichtbaar herinneren aan de historische gebeurtenissen. *"In my point of view, extreme care and dedication generate a potential for healing"*, aldus de kunstenaar. De voorwerpen krijgen door de kunstenaar in feite een tweede leven. Nishiko bracht verschillende objecten onder bij 'pleegouders.

Voor de tentoonstelling bij Stroom ontwierp Nishiko een architecturale structuur die als een betreedbare sokkel diende voor de collectie fysieke onderdelen van het project en tegelijkertijd als een platform voor bezoekers om met elkaar en met de kunstenaar in gesprek te gaan. Behalve de windsok was er een andere markering aan ons gebouw; een lijn op twee meter hoogte op de raampartij indiceerde het niveau dat het water zou bereiken wanneer hier de dijken zouden breken.

Waar de tentoonstelling uiterst sober van inrichting was, bood een luxe tentoonstellingsbrochure uitvoerige achtergrondinformatie bij het project en bij exemplarische objecten.

Rising Waters

Onder de noemer *Rising Waters* werd er in het randprogramma vanuit verschillende perspectieven ingegaan op de klimaatverandering. Ondanks de actuele thematiek werden de lezingen maar matig bezocht. We verwachtten dat de actualiteit en urgentie van het onderwerp in combinatie met de sprekers, grotere publieksbelangstelling zou trekken. De persoonlijke rondleidingen op de zondagmiddag door Nishiko zelf waren wel een succes. Dat was ook het geval bij de finissage. Overweldigend zelfs was het aantal bezoekers dat graag 'pleegouder' van een object wilde zijn. Ook scholierenprojecten die we in verband met de tentoonstelling organiseerden waren erg succesvol. Het thema sprak de leerlingen bijzonder aan en leidde tot eigenzinnige en verrassende resultaten waarin zich een groot engagement manifesteerde (zie p. 53). Wat betreft de (inter)nationale *spin-off* zijn we trots op het feit dat het project deel uit zal maken van de Fellbach Triennale in Duitsland die op 1 juni 2019 opent. Voor een vervolg in Japan staan we in contact met de Nederlandse ambassade in Tokyo.

Stroom School

28 november - Lezing door Ocean-Earth-oprichter Peter Fend

2 december - Rondleiding door Nishiko

12 december - Lezing door Annechien Meier, kunstenaar en initiatiefnemer Laboratory of Microclimates i.s.m. Gert-Jan Gerlach

9 januari 2019 - Lezing door Bestsy Damon, Amerikaanse eco-feminist en wateractivist

13 januari 2019 - Rondleiding door Nishiko

23 januari 2019 - Lezing door Maarten Vanden Eynde, kunstenaar en Tieme Haddeman, oprichter Urban Green / Urban Wetlands

27 januari 2019 - Finissage met voorvertoning publicatie

"De presentatie van het volledige Repairing Earthquake Project van Nishiko vormt een mijlpaal binnen het werk van deze eigenzinnige kunstenaars, van wie we nog veel zullen horen... Een soort hedendaags Pompei en een toekomstvisioen van wat ons in een tijd van klimaatverandering te wachten staat."
- Roel Arkesteijn, curator

"Opeens sta je daar als lompe Nederlander op een houten strand en dringt de kwetsbaarheid van menselijke maaksels sterk tot je door."
"Hendrik van Leeuwen, Den Haag Centraal, 13 december 2018

LEZINGEN

Stroom organiseert veel activiteiten waarmee we diverse publieksgroepen willen aanspreken. We kennen de *Stroom School*, het randprogramma bij de tentoonstellingen, maar er zijn ook lezingen in het kader van ons voorwaarden-scheppend beleid en bij de onthulling van kunstwerken in de openbare ruimte. Daarnaast vinden er maandelijks zeer succesvolle **Zefir7** avonden plaats waarbij actuele onderwerpen door inspirerende ontwerpers en kunstenaars uit binnen- en buitenland ter sprake komen.

Speels, bevlogen, aanstekelijk

Ontwerperscafé Zefir7 / BNO Kring Den Haag

Het ontwerperscafé Zefir7 is na twintig jaar van haar bestaan, bijna niet meer weg te denken. Gemiddeld acht keer per jaar vindt er op de tweede donderdag van de maand, een lezing of presentatie plaats die onderstreept hoe discipline-overstijgend en vernieuwend het ontwerpersvak eigenlijk is. Grafisch- en letterontwerp, product design, mode en textiel, interactive media, audio visual en webdesign, allianties met wetenschap, muziek, dans, film en performance, passeren er de revue. Steeds weer blijkt de populariteit van deze avonden groot en zien we de *Zefir7*-bezoekers ook geregeld terug bij andere activiteiten op het grensvlak van beeldende kunst en ontwerp. Het zijn met name studenten en docenten van de KABK, Willem de Kooning Academie, Design Academy, ArtEZ, ontwerpers naast beeldend kunstenaars en overige belangstellenden. De (Facebook)teasers worden afwisselend gemaakt door jonge ontwerpers en geven een extra dimensie aan de aankondigingen. We kozen in 2018 hoofdzakelijk voor duo-presentaties om voor meer dynamiek per avond te zorgen. Avonden die speels, bevlogen en aanstekelijk waren.

De *Zefir7*-avonden vonden in 2108 plaats op:

11 januari - André Thijssen en Peter van Beveren

15 februari - Team Thursday (Loes van Esch en Simone Trum, Thomas Trum en Koen Taselaar)

8 maart - Alice Wong en Pleun van Dijk

12 april - Elisa van Joolen en Our Polite Society

17 mei - Department of Search (Melle Smets en Cynthia Hathaway) en Emma van der Leest

13 september - New Signatures, zeven jonge ontwerpers die dit jaar afstudeerden aan diverse kunstacademies in Nederland: Alexander van Bakel (Rietveld Academie); Beatriz Conefrey & Zuzana Kostelanská (Rietveld Academie); Hanneke Klaver (ArtEZ Arnhem); Mikki Schellevis (HKU Utrecht); Puck Litaay (WdKA Rotterdam); Sydney Rahimtoola (KABK Den Haag)

11 oktober - Kévin Bray

*8 november - *Glitterstudio en HATS & TALES*

BIBLIOTHEEK

De bibliotheek bestaat op dit moment uit ruim 6000 boeken. De collectie is inhoudelijk geconcentreerd rond thema's die onder meer verwijzen naar de kunsten, de zintuiglijke ervaring van de stedelijke omgeving, nieuwe technologie, filosofie, maatschappelijke betrokkenheid, en hun onderlinge verbondenheid.

Library of Radiant Optimism

De bibliotheek van vandaag is meer dan een bewaarplaats van boeken. Zeker die van Stroom. Door de specialisatie en de expertise van de medewerkers fungeert de bibliotheek als kenniscentrum voor bezoekers (kunstenaars, studenten en andere geïnteresseerden) en als inspiratiebron voor onze staf. De collectie en structurering van de bibliotheek en de ontwikkeling van ons programma verlopen parallel aan elkaar en beïnvloeden elkaar wederzijds. De inhoud van de verzameling boeken maakt ons streven inzichtelijk om actief te zijn op het terrein waarop vanuit de verbeelding van de kunsten gekeken wordt naar maatschappelijke ontwikkelingen.

De ordening van de bibliotheek is dynamisch en voortdurend aan verandering onderhevig op basis van voortschrijdend inzicht. Bijvoorbeeld door een verscherpte focus te leggen op een thema dat nu urgent is, zoals de aandacht voor een meer inclusieve samenleving en kunstwereld, waarbij de feministische, queer en niet-witte stemmen een grote bijdrage leveren aan de dynamiek van theorievorming en praktijk.

Reading Residencies

In 2018 zijn er geen bibliotheeksessies geweest, maar met ingang van 2019 worden *Reading Residencies* weer aangeboden aan internationale kunstenaars waarvan we denken dat een periode van bezinning, concentratie en onderzoek juist nu voor hen van waarde is. We delen op deze manier de kennis die hier aanwezig is en zijn benieuwd naar een blik van buitenaf, om zo nieuwe inzichten op te doen over de waarde van de bibliotheek als kenniscentrum voor hedendaagse kunst en maatschappij.

"...De bibliotheek, die van een uitzonderlijk hoog niveau is, met (...) dankzij bibliothecaris Arnold Mosselman een schat aan boeken die nergens anders in Den Haag en vaak ook niet in Nederland te vinden zijn, maakt Stroom tot een uniek kennisinstituut. Duizenden boeken staan hier niet als verborgen naslagwerk, ergens in de krochten van het gebouw, zoals gebruikelijk in de kunstwereld, maar vol in het publieke zicht als een pendant van de tentoonstellingsvleugel, gekoppeld aan de entree. Je loopt er zo naar binnen. De boeken en magazines dienen zich aan als een object van aandacht en discussie, van beschouwing en presentatie, van verbinding en verschil. Stroom laat ermee zien niet zomaar een presentatie-instelling te willen zijn, maar een die boeken en magazines erkent als een onmisbare papieren humuslaag die aan de basis ligt van alle artistieke en cultuur maatschappelijke ontwikkelingen."
- Domeniek Ruyters, hoofdredacteur *Metropolis M*

Tentoonstelling: Milo Rau: *The Congo Tribunal*
(foto's: Fruitmarket/Thoms Schneider)

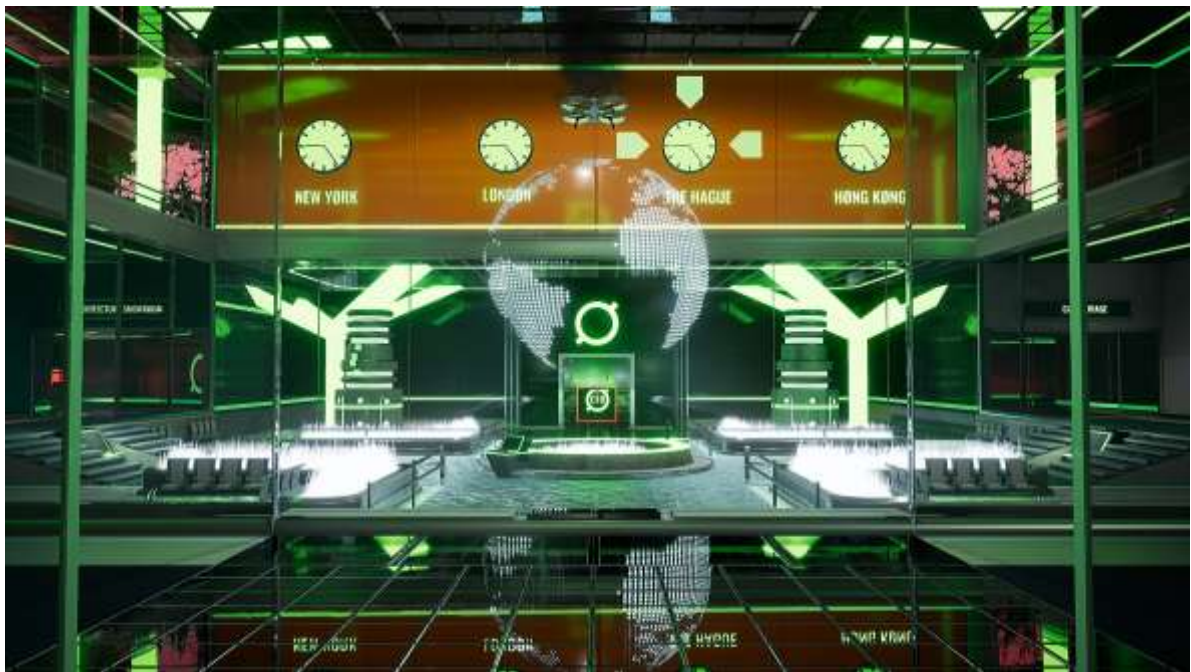
Tentoonstelling: Milo Rau: *The Congo Tribunal* (foto's: Shari de Boer)

Tentoonstelling *De Dingen*, De Ambassade van de Noordzee
(foto's: Taroni Leonora)

Tentoonstelling *My Practice, My Politics* (foto's Medina Resic, KABK)
Boven: Gitte Svendsen | Onder: Yamuna Forzani en Gitte Svendsen

Tentoonstelling Lawrence Lek, *Nøtel (The Hague)* (foto's: Lawrence Lek)

Tentoonstelling Nishiko, *Repairing Earthquake Project* (foto's: Ayako Nishibori)

PUBLIEK EN BEREIK

maatschappelijk draagvlak

COMMUNICATIE

Stroom richt zich op een lokaal, regionaal en (inter)nationaal publiek. We vinden het belangrijk om een positie in te nemen die geworteld is in de kunstwereld, en tegelijkertijd een sterke verbinding legt met het publieke domein, maatschappelijke organisaties en de wetenschap. Met tentoonstellingen als *The Congo Tribunal*, *My Practice, My Politics* en *Nøtel (The Hague)* lukte ons dat in 2018 goed. Maar ook de kunstprojecten bij scholen, activiteiten als de *Invest Week* of onze deelname aan het Festival Designkwartier zijn voorbeelden waarbij we inspiratie bieden, bewustwording creëren, ideeën genereren en een breed publiek weten te activeren.

Doelgroepen

Met ons programma stellen we ons ten doel om uiteenlopende groepen in onze samenleving te bereiken en vanuit de kunsten een maatschappelijke doorwerking te creëren. De zichtbaarheid in de eigen stad Den Haag is daarbij uiteraard van groot belang. Met ons stimulerend beleid hebben we een groot bereik onder kunstprofessionals en -studenten. Daarnaast hebben we contact met een grote groep cultureel belangstellenden, scholieren uit het voortgezet en hoger onderwijs en expats. Een heel belangrijk deel van ons publiek bereiken we indirect. Via organisaties, instellingen en netwerken waarmee we ons verbinden vanuit een onderwerp of thema. Afgelopen jaar kenden we intensieve samenwerkingstrajecten met *Movies that Matter*, met arebyte in Londen en STUK Leuven, met (onderwijs)instituten als het Institute of Social Studies, het Asser Instituut, het International Institute of Political Murder, de KABK natuurlijk, maar ook met BNO Nederland en de Dutch Future Society.

Via inhoudelijke samenwerking en via de media sijpelt informatie, kennis en inzicht verder door. De tentoonstelling *The Congo Tribunal* leidde tot aandacht van beleidsmakers op het gebied van vrede en recht, *Nøtel (The Hague)* bracht ons in nauw contact met de veiligheidsspecialisten van The Hague Security Delta, en de tentoonstelling *Repairing Earthquake Project* van Nishiko met klimaatspecialisten en een grote groep Japanse expats.

Middelen: kritisch en ongewoon

We brengen ons publiek regelmatig en op heel verschillende manieren op de hoogte van beleid en programma. Graag benadrukken we hierbij dat niet het aantal bereikte contacten, maar dat de aard en kwaliteit van de overdracht voor ons de grootste waarde biedt.

We zetten ook in 2018 een groot aantal 'vaste' middelen in als flyers, advertenties en ander drukwerk. Bij de tentoonstellingen zijn weer informatieve, rijk geïllustreerde brochures uitgegeven. Standaard gebeurt dit op A6 formaat, maar dit jaar werd verschillende keren van dit formaat afgeweken om beter aan te sluiten bij achtergrond of intentie van de tentoonstelling. Zo werd voor *My Practice, My Politics* een uitvouwbare insert gemaakt die werd ingestoken in de reeds bestaande catalogus die door de KABK was gemaakt voor de presentatie op de Salone del Mobile in Milaan, werd de gids bij de tentoonstelling *Nøtel (The Hague)*

ontworpen als een glossy marketing brochure, en zag de gids bij *Repairing Earthquake Project* eruit als een preview van een grotere publicatie.

Wellicht geen klassiek communicatiemiddel, maar wel tekenend voor onze opvatting over het contact met je doelgroepen - (onder)zoekend (aan)spreken en het belang van wederkerigheid - is de boekwinkel die we exploiteren in de entreeruimte. We hanteren een gevarieerd assortiment; van kersverse kunst(enaars)publicaties tot *must read* klassiekers, van politiek tot proza. Evenmin als in onze bibliotheek hanteren we geen krampachtig afgebakende genres. Boeken die eerst geheel op zichzelf stonden, krijgen door een nieuwe tentoonstelling of maatschappelijke actualiteit een plaats naast elkaar. De 'formule' van de boekwinkel waarbij er een heel specifiek aanbod aan boeken beschikbaar is, blijkt steeds weer aanleiding voor een gesprek met de bezoekers. In 2018 verkochten we boeken over het geheugen in relatie tot politiek en macht (bij de tentoonstelling *Back-Up*); over de positie van mens, dier en natuur (bij *De Dingen*); over sociaal en politiek engagement (bij *My Practice, My Politics*) en over archeologie, tsunami's en archieven (bij *Repairing Earthquake Project*). Altijd zijn er fantastische publicaties van Haagse kunstenaars te koop die soms zelfs (inter)nationaal in de prijzen vielen. *Anastasiia* van Christian Van Der Kooy, het griezelprentenboek *Fabeldieren* van Ludwig Volbeda (hij had vier jaar geleden een *OpZicht* presentatie), en *The Universal Photographer* van Arjan de Nooij en Anne Geene waarbij de kunstenaar eerder dit jaar ook al de Volkskrant Beeldende Kunstprijs 2018 mocht ontvangen.

Naast bovenstaande middelen is er echter een groeiend spectrum aan online communicatiemiddelen (zie p. 68), erkennen we de noodzaak om daarin te investeren en gebruiken we Google Ad Words om de traffic naar onze website te stimuleren.

Desalniettemin zijn we ons bewust van de schaduwzijden van deze middelen; het vluchtige karakter, de lokroep om 'likes' en 'followers' te kopen, de dwang van Facebook bijvoorbeeld om berichten financieel te moeten 'boosten'. Het zijn ontwikkelingen waar we voortdurend vragen bij stellen en die de komende jaren ook voor de richting van ons communicatiebeleid bepalend zullen zijn. We vinden het juist belangrijk persoonlijk te communiceren en benaderbaar te zijn; de tijd te nemen voor gesprekken en ruimte te geven aan eigen input. Een goed voorbeeld daarvan is onze nieuwsbrief; een modern medium dat we naar onze mening toch onderscheidend weten in te zetten. Daarmee willen we niet zozeer 'corporate' zenden, als wel persoonlijk delen en verbinden. Deze aanpak willen we in de komende jaren voortzetten

Hosting, ontvangsten, netwerken

Op zoek naar nieuw publiek en de uitbreiding van ons netwerk dienen we steeds vaker als locatie voor programma's van externe organisaties en initiatieven. We ontvangen ze graag zolang het thema bij ons past en het organisatorisch haalbaar is. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de lezing die Marisia Lewandowska gaf als onderdeel van het Studium Generale programma van de Master Artistic Research (KABK) dat bij ons plaatsvond en voor een volle zaal zorgde. Of de uitreiking van de *Bio Art & Design Award* die in 2018 voor de vierde keer bij Stroom werd georganiseerd en voor een voelbaar spannende sfeer zorgde onder de aanwezige kunstenaars, wetenschappers en het organiserende team van de partnerorganisaties NWO, ZonMw, TU/e, Waag Society, kunstruimte MU en BioArt Laboratories. Ook fungeren we regelmatig als ontmoetingsplek voor inspirerende bijeenkomsten

"De Stroom shop is mijn literaire gids op het gebied van kunst en maatschappij."

- Coralie van Egeren, bezoeker

georganiseerd door derden. Zo zijn er *Reading Room*-sessies van Platform for Thoughts in Motion en iii en workshops georganiseerd door designersplatform Orisun, en vond Border Sessions afgelopen jaar onze flexruimte een uitstekende plek voor de workshop *Reframing Lab*. Zowel het Royal Chess event als de eindpresentatie van de Coding Class door studenten grafisch ontwerp van de KABK, zorgden voor veel kleur en dynamiek, wat ook gold voor de boekpresentatie van *Das Leben am Haverkamp* i.s.m. het Zeeuws Museum aan het eind van het jaar. De afgelopen jaren dient ons huis ook als stemlocatie, zoals in 2018 in verband met de gemeenteraadsverkiezingen in maart. Sinds vorig jaar heeft The Hague Contemporary een tijdelijke werkplek gevonden in onze flexruimte.

Juist omdat we dat persoonlijke contact met lokale kunstenaars en culturele collega's koesteren doen we ook altijd graag mee met de Nieuwjaarsborrel. Na een paar jaar te hebben overgeslagen vond er op 15 januari 2018 een door het brede Haagse kunstenveld gedragen nieuwjaarsborrel plaats. De andere deelnemers waren: Gemeentemuseum/ GEM Museum voor Actuele Kunst/Fotomuseum Den Haag, Heden, Nouvelles Images, De Besturing, Haagse Kunstkring, Nest, 1646, KABK, Stichting Haagse Rondgang, Livingstone Gallery Den Haag - Berlijn, Parts Project, West Den Haag, Quartair, twelve twelve, Dürst Britt & Mayhew, Billytown en The Grey Space in the Middle. Het was een druk bezocht moment waarop het nieuwe jaar collegiaal en feestelijk werd ingeluid in het besef hoe betekenisvol ieders bijdrage is aan het bloeiende en energieke kunstklimaat in onze stad en daarbuiten. De borrel (met muziek van Social Lover en Strange Boutique) vond plaats in de fraaie Tuinzaal van het Gemeentemuseum die deze ruimte genereus beschikbaar stelde. Ter gelegenheid werd Theo Jansen ook geëerd met de Cultuurprijs van de stad Den Haag.

Programma = Communicatie

In 2018 hebben we bestaande pr-allianties zoals met *We Are Public*, *Trendbeheer* en *de Witte Raaf* gecontinueerd om ons publieksbereik uit te breiden. We hebben structureel meer ingezet op social media en op de toepassing van bewegend beeld in de communicatie, maar ontkomen niet aan de conclusie dat de *slow burn* ook in onze communicatie is opgetreden. Reden waarom we de komende jaren huisstijl, middelen en aanpak kritisch tegen het licht willen houden en inzetten op een meer aansprekende visualisering waarin kunst en (grafische) vormgeving hand in hand gaan met het concept van het programma. Zo denken we dat de aanpak van de tentoonstelling *Notel (The Hague)*, waarbij inhoud van Lek's onderzoek, zijn werk en de vormgeving van de tentoonstelling naadloos overgingen in communicatiemiddelen, merchandise en samenwerkingen, zoals een *Notel* badjas en een afterparty bij The Grey Space, voorbeeldstellend kan zijn. Op deze manier, door visueel te communiceren en partners te betrekken passend bij de programmatische inhoud, maken we publiek naar verwachting nieuwsgierig naar de inhoud.

EDUCATIE EN PARTICIPATIE

Veel reguliere activiteiten van Stroom hebben een educatief karakter, zoals rondleidingen, lezingen, expertmeetings, excursies, en andere activiteiten. We organiseren ze graag voor jong en oud. Uitgangspunt is steeds om een stimulerende en kritische omgang met hedendaagse kunst te stimuleren. De educatieve projecten en de samenwerking met scholen, en instellingen als CultuurSchakel en IMC Weekendschool zijn ook in 2018 inhoudelijk en qua bereik erg vruchtbaar en vooral ook leerrijk gebleken. Zowel voor de leerlingen, docenten, betrokken kunstenaars als voor onszelf. Alle reden om de activiteiten voort te zetten en deze waar mogelijk uit te breiden.

Hieronder lichten we enkele van onze educatieve activiteiten graag specifiek toe.

Stroom School

De Stroom School is de noemer voor het randprogramma van lezingen, workshops, debatten e.d. dat met de tentoonstellingen verbonden is. De activiteiten zijn in dit verslag steeds opgenomen in de bespreking van de betreffende tentoonstellingen.

Community of Practice

De Community of Practice (CoP), waarbij het informeel leren centraal staat, is onderdeel van de Stroom School. De CoP wordt op basis van het thema van een tentoonstelling samengesteld uit personen met uiteenlopende achtergronden en praktijken. We beogen zo hun relaties bij onze tentoonstellingen te betrekken en aan het thema te committeren. De CoP wordt vanuit Stroom gefaciliteerd en heeft de nodige bewegingsvrijheid bij het activeren van publieksgroepen, en het bedenken en organiseren van eventuele activiteiten.

In 2018 bestond de CoP bij Milo Rau's *The Congo Tribunal* uit Junguen Lee, Marika Seo en Cato Stigter; studenten grafisch ontwerp van de KABK. Zij organiseerden de succesvolle workshop *Where Politics Fail, Maybe Posters Can Help* die in Stroom's etalage werden getoond. En later ook bij het T.M.C. Asser Instituut.

Bij de tentoonstelling *Nøtel (The Hague)* van Lawrence Lek waren dat futurist Freija van Duijne (Future Motions), Charles Weiler-Ulin van Holland Park Media (innovatieve applicaties voor digitale kunst), Lyzia van Iterson (strategisch business consultant - informatietechnologie), Renk van Oyen en Abel Heijkamp (Bond Precaire Woonvormen). Zij organiseerden werksessies met onder meer de Dutch Future Society waarin kennis, toekomstvisies en opvattingen ten aanzien van het Nøtel-concept werden uitgewisseld.

KABK Elective *Reading the City*

Lezingen, masterclasses, workshops, ontvangsten en rondleidingen bieden studenten, professionals en overige belangstellenden waardevolle leermomenten. Hiervan is het programma (het leerproject) *Reading the City*, dat we organiseren als *elective* binnen het curriculum van de KABK, een treffend voorbeeld.

In 2018 lieten we tien studenten kennismaken met de stad en het stedelijke door specifieke manieren van 'lezen' te introduceren. En we wisselden een fysieke en zintuiglijke ervaring van de stad af met een inhoudelijk informatieve, waarbij het onderweg zijn even belangrijk was als ergens aankomen. De gidsen waren verschillende kunstenaars, ontwerpers, onderzoekers, een

"Met Reading the City lezen we de stad met onze handen en voeten, onze ogen en oren, onze geest en ons lichaam. We vinden optimisme in de duinen, we voelen de akoestiek van stedelijke ruimtes en ontdekken de poëzie in het dagelijkse urbanisme."

—Francien van Westrenen, curator

architect en Stroommedewerkers wier werkveld deels in de stad plaatsvindt. Omdat de studenten zonder uitzondering positief waren over deze *elective* is Stroom gevraagd om voor 2019 wederom een serie te organiseren.

In 2018 bestond *Reading the City* uit de volgende activiteiten:

21 februari – Bruno Setola, 'The Hague as play space'
22 maart – Sabrina Lindemann, 'The Hague as Resource City'
29 maart – Elise 't Hart, 'The Hague as soundpiece'
5 april – Lodovica Guarnieri, 'The Hague as battlefield'
12 april – Arno van Roosmalen & Vincent de Boer (Stroom), 'The Hague as public space'
25 april – Willemijn Lofvers, 'The Hague as everyday experience'

Primair en Voortgezet Onderwijs

We richten ons ook op de ontwikkeling van workshops en lessenreeksen voor het Primair en Voortgezet Onderwijs. We vinden het voor de zelfstandigheid en het zelfbewustzijn van kinderen belangrijk om hen de betekenis en het plezier van de verbeelding te laten ervaren. We hebben daarom met volle overtuiging meegewerkt aan de ontwikkeling van de doorlopende leerlijn Cultuuronderwijs op zijn Haags (COH). De leerlijn is een modulaire opzet van lespakketten, waarbij relaties worden gelegd met het onderwijs in andere domeinen en kan door scholen worden afgenomen.

Het aanbod bestond in 2018 uit twee projecten, namelijk *De Beeldengalerij Kunst* in de Openbare Ruimte en *Achter de Schermen*, respectievelijk verbonden aan onze domeinen Kunst in de Openbare Ruimte en het Voorwaardenscheppend Beleid. Voor *De Beeldengalerij* (zie p.18), heeft kunstenaar Ingrid Mol een instructieve digitale lesbrief gemaakt. In 2018 zijn er op locatie in het centrum van de stad toelichtingen gegeven door kunstenaars André Kruysen, Wieke Terpstra en Ingrid Mol. De excursies dienen vaak als inspiratie voor eventuele vervollessen die door de begeleidende docent op school worden gegeven. *Achter de schermen* biedt leerlingen de gelegenheid een bezoek te brengen aan een kunstenaarsatelier. Niets is zo inspirerend en verrassend als een bezoek op het kunstenaarsatelier. Daar wordt de praktijk en passie opeens tastbaar.

Een ander onderdeel van COH zijn inspiratielessen door kunstenaars in de klas (KiK), waaraan we ook inhoudelijk bijdragen. Deze lessen werden in 2018 verzorgd door Farah Rahman, Hans Eijkenboom, Hanna de Haan en Ingrid Mol. In verband met COH hebben we een intensieve relatie ontwikkeld met CultuurSchakel, die inmiddels als een onmisbaar scharnierpunt fungeert tussen de scholen en aanbieders. De diverse op maat gemaakte en gevarieerde leerlijnen slaan goed aan en vinden veel aftrek bij de scholen.

Vruchtbaar en leerrijk

Scholen kunnen Stroom vanzelfsprekend ook op eigen initiatief benaderen voor een project of workshop. Zo zocht Christelijk lyceum Zandvliet een geschikte kunstenaar voor de CKV module 'Nieuwe Media' die we vonden in de kunstenaar en specialist op dit terrein, David Veneman.

Met Maris College Belgisch Park hebben we al langer contact. In 2018 begeleidde Topp & Dubio (Frits Dijcks en Sander de Haas) leerlingen van 3 VWO bij het thema 'utopie'. Ook met IMC Weekendschool hebben we een band ontwikkeld die tot een waardevolle samenwerking heeft geleid. Bij de Weekendschool gaan kinderen uit sociaal-economisch kwetsbare wijken vanaf

"Switch off your fear of the unknown.

Welcome to the Reading the City-adventure club! In this elective we will read the city while using our feet and bikes, our eyes and ears, our minds and bodies. Prepare for an introduction in the city of The Hague in which you will experience a different kind of city than the one you know. We might find optimism in the dunes, feel acoustic spaces, discover poetics in everyday urbanism, experience hospitality and try to walk the city. In the words of the Swiss sociologist and inventor of strolology Lucius Burckhardt: "Certain perspectives can probably be covered by art alone, since the human gaze is limited in so many ways nowadays that people are scarcely able to step back and even realize it. Art alone is able to communicate this without being preachy or hurtful. With our walks we switch off people's fear of the unknown. And we have fun, too."

- KABK, brochure elective programma

"We hebben vorige week vrijdag een werkelijke prachtige les meegemaakt! Yvette heeft de leerlingen met zout laten tekenen en het was naast een kunstopdracht ook een opdracht in aandacht, focus en meditatie. We zijn heel blij met dit prachtige kunstproject en met de manier waarop Yvette het doet! Het positieve effect op de leerlingen is zichtbaar en voelbaar!"

- Ingeborg Denessen, docent Paul Krugerschool

groep 7 tot en met de brugklas op zondag naar school. Onder begeleiding van professionals krijgen ze les in kunst, journalistiek, sterrenkunde, geneeskunde, recht, psychologie, film en meer. In januari 2018 maakten de leerlingen met kunstenaar Damian van der Velden verrassende werken; in december was Petra Knötschke begeleider, geassisteerd door Nelleke Lettinga.

Net zo'n waardevolle en inmiddels hechte band hebben we met het Veurs Lyceum dat jaarlijks door leerlingen van 4-HAVO en -VWO de 'waarde van kunst' laat onderzoeken waarmee ze extra studiepunten behalen.

In het kader van het *Repairing Earthquake Project* (zie p.53) hebben scholieren van de Paul Krugerschool en Johan de Witt Scholengroep een intensief programma gevolgd. Onder leiding van kunstenaars Jessy Rahman en Jessica de Wolf hebben ze zich acht weken lang verdiept in het onderwerp 'natuurramp & verzamelen'.

Tenslotte noemen we graag nog de lessenreeks die kunstenaar Yvette Teeuwen ontwikkelde en begeleidde voor leerlingen van groep 7 van de Paul Krugerschool.

"De tentoonstelling van Nishiko in Stroom was voor sommige leerlingen de eerste ontmoeting met hedendaagse kunst en met verzamelen als kunstvorm. De daaropvolgende lessen stonden in het teken van een natuurramp die zich onder onze eigen ogen voltrekt; zwerfafval & plastic in zee. Onder begeleiding van TrashUre Hunt, ecologisch voorlichtingscentrum bij het strand van Scheveningen, is er gestrandjut...Voor de verzamelde spullen maakten de leerlingen in de laatste lessen een bewaardoos in de werkplaats van Art-S-Cool. Een bewaardoos voor zwerfafval, het klinkt tegenstrijdig. Maar gezien de 15 fraai beschilderde en met aandacht gevulde dozen is dit het niet. In acht weken zijn de leerlingen een ervaring rijker geworden. Veel dank aan alle betrokkenen!"

- Mechteld van Dijk, coördinator kunstonderwijs Johan de Witt Scholengroep

STROOM ONLINE

**94.000 virtuele bezoekers aan onze drie websites
meer dan 6000 contacten
circa 10.150 Facebook-vrienden
ruim 2500 Twitter-volgers
ruim 2500 volgers op Instagram**

Stroom beheert een aantal websites (waaronder *www.stroom.nl*, *www.haagsekunstenars.nl*) en is actief op Facebook, Twitter, Instagram, YouTube en Vimeo. Op deze platforms zetten we speciaal filmmateriaal in over een aantal projecten, zoals voor het nieuwe beeld van Navid Nuur in *De Beeldengalerij*, de presentatie van de deelnemende kunstenaars aan de *Invest Week*, en de *Ling Zhi Helicopters* van Huang Yong Ping. Op Facebook maken we inmiddels standaard advertentiegelden vrij om onze 'events' te promoten en zo het bereik te vergroten. Verder zijn we online regelmatig aanwezig met banners op de websites MetropolisM, Trendbeheer en Jegens & Tevens. Een aanwijsbare stijging van de bezoekers aan de Stroom website is echter niet meetbaar. De drie websites van Stroom werden in 2018 in totaal door circa 93.000 unieke bezoekers bezocht (het totaal aantal bezoekers was circa 94.000). Van de bezoekers aan *www.stroom.nl* komt zo'n 63% uit Nederland en 15% uit USA. Bij *www.haagsekunstenars.nl* liggen de verhoudingen anders: 82% uit Nederland en 6% uit USA.

Stroom Den Haag website

www.stroom.nl

Op deze website is alles over Stroom te vinden: het volledige programma van tentoonstellingen, lezingen en projecten in de openbare ruimte (heden, toekomst en verleden), informatie over Stroom in het algemeen, over het stimulerend beleid voor Haagse kunstenaars (inclusief subsidies en ateliers) en een volledige lijst van publicaties, die ook online besteld kunnen worden. De Stroom website werd in 2018 door ruim 56.000 unieke bezoekers bezocht (het totaal aantal bezoekers was ruim 57.000). Dit is helaas meer dan een halvering ten opzichte van 2017. Voorheen was er door de inzet van onze Google AdWords Grant een duidelijke boost in de online bezoekcijfers. De regels rondom de AdWords Grant zijn per 1 januari 2018 echter zo zwaar aangescherpt, dat ondanks de inzet van een professioneel bureau (INTK) de oude cijfers bij lange na niet meer haalbaar zijn. Een andere reden van de daling is dat de website verouderd is, niet werkt met SEO (Search Engine Optimization) en niet geschikt is voor mobiel. Op zeer korte termijn zal de website van Stroom dus vernieuwd moeten worden om aan de moderne technische eisen te kunnen voldoen.

Stroom nieuwsbrief

De digitale Stroom nieuwsbrief waar we in 2017 mee zijn gestart is in 2018 verder ontwikkeld en aangepast aan onze wensen. De nieuwsbrief start altijd met een aansprekend beeld dat aansluit bij de populaire column van directeur Arno van Roosmalen. Daarna zijn er items over het komende en reeds lopende programma bij Stroom, gevolgd door een reeks van kleinere items die niet alleen onze eigen activiteiten, maar ook die van de rest van de culturele wereld kunnen beslaan. Afgesloten wordt met een persoonlijke tip van een van de medewerkers van Stroom. De nieuwsbrief wordt percentageel tweemaal zo vaak geopend als gebruikelijk is in de culturele sector. Dit jaar verstuurd we elke vier weken een nieuwsbrief aan een bestand van circa 4.500 (Nederlandstalige) abonnees. In totaal waren er dit jaar twaalf nieuwsbrieven.

Stroom op Facebook

Facebook.com/stroomdenhaag

Op onze Facebook-pagina plaatsen we vrijwel dagelijks foto's, filmpjes, berichten, oproepen en links die niet alleen betrekking hebben op ons eigen programma en activiteiten, maar onderwerpen aansnijden die culturele wereld in het algemeen en de Haagse kunstwereld in het bijzonder aangaan. De toon van de berichten is licht en uitnodigend. Voor alle openingen, lezingen en andere eenmalige activiteiten maken we aparte facebook events aan, die altijd met een extra budget gepromoot worden. Dit laatste komt hun zichtbaarheid merkbaar ten goede. Opmerkelijk is dat de meeste reacties (*likes, comments, clicks*) afkomstig zijn van vrouwen tussen de 24 en 35 jaar uit de regio Den Haag. Voor 2019 staat een uitgebreid publieksonderzoek op het programma, waarin ook de analyses van onze social media meegenomen zullen worden. De Stroom Facebook-pagina had eind van het jaar 9347 fans, ruim 400 meer dan vorig jaar.

Stroom op Twitter

twitter.com/stroom_denhaag

Het Twitter-account wordt vrijwel uitsluitend gebruikt om de activiteiten van Stroom zelf te promoten en om te reageren om post van anderen waarin Stroom 'getagged' of genoemd wordt.

Stroom op Instagram

stroom_den_haag

Steeds meer mensen volgen Stroom's Instagram account. Stroom heeft haar account in 2018 eenmaal overgedragen aan een speciale gast, The Rodina (de vormgevers van *De Dingen*). Verder werd er succesvol ingezet op de spectaculaire computer-gegenereerde beelden van Lawrence Lek's *Nøtel (The Hague)*. In aanloop naar de onthulling van het nieuwe beeld van Navid Nuur in *De Beeldengalerij* werd geëxperimenteerd met het plaatsen van 'stories'.

Stroom op YouTube en Vimeo

youtube.com/stroomdenhaag en *vimeo.com/stroomdenhaag*

Op onze Vimeo en YouTube-kanalen plaatsen we een aantal keren per jaar korte filmpjes die aansluiten bij het programma. Op beide kanalen samen werden de filmpjes in 2018 in totaal 4.849 maal bekeken. Een nieuw filmpje was aan het eind van het jaar een spectaculaire met drone gefilmde teaser voor het nieuwe beeld van Navid Nuur voor *De Beeldengalerij*. De filmpjes zijn altijd ook te zien op onze website. Op Vimeo werden de Stroom filmpjes in 2018 in totaal 1.536 keer bekeken. Op YouTube waren er 3.313 weergaves.

Zefir7 op Facebook

Facebook.com/ZefirZeven

Voor het ontwerperscafé Zefir7 dat maandelijks bij Stroom wordt gehouden is een Facebookpagina opgezet, die door organisatie achter Zefir7 zelf wordt onderhouden. Hierop worden elke maand het event aangemaakt met als beeld aansprekende event headers, die elke keer door een andere vormgever worden ontworpen. Stroom is medeorganisator van deze Zefir7-events en deelt ze op haar eigen timeline.

Database Haagse kunstenaars

www.haagsekunstenaars.nl

Op deze speciale website kun je de digitale portfolio's bekijken van de kunstenaars die bij Stroom staan ingeschreven. In 2018 is hard gewerkt aan de verdere ontwikkeling van de nieuwe website die is

ontworpen door grafisch bureau buurmen en gebouwd door Qabana. Uit het oogpunt van zorgvuldigheid en vanwege ons streven naar perfectie heeft de testfase het hele jaar 2018 in beslag genomen. De lancering vond plaats in de eerste week van 2019. Op de website kan de bezoeker het werk van ruim 950 kunstenaars bekijken, die wonen en werken in Den Haag en bij Stroom staan ingeschreven. De portfolio's en cv's worden door de kunstenaars zelf bijgehouden. De website is ingericht om te worden geraadpleegd door geïnteresseerden, tentoonstellingsmakers, opdrachtgevers, kunstenaars, galeriehouders, andere digitale platforms en de adviescommissies en afdelingen van Stroom Den Haag. De oude website werd in 2018 bezocht door ruim 33.000 unieke bezoekers. Het aantal paginaweergaves was 96.252. We hopen deze aantallen de komende jaren te verdubbelen.

AtelierAntwoord

www.atelierantwoord.nl

Deze website, die in 2011 werd gelanceerd, was bedoeld als *portal* naar relevante informatie voor ateliergebruikers en -beheerders. Helaas voldoet de site niet aan onze online ambities en bezinnen we ons wat ermee te doen.

STROOM IN HET NIEUWS: 2018

Artikelen over beleid en projecten van Stroom waren dit jaar vooral in de lokale en landelijke pers te lezen. De internationale pers bleef een beetje achter. Er was opvallend veel aandacht voor de drukbezochte tentoonstelling *Nøtel (The Hague)* van Lawrence Lek, zowel in de gedrukte pers als online. Er verschenen uitgebreide artikelen in o.a. de Volkskrant, NRC Handelsblad, AD Haagsche Courant, Glamcult, VICE, Gonzo Circus, Den Haag Centraal en Metropolis M. Ook was er ruim aandacht voor het atelierbeleid van Stroom, met grote artikelen over nieuwe atelierpanden/broedplaatsen op Metropolis M en in AD Haagsche Courant en een gesprek op Den Haag FM.

JANUARI

Jan Rosseel: Back-up: Geheugen met gaten
de Volkskrant
Rutger Pontzen
26 januari

Jan Rosseel: Back-up
Jegens en Tevens
Kees Koomen
30 januari

FEBRUARI

Jan Rosseel: Back-up: Beklijft kunst beter dan een nieuwsfoto?
Metropolis M (website)
Nathalie van der Lely
2 februari

Nils Norman, Eetbaar Park: The Top 10 Most Pioneering Art/Sustainability Initiatives in The Netherlands!
Artists And Climate Change
Yasmine Ostendorf
22 februari

The Congo Tribunal: Burgertribunaal geeft unieke inkijk in levende hel
Dagblad 070
27 februari

MAART

Thom Puckey, Thorbecke monument: The Hague: Thom Puckey - Stroom Den Haag
Sculpture (International Sculpture Center)
John Gayer
Maart

Atelierbeleid Stroom: Broedplaatsen in Kunstlicht op Den Haag FM
Den Haag FM
Eric Korsten
4 maart

The Congo Tribunal: Interview Milo Rau
De Volkskrant
Wim Bossema
22 maart

The Congo Tribunal: The Congo Tribunal in Kunstlicht op Den Haag FM: interview met Sofia Stolk van Movies That Matter
Den Haag FM
Erik Korsten
25 maart

ARW(D): Céline Condorelli: Tentoonstelling in Burgerweeshuis: Céline Condorelli
BPD Blog
29 maart

APRIL

Invest Week: Stroom Invest interviews / curator #1
James Edgar
Jegens & Tevens
Frits Dijcks
12 april

James Turrell (Hemels Gewelf): Man en Kunst:
James Turrell
AVROTROS op NPO2
Lucas De Man
12 april

Invest Week: Stroom Invest interviews / curator #2
Lieven Segers
Jegens & Tevens
Frits Dijcks
18 april

Stroom algemeen: Opinie: Meer fijnmazigheid en mindercentralisatie in cultuur
Den Haag Centraal
Arno van Roosmalen en Marie Christine van der Sman
19 april

MEI

The Congo Tribunal: Actors and Directors Sven Lütticken on The Congo Tribunal
Texte Zur Kunst
Sven Lütticken
3 mei

SYiTH: A Crushed Image: Het mag toch ook wel een keer pijn doen?
Donaustroom.eu
Joost van Egmond
6 mei

Invest Week: Stroom Invest interviews / curator #3
Riksa Afiaty
Jegens & Tevens
Laura Anderson
8 mei

Speel je stad 2.0
Konkreet Nieuws
Ed Vervoorn
18 mei

Invest Week: Stroom Invest interviews / curator #4
Germano Dushá
Jegens & Tevens
Mirjam Verloop
25 mei

JUNI

Kunstlicht: Afscheid Joris Weismuller als wethouder cultuur (met aandeel Arno van Roosmalen)
Den Haag FM
Eric Korsten
3 juni

Invest Week: Stroom Invest interviews / curator #5
Renée Mboya
Jegens & Tevens
Mirjam Verloop
11 juni

Invest Week: Stroom Invest interviews / curator #6
Judith Welter
Jegens & Tevens
Nathalie van der Lely
16 juni

Invest Week: Stroom Invest interviews / curator #7
Laurie Rojas
Jegens & Tevens
Nathalie van der Lely
19 juni

Invest Week: Stroom Invest interviews / curator #8
Maziar Afrassiabi
Jegens & Tevens
Laura Anderson
19 juni

De Beeldengalerij (Gabriel Lester): Sokkeldans
Den Haag Centraal
Aukje van Roessel
28 juni

De Beeldengalerij: Gabriel Lester en Navid Nuur maken beelden in winkelstraat Den Haag
Metropolis M (website)
29 juni

De Beeldengalerij (Gabriel Lester): Het kunstwerk kan het doen, maar het doet nooit alles
Jegens & Tevens
Egbert van Faassen
29 juni

JULI

Stroom algemeen + My Practice, My Politics: Dwars door The Hague Contemporary Weekend (Interview met Adelheid Smit)
Metropolis M (Website)
6 juli

My Practice, My Politics / Stroom Den Haag
Jegens & Tevens
Nathalie van der Lely
6 juli

My Practice, My Politics: Rondje Den Haag: The Hague Contemporary
Trendhebeer
Jeroen Bosch
9 juli

Nøtel (The Hague): 'Hotel van de toekomst' in Stroom Den Haag
Architectenweb
23 juli

Nøtel (The Hague): Denkbeeldig hotel op tentoonstelling
AD Haagsche Courant
25 juli

Nøtel (The Hague): Dystopia lands in London's Docklands
Apollo Magazine
Gabrielle Schwarz
26 juli

Nøtel (The Hague): Nul sterren. In dit volautomatische hotel staat privacy voorop
Bright.nl
Ingeborg van Lieshout
29 juli

AUGUSTUS

Nøtel (The Hague): Het virtuele hotel in Den Haag heeft geen medewerkers meer nodig
DutchCowboys
Patrick Smeets
12 augustus

Nøtel (The Hague): Lawrence Lek performs the future before it exists (+ Q&A with Lawrence Lek)
Glamcult
Valkan Dechev
30 augustus

Nøtel (The Hague): Ik werd verwend door drones en computerstemmen in een futuristisch VR-hotel
VICE
Tim Fraanje
30 augustus

Nøtel (The Hague): Nøtel, een fictieve hotelketen als kunst
AD Haagsche Courant
30 augustus

SEPTEMBER

Nøtel (The Hague): Het hotel van de toekomst als dystopische videogame
NRC
Thomas van Huut
6 september

Nøtel (The Hague): Kogelvrij hotel

de Volkskrant
Rutger Pontzen
6 september

Nøtel (The Hague): Nøtel The Hague weet precies wat je wilt

Den Haag Centraal
Hendrik van Leeuwen
6 september

Nøtel (The Hague): You can rest assured that your secrecy and security is of the utmost importance"* -

Lawrence Lek in Den Haag

MetropolisM.com
Eline van der Haak
12 september

Nøtel (The Hague)

Kunstkrant
september-oktober

OKTOBER

De Beeldengalerij: Gabriel Lester Beeld tekent met licht

Beelden
Egbert van Faassen
oktober (#3)

Nøtel (The Hague): Is de toekomst modernistisch?

Gonzo Circus
Maarten Buser
3 oktober

Nøtel (The Hague): Een onopgemerkte apocalyps.

Villa La Repubblica
Bertus Pieters
11 oktober

Lawrence Lek, Nøtel; Stroom, The Hague

Villa Next Door 2
Bertus Pieters
11 oktober

Atelierbeleid Stroom: Micro Art Initiatives #19:

ANNASTATE in Den Haag

Metropolis M (website)
Lotte van Geijn
16 oktober

Nøtel (The Hague): Nøtel, het hotel voor de verwende wereldburger van morgen

Jegens & Tevens
Bob van der Sterre
31 oktober

NOVEMBER

Repairing Earthquake Project: interview Nishiko en Roel Arkesteijn

Den Haag FM (Kunstlicht)
Eric Korsten
18 november

Repairing Earthquake Project

chmkoome's blog
Kees Koomen
18 november

Repairing Earthquake Project: Noordeinde - Den Haag

Nu.nl
28 november

Kunst Openbare Ruimte: Haagse kunstenaars willen kans op Aletta-opdracht

Den Haag Centraal
Herman Rosenberg
29 november

DECEMBER

Repairing Earthquake Project: Een toonbeeld van heelkunst

Den Haag Centraal
Hendrik van Leeuwen
13 december

De Beeldengalerij (Navid Nuur): RE/FLECT/OR

chmkoome's blog
Kees Koomen
19 december

De Beeldengalerij (Navid Nuur): RE/FLECT/OR, de onthulling

Jegens & Tevens
Frits Dijcks
20 december

De Beeldengalerij (Navid Nuur): Kunstwerk licht op in het donker

AD Haagsche Courant
Frank Jansen (foto)
20 december

Nøtel (The Hague): Eindejaarslijst Beeldende kunst: 5. Nøtel (The Hague)

NRC Handelsblad
Thomas van Huut
27 december

Atelierbeleid: Betaalbare ateliers voor startende Haagse kunstenaars

AD Haagsche Courant
Geraldina Metselaar
28 december

Prestatiegegevens

(format gemeente Den Haag)

Activiteiten (excl. Beurzen en manifestaties)	Raming 2018	Realisatie 2018	Realisatie 2017
Tentoonstellingen in Den Haag in eigen huis	14	8	8
Bezoekers totaal	6.000	3.919	3.320
waarvan betalende bezoekers	0	0	0
waarvan niet-betalende bezoekers	6.000	3.919	3.320
Deelnemende kunstenaars	25	35	17
waarvan wonend/werkend in Den Haag	10	18	2
waarvan uit de rest van Nederland	2	10	5
waarvan uit het buitenland	13	7	10
Presentaties elders totaal	2	0	1
waarvan in Den Haag buiten eigen huis	2	0	1
waarvan in de rest van Nederland	0	0	0
waarvan in het buitenland	0	0	0
Bezoekers	1.500	0	3.750
Deelnemende kunstenaars wonend/werkende in Den Haag	6	0	0
Lezingen /debatten / symposia / sessies	30	29	34
Bezoekers totaal	1.500	1.238	1.274
waarvan betalende bezoekers	500	0	81
waarvan niet-betalende bezoekers	1.000	1.238	1.193
Deelnemende kunstenaars	20	41	31
waarvan wonend/werkend in Den Haag	3	11	0
waarvan uit de rest van Nederland	5	25	29
waarvan uit het buitenland	12	5	2
Excursies / workshops / cursussen	15	8	11
Bezoekers totaal	400	122	91
waarvan betalende bezoekers	100	0	0
waarvan niet-betalende bezoekers	300	122	91
Deelnemende kunstenaars	20	6	6
waarvan wonend/werkend in Den Haag	5	1	4
waarvan uit de rest van Nederland	5	4	2
waarvan uit het buitenland	10	1	0
Overige activiteiten	35	38	67
Bezoekers totaal	4.000	4.224	4.182
waarvan betalende bezoekers	500	0	0
waarvan niet-betalende bezoekers	3.500	4.224	4.182
Deelnemende kunstenaars	25	10	19
waarvan wonend/werkend in Den Haag	5	3	11
waarvan uit de rest van Nederland	5	5	6
waarvan uit het buitenland	15	2	2
Deelname aan festivals / manifestaties / beurzen	Raming 2018	Realisatie 2018	Realisatie 2017
in Den Haag	1	0	1
met aantal kunstenaars	2	0	3
Bezoekers	1.000	0	177
in de rest van Nederland	0	0	0
met aantal kunstenaars	0	0	0
Bezoekers	0	0	0
in het buitenland	0	0	0
met aantal kunstenaars	0	0	0
Bezoekers	0	0	0

Kunstenaarsondersteuning			
Deelnemende kunstenaars werkplaatsfaciliteiten	nvt	nvt	nvt
Deelnemende kunstenaars gastateliers	nvt	nvt	nvt
Deelnemende kunstenaars begeleidingstrajecten	nvt	nvt	nvt

Subsidiebeleid	Raming 2018	Realisatie 2018	<i>Realisatie 2017</i>
Kunstenaars in documentatiebestand	800	963	864
Toetsing beroepsmatigheid	250	138	329
Erkenningen beroepsmatigheid	150	97	219
SPOT subsidie individueel	240	186	201
SPOT subsidie groep (thema- en groepstent.)	15	21	11
PRO subsidie individueel	50	69	54
PRO subsidie groep (kunstenaarsinitiatieven)	8	10	11

Stimuleringsbeleid	Raming 2018	Realisatie 2018	<i>Realisatie 2017</i>
Advisering / begeleiding / atelierbezoeken	200	246	235
Deelnemende kunstenaars	200	246	235
Activiteiten	15	9	7
Deelnemende kunstenaars	120	6	111
Presentaties	12	12	14
Deelnemende kunstenaars	12	13	14
Verleende prijzen / stipendia	1	1	1

Atelierbeleid	Raming 2018	Realisatie 2018	<i>Realisatie 2017</i>
Bemiddeling ateliers	70	90	70
Permanente ateliers per 31-12	350	378	319
Tijdelijke ateliers per 31-12	40	66	42
Objectsubsidies (units)	10	26	41

Kunst in de openbare ruimte	Raming 2018	Realisatie 2018	<i>Realisatie 2017</i>
Verstreckte opdrachten	4	2	1
Opleveringen	3	7	10

Cultuurparticipatie: activiteiten voor kinderen en jongeren in de vakanties	Raming 2018	Realisatie 2018	<i>Realisatie 2017</i>
Activiteiten in de vakanties	7	7	3
Deelnemers t/m 12 jaar	200	88	58
Deelnemers 13-18 jaar	0	0	0
Aangeboden verschillende activiteiten	3	7	3

Cultuureducatie: aanbod in schoolverband	Raming 2018	Realisatie 2018	<i>Realisatie 2017</i>
Aanbod voor Haagse scholen			
Lessen / activiteiten primair onderwijs	5	13	29
Deelnemende scholen primair onderwijs	4	6	11
Deelnemende leerlingen primair onderwijs	300	339	650
Lessen / activiteiten voortgezet onderwijs	5	13	3
Deelnemende scholen voortgezet onderwijs	3	11	3
Deelnemende leerlingen voortgezet onderwijs	200	155	70
Aanbod voor niet-Haagse scholen			
Lessen / activiteiten primair onderwijs	0	0	0
Deelnemende scholen primair onderwijs	0	0	0
Deelnemende leerlingen primair onderwijs	0	0	0
Lessen / activiteiten voortgezet onderwijs	4	0	0
Deelnemende scholen voortgezet onderwijs	2	0	0
Deelnemende leerlingen voortgezet onderwijs	75	0	0

Prestatiegegevens

(format Mondriaan Fonds)

	2018		Activiteitenplan		2017	
	Aantal	Aantal bezoeken	Aantal	Aantal bezoeken	Aantal	Aantal bezoeken
Totaal aantal tentoonstellingen *	8	3.919	8	0	9	7.070
waarvan in het binnenland	8	3.919	8		9	7.070
waarvan in het buitenland	0	0	0		0	
Co-producties	2	nvt				
Totaal aantal educatieve activiteiten	33	582	20	610		
Lezingen/seminars/workshops	29	1.238	40	2.000	34	
Publicaties	4		2			1.274
Totaal aantal overige activiteiten	46	5.584	95	7.100	78	4.273

	2018		Activiteitenplan		2017	
	Aantal	Aantal bezoeken	Aantal	Aantal bezoeken	Aantal	Aantal bezoeken
Totaal aantal bezoeken				1.680		12.617
waarvan betaalde bezoeken		11.323		1.800		81
waarvan scholieren		582		1.000		0

	2018		Activiteitenplan		2017	
	Aantal	Aantal bezoeken	Aantal	Aantal bezoeken	Aantal	Aantal bezoeken
Aantal openingsuren		1.998		1.250		1.800

	2018		Activiteitenplan		2017	
	Aantal	Aantal bezoeken	Aantal	Aantal bezoeken	Aantal	Aantal bezoeken
Aantal scholen waarmee is samengewerkt		17		6		12

	2018		Activiteitenplan		2017	
	Aantal	Aantal bezoeken	Aantal	Aantal bezoeken	Aantal	Aantal bezoeken
Aantal bezoeken website		93.977		207.900		179.237
waarvan unieke bezoekers per jaar		92.604		160.600		137.326

	2018		Activiteitenplan		2017	
	Aantal	Aantal bezoeken	Aantal	Aantal bezoeken	Aantal	Aantal bezoeken
Aantal vrijwilligers		0		0		2

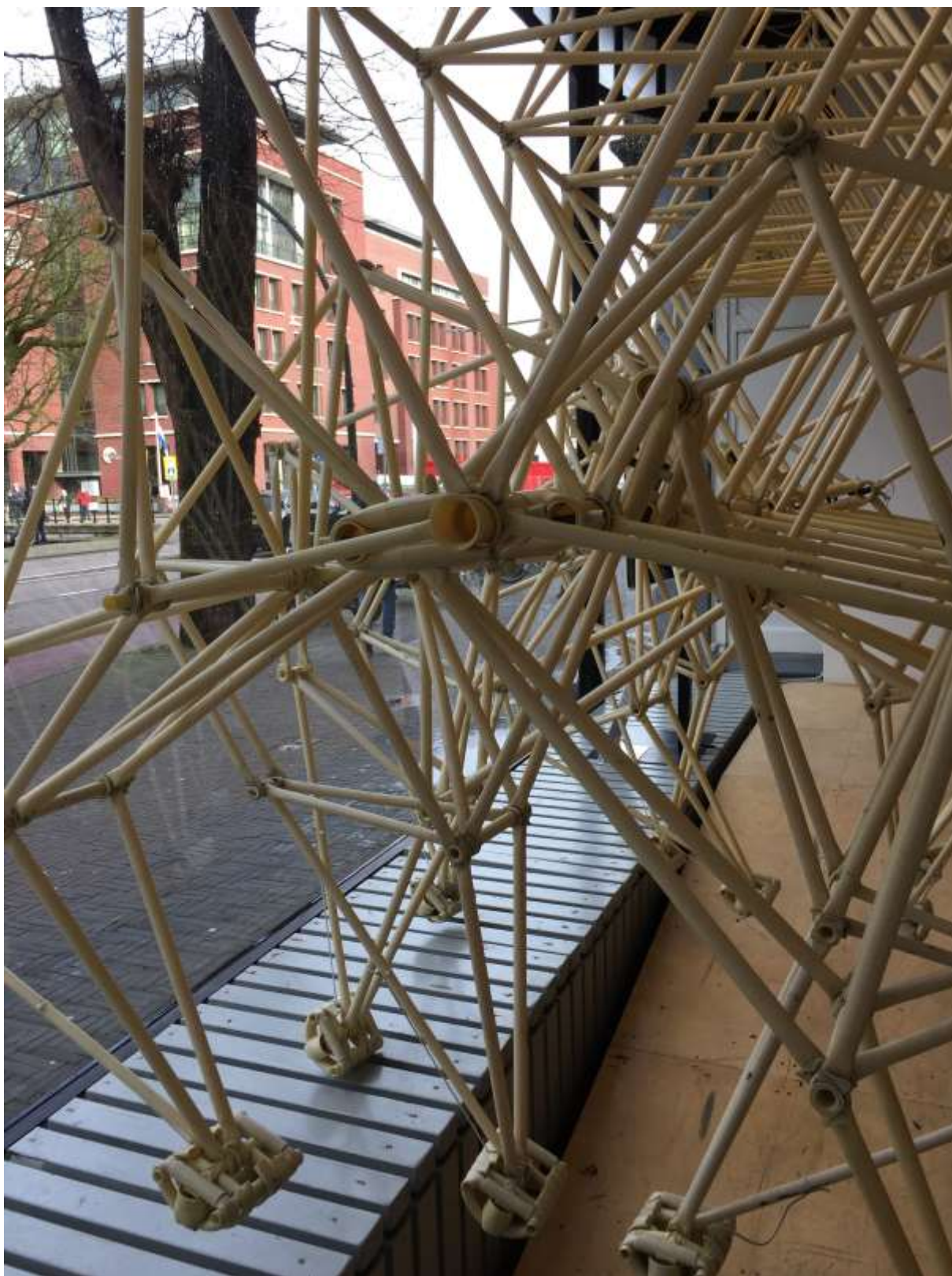
Educatie: *KABK Elective: Reading the City* (foto's Jannes Linders)

Publiek en bereik: Bezoek van professor Robert Fraher en zijn studenten Graphic Design and Interactive Media van de University of Wisconsin-Stout, School of Art and Design (USA) (foto's: Stroom Den Haag)

Educatie: *KABK Elective: Reading the City* (foto's Jannes Linders)

Etalage: Theo Jansen, *Strandbeest* (foto: Stroom Den Haag)

Boven: Futuristic Yoga tijdens Lawrence Lek, *Nøtel* (The Hague) (foto: Stroom Den Haag)
Onder: Stroom boekwinkel (foto: Stroom Den Haag)

OpZicht: Márton Kabai (foto: de kunstenaar)

FINANCIËN

Balans		
Activa	2018	2017
Vaste activa		
Materiële vaste activa		
Inventaris	3.094	5.363
Computerapparatuur	70.472	65.321
Verbouwing gastappartement	6.468	11.644
totaal vaste activa:	<u>80.034</u>	<u>82.328</u>
Vlottende activa		
Vorderingen		
Vorderingen gemeente Den Haag	2.450	5.526
Vorderingen overige subsidiegevers	33.250	130.375
Overige debiteuren	45.766	42.803
Belastingen en premies sociale verzekeringen	0	0
Overige vorderingen en overlopende activa	54.857	65.736
Liquide middelen	1.262.000	1.293.735
totaal vlottende activa:	<u>1.418.323</u>	<u>1.538.175</u>
totaal activa:	<u>1.498.357</u>	<u>1.620.503</u>
<hr/>		
Passiva	2018	2017
Eigen vermogen		
Vrij besteedbaar eigen vermogen	251.910	225.710
Vastgelegd eigen vermogen	401.311	363.070
totaal eigen vermogen:	<u>653.221</u>	<u>588.780</u>
Vreemd vermogen		
Kortlopend		
Schulden aan de gemeente Den Haag	66.946	34.617
Verplichtingen mbt activiteiten	231.271	343.225
Schulden aan leveranciers	58.904	52.119
Belastingen en premies sociale verzekeringen	5.197	55.898
Overlopende passiva	452.818	545.863
totaal vreemd vermogen:	<u>845.136</u>	<u>1.031.723</u>
totaal passiva:	<u>1.498.367</u>	<u>1.620.503</u>

Staat van baten en lasten	2018	2018	2017
Functioneel	realisatie	begroting, sept 2018	realisatie
Baten			
Opbrengsten			
Directe opbrengsten			
A.1 Publieksinkomsten	503	700	1.526
A.2 Sponsoring	6.300	6.300	6.300
A.3 Overige inkomsten	298.702	310.214	282.401
Indirecte opbrengsten			
A.4 Diverse inkomsten	70.678	46.669	60.968
A.5 Bijdragen uit private middelen	53.388	51.200	180.624
subtotaal opbrengsten:	<u>429.571</u>	<u>415.083</u>	<u>531.820</u>
Bijdragen			
B.1.2 Meerjarige subsidie Cultuurfondsen	140.500	140.500	109.500
B.3.1 Subsidie Den Haag i.v. Meerjarenbeleidsplan	2.047.509	2.071.223	2.003.856
B.3.2 Overige subsidies Den Haag	45.191	117.250	183.170
B.4.1 Overige subs/bijdr uit publieke middelen	22.500	22.500	4.500
subtotaal bijdragen:	<u>2.255.700</u>	<u>2.351.473</u>	<u>2.301.026</u>
som der baten:	2.685.271	2.766.556	2.832.845
Lasten			
C.1 Beheerslasten personeel	102.059	114.592	394.892
C.2 Beheerslasten materieel	104.386	106.373	364.746
subtotaal beheerslasten:	<u>206.446</u>	<u>220.965</u>	<u>759.638</u>
D.1 Activiteitenlasten personeel	1.016.843	1.036.904	693.450
D.2 Activiteitenlasten materieel			
Algemeen	144.333	159.227	169.882
Voorwaardenscheppend beleid	744.424	771.129	626.477
Inhoudelijk beleid	308.649	323.356	261.772
Kunst in de Openbare Ruimte	200.696	268.295	262.244
subtotaal activiteitenlasten:	<u>2.414.944</u>	<u>2.558.911</u>	<u>2.013.826</u>
som der lasten:	2.621.390	2.779.876	2.773.464
Saldo uit gewone bedrijfsvoering	63.881	-13.320	59.382
Saldo rentebaten en -lasten	560	1.500	1.650
Exploitatiesaldo	64.441	-11.820	61.032
Resumé personeelskosten			
Totaal personeelskosten (C.1 + D.1)			
- waarvan op vast contract	887.574	904.211	946.065
- waarvan op tijdelijk contract	116.126	142.485	24.654
- waarvan via inhuur	115.203	104.800	117.623
Totaal:	1.118.902	1.151.495	1.088.342
Resultaatverdeling			
Exploitatiesaldo	64.441	-11.820	61.032
Resultaatverdeling			
Toevoeging aan bestemmingsreserve	<u>-26.200</u>		
Onttrekking uit bestemmingsfondsen	0	36.620	0
Toevoeging aan bestemmingsfondsen	<u>-38.241</u>	<u>-25.000</u>	<u>-61.032</u>
Toevoeging / onttrekking Algemene reserve	0	0	0

Toelichting functionele staat van baten en lasten

D.2 Activiteitenlasten materieel	2018	2018	2017
- Algemene kosten van beleid en programma	realisatie	begroting, sept 2018	realisatie
Doorberekende beheerslasten			
Huisvesting	32.141	32.035	
Overige organisatiekosten	38.923	41.592	
	<u>71.064</u>	<u>73.627</u>	
Publiciteit, PR, Communicatie			
Algemene publiciteit	5.505	15.000	13.407
Google Adwords	15.873	12.000	108.954
Informatievoorziening	1.004	2.500	1.223
Stroom Circle	0	pm	
	<u>22.182</u>	<u>29.500</u>	<u>123.585</u>
Ontvangst			
Entree / foyer	2.995	5.000	3.320
Ontvangsten derden	15.495	15.000	2.909
Onkosten boekverkoop	3.759	4.600	6.257
Algemene presentatiekosten	9.770	14.000	11.994
Verkrege kortingen	-1.837	-2.500	-2.724
	<u>30.181</u>	<u>36.100</u>	<u>21.756</u>
Kennis en onderzoek			
Bibliotheek	12.271	12.500	12.567
Educatie	0	0	11.974
Cultuureducatie op zijn Haags	3.979	2.000	
Community of Practice	377	500	
Overige		5.000	
Reading the City	2.779		
Mans College	1.500		
	<u>20.908</u>	<u>20.000</u>	<u>24.541</u>
totaal Algemene kosten:	144.333	159.227	169.882

Toelichting functionele staat van baten en lasten

D.2 Activiteitenlasten materieel	2018	2018	2017
- Voorwaardenscheppend beleid	realisatie	begroting, sept 2018	realisatie
Doorberekende beheerslasten			
Huisvesting	52.711	52.537	
Overige organisatiekosten	38.923	41.592	
	<u>91.634</u>	<u>94.129</u>	
Algemeen			
Algemene kosten bureau SDA	379	1.500	1.399
Toetsing beroepsmatigheid	3.670	7.500	9.964
www.haagsekunstenars.nl	2.000	2.500	1.350
	<u>6.049</u>	<u>11.500</u>	<u>14.100</u>
Subsidiebeleid			
Algemene kosten subsidiebeleid	20.172		17.886
SPOT tentoonstellingsubsidie	101.652		116.826
SPOT documentatiesubsidie	35.518		33.009
SPOT groepstentoonstellingsubsidie	47.545		27.212
PRO kunstprojecten	158.610		148.047
PRO Invest	44.000		60.000
PRO Premium	8.000		24.000
PRO Onderzoek	78.858		51.409
PRO kunstprogramma's	69.386		69.156
PRO Deo	2.714		2.762
Objectsubsidie Ateliers - zie onder Atelierbeleid			
	<u>566.455</u>	<u>558.000</u>	<u>550.307</u>
Stimulerende activiteiten			
Talentontwikkeling			
Invest Week	16.623	21.000	19.416
Invest KABK - lichting vorig boekjaar	0	0	2.772
Invest KABK - lichting dit boekjaar	4.245	12.000	8.320
Aanmoedigingsprijzen	3.909	4.000	3.699
Versterking beroepspraktijk en kunstklimaat			
Atelierbezoekprogramma	5.985	8.000	8.673
Zichtbaarheid en internationalisering			
Ondertussenpresentaties	3.483	5.250	3.720
Op Zicht presentaties	3.643	4.250	2.034
Studiereis	0	7.500	7.261
Excellentie	0	0	0
Ouborgprijs	703	0	
	<u>38.590</u>	<u>62.000</u>	<u>56.096</u>
Atelierbeleid			
Atelierbeleid algemeen	1.607	3.000	1.110
Onderzoek Atelierbeleid	0	7.500	
Objectsubsidie	43.900	40.000	60.200
Door te berekenen kosten atelierpanden	3.214	5.000	3.180
	<u>48.720</u>	<u>55.500</u>	<u>64.490</u>
subtotaal:	751.448	781.129	684.993
Vervallen subsidietoekenningen vorige boekjaren			
SPOT subsidies	-4.405		-24.880
PRO subsidies	-2.619		-33.636
	<u>-7.024</u>	<u>-10.000</u>	<u>-58.516</u>
totaal Vws Beleid:	744.424	771.129	626.477

Toelichting functionele staat van baten en lasten

D.2 Activiteitenlasten materieel	2018	2018	2017
- Inhoudelijk beleid	realisatie	begroting, sept 2018	realisatie
Doorberekende beheerslasten			
Huisvesting	82.112	81.842	
Overige organisatiekosten	12.974	13.864	
	<u>95.087</u>	<u>95.706</u>	
Programma			
Algemeen	14.073	10.500	2.437
Ontwerpcafé Zefir 7	4.140	4.000	4.362
The Knight's Move	0		7.383
OUR HOUSE, YOUR HOME (2019-2020)	1.008		
THEMAPROGRAMMA'S			
'See You in The Hague'	0		
<i>The Congo Tribunal - Milo Rau</i>	35.451	35.500	
'Attempts to Read the World (Differently)'	0		68
'Uncertainty Seminars'	70	7.500	13.542
Céline Condorelli			0
- <i>Proposals for a Qualitative Society (Spinning)</i>	7.400	7.250	63.143
<i>Dunja Herzog</i>			1.000
<i>Nel Beloufa</i>			412
<i>Three Exhibitions in Five Acts - 2016-2017</i>	0		21.641
'De Dingen'			
2018 programma	24.583	26.800	
Closed call	0	7.500	0
'Foodprint'	513		392
'Speel je Stad'			25.876
'Upcycling' - publicatie 'Facing Value'			1.486
STAND ALONES			
'Back-up' - Jan Rosseel	9.600	9.600	39.757
'My Practice My Politics'	8.794	9.500	
'Nate! (The Hague)' - Lawrence Lek	66.298	66.750	
'Repairing Earthquake Project' - Nishiko	41.633	42.750	2.500
<i>Julian Andeweg/Voebe de Gruyter</i>			35.785
'A Matter of Time' - Thom Puckey			37.731
'Circles of Focus'			3.124
'Ik sterf dus ik ben'			1.000
Stadsklas			130
	<u>213.562</u>	<u>227.650</u>	<u>261.772</u>
totaal Inhoudelijk Beleid:	308.649	323.366	261.772

Toelichting functionele staat van baten en lasten

D.2 Activiteitenlasten materieel	2018	2018	2017
- Kunst in de Openbare Ruimte	realisatie	begroting, sept 2018	realisatie
Doorberekende beheerslasten			
Huisvesting	9.381	9.350	
Overige organisatiekosten	6.487	6.932	
	<u>15.868</u>	<u>16.282</u>	
Algemeen			
Algemene kosten Kunst in de Openbare Ruimte	428		372
Research		25.000	
Publiciteit Kunst in de Openbare Ruimte		25.000	1.892
	<u>428</u>	<u>50.000</u>	<u>2.264</u>
De Beeldengalerij			
Algemeen	15.716	50.000	15.237
Open opslag Zuiderpark	16.108		
Verplaatsingen			13.267
Opgeleverd:		30.000	
'Bambaataa' - Gabriel Lester	34.064		
'RE/FLECT/OR' - Navid Nuur	33.573		
Beheer en onderhoud	2.903		
'EN/OF' - Marc Ruygrok	2.831		
'Mannetje met losse ledematen' - Tom Claassen	605		
'Calimero' - David Bade	424		
'And Life is Over There' - Femmy Otten	918		18.518
'Dutch Mechanisms' - Folkert de Jong	651		
In voorbereiding:			
sokkelbeeld Yvonne Dröge Wendel	0		
	<u>107.794</u>	<u>80.000</u>	<u>47.022</u>
Opdrachten voor kunst op school			
Algemeen	3.897		2.129
Esloo College - Harold de Bree	22.079		
Nassauschool - Berry Holslag	3.146		
De Ontmoeting - Nicky Zwaan	1.382		
De Boldingh / De Populier - Bob Waardenburg	4.336		27.500
Mytyschool & Tytyschool - Daan Brinkman	4.784		18.550
De Pyramide / Cor Emousschool - Sander Veenhof	1.415		
Waalse Louise de Coligny school - Henk Krijger	1.162		
VCL - M.C. Escher mozaïek			23.919
De Haagse Beek - Christiaanse & Montens	1.672		19.800
Yunus Emre School - Caroussel Céline Condorelli	5.292		
Nuttschool Morgenstond - Caroussel Céline Condorelli	5.161		
Overige			93.901
	<u>54.326</u>	<u>100.000</u>	<u>185.799</u>
Beheer en onderhoud			
Hemels Gewelf - James Turrell			
- regulier onderhoud	10.217	10.000	9.933
- beregeningsinstallatie	1.130	1.000	964
- groot onderhoud 2017			12.070
Reconstructie Tenierstraat - Berry Holslag		8.000	
HEDEN - Marc Ruygrok	3.013	3.013	
	<u>14.360</u>	<u>22.013</u>	<u>22.967</u>
Kosten advisering projecten derden			
- Leidschenveen-Ypenburg - Huang Yong Ping	1.845		1.526
- Rotterdamsebaan	0		
- Juliana Monument - Ingrid Mol	0		0
- Standbeeld Aletta Jacobs	5.522		
- Thorbecke Monument - Thom Puckey	338		2.666
	<u>7.705</u>	pm	<u>4.192</u>
totaal Kunst Openbare Ruimte:	200.481	268.295	262.244

ORGANISATIE

Algemeen

Cultureel ondernemerschap

Stroom wordt regelmatig ingeschakeld om te adviseren op het gebied van hedendaagse beeldende kunst in relatie tot de stedelijke omgeving. In 2018 is het eerder ingezette traject voor het kunstproject in Leidschenveen-Ypenburg voortgezet en voor de Rotterdamsebaan met verve opgepakt. Daarnaast heeft Stroom de opdracht gekregen voor begeleiding van een standbeeld voor Aletta Jacobs in Den Haag. Deze werkzaamheden, die buiten de reguliere taak van Stroom vallen, leveren extra inkomsten op. Kleinschaliger, maar voor Stroom zeker zo betekenisvol, zijn de inkomsten die worden verworven uit samenwerking met, en jurering of advisering voor scholen, de KABK e.d.. Ook instellingen van over de grens hebben in 2018 een beroep op Stroom gedaan, zoals de Kunsthal Gent en de Universiteit van Wisconsin.

De inkomsten uit verhuur van het gastappartement zijn in 2018 opnieuw gestegen; de investering die Stroom in 2015 heeft gedaan, is zeer succesvol gebleken. Ook zijn inkomsten gegenereerd uit boekverkoop, de verhuur van de foyer, sponsoring, schenkingen van particulieren, en bijdragen van subsidiefondsen.

De gemeente Den Haag heeft Stroom eenmalig een bedrag beschikbaar gesteld om het cultureel ondernemerschap verder te ontwikkelen. Hiervoor willen we een relatiebeheerder/fondsenwerver aanstellen die gelden kan verwerven met een meer structureel en generiek (niet projectgebonden) karakter.

De werving van financiële middelen via publieke en private fondsen neemt een belangrijke plaats in, complementair aan de ondersteuning in de vorm van de cruciale subsidies van de verschillende overheden.

Professionalisering en innovatie

De eerder ingezette innovatietrajecten rond het relatiebestand en de website www.haagsekunstenaars.nl zijn in 2018 vrijwel afgerond. De nieuwe website is in januari 2019 gelanceerd.

In 2018 is Ruben Baart ingehuurd om de communicatie-strategie van Stroom te herzien. Onderdeel daarvan is de vernieuwing van de website www.stroom.nl die in 2019 ter hand zal worden genomen.

Diversiteit / Inclusiviteit

Stroom onderschrijft de Code Culturele Diversiteit. We beogen een optimale inclusiviteit, zowel op het gebied van bestuur, organisatie, programma en publiek. Daartoe zetten we enkele middelen in: volstrekt geanonimiseerde sollicitatieprocedures, een verantwoorde vorm van positieve discriminatie (bijv. bij het zoeken naar leden voor onze adviescommissies), opbouw van een breder netwerk. En bijvoorbeeld aansluiting bij de Haagse Cultuur Academie. We zijn er echter van overtuigd dat een oprechte en duurzame vorm van inclusiviteit alleen bereikt wordt als die voortkomt uit bewustzijn en persoonlijke overtuiging van ons hele team. Daarom zijn we eerder al een traject gestart van interne gesprekken, informatievoorziening, discussies en een excursieprogramma. Dit traject kent geen einddatum maar vergt voortdurende aandacht.

Bestuur en directie

Het bestuur van Stroom is onafhankelijk gepositioneerd ten opzichte van Stroom en richt zich op een kritische en integere taakvervulling. Gehecht wordt aan een transparante werkwijze en een heldere verdeling van verantwoordelijkheden en bevoegdheden tussen directie en bestuur.

Stroom is bekend met de Governance Code Cultuur en streeft ernaar de daarin beschreven principes zo goed mogelijk toe te passen. Mede in het kader van deze code beraadt het bestuur zich op het formuleren van een statutenwijziging, waarbij het huidige model (bestuur op afstand) wordt omgezet naar een Raad van Toezicht-model. Stroom betreft ook de Code Culturele Diversiteit en de Fair Practice Code in haar beleid en de dagelijkse uitvoering. Het bestuur van Stroom bestaat statutair uit vijf tot zeven leden. Bestuursleden worden aangesteld voor vier jaar en zijn eenmaal herbenoembaar. Bestuursvergaderingen vinden minimaal vier keer per jaar plaats in tegenwoordigheid van de directie. In 2018 hebben vier vergaderingen plaatsgevonden.

Auke de Bos is per 1 september 2018 afgetreden als penningmeester/secretaris van Stroom. Stroom dankt hem voor de degelijke wijze waarop hij de financiële aspecten van de stichting heeft bewaakt, en met name de verantwoordelijkheid van het bestuur hierin heeft verduidelijkt.

Stroom heeft een vervanger gevonden in Nike van Nuland, die in 2019 zal aantreden als nieuwe penningmeester/secretaris.

Verantwoordelijkheden en bevoegdheden

Het bestuur houdt integraal toezicht op het functioneren van Stroom, waarbij het vooraf beleidsstukken, jaarplannen en begrotingen goedkeurt en vaststelt en achteraf toeziet op het beleid van de directie, op de realisatie van de doelstellingen en activiteiten, het risicobeheer en op de algemene gang van zaken van Stroom. Ook wordt de externe accountant door het bestuur benoemd.

Daarnaast beslist het bestuur over benoeming, beoordeling, bezoldiging en ontslag van de directie. De beloning voor de directie voldoet aan de regels gesteld in de 'Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector' (WNT). De rolverdeling tussen bestuur en directie is primair vastgelegd in de statuten en in het directiereglement. Binnen dit formele kader fungeert het bestuur als adviseur en sparringpartner van de directie.

Model, samenstelling en beloning

Bij de samenstelling van het bestuur wordt gezocht naar complementaire deskundigheid, op het gebied van beeldende kunsten, politiek, bestuur, stedelijke ontwikkeling en financiële zaken. Tenminste één van de leden van het bestuur heeft uitvoerende praktijkervaring op het gebied van beeldende kunsten. Daarnaast wordt gestreefd naar een evenwichtige opbouw met aandacht voor diversiteit, zowel voor wat betreft de verhouding man / vrouw, deskundigheid, leeftijdsopbouw en culturele achtergrond. De beloning voor de bestuurders is beperkt tot minimale vacatiegelden voor genoten vergaderingen.

De samenstelling van het bestuur in 2018 was als volgt:

Naam	m/v	geb jaar	functie	datum aanst	datum aftr	termijn	(neven) functies
Rabiaâ Benlahbib	v	1974	lid	4-10-16		1	directeur Creative Court voorzitter Laaktheater DH
Auke de Bos	m	1965	penningm / secr	19-05-16	1-09-18	1	partner EY hoogleraar Erasmus Univ.
Sharon Gesthuizen	v	1976	voorz	12-04-17		1	vz AFNL-NOA vz Festival Classique
Robert Rinnooy Kan	m	1958	lid	19-05-16		1	directeur AGMinfo.eu
Willem Velthoven	m	1958	lid	29-11-11		2	learner at Mediamatic
Arnoldus T.M. van Roosmalen	m	1959	-	1-01-05		-	voorzitter De Zaak Nu

Personeel

In 2018 zijn Michelle Schulkens en Lua Vollaard toegetreden tot het team van Stroom. André Kruijzen heeft tijdelijk de positie van Vincent de Boer overgenomen, toen deze met onbetaald verlof was. Francien van Westrenen is in dienst getreden bij Het Nieuwe Instituut, Rotterdam.

- Ruben Baart, freelancer communicatie en marketing
- Hildegard Beijersbergen-Blom, medewerker communicatie en pers
- Vincent de Boer, adviseur/begeleider Kunst in de Openbare Ruimte
- Connie van Driel, hoofd afdeling SD&A
- Johan van Gemert, coördinator techniek en bouw
- Jane Huldman, hoofd productiebureau
- Dorien Jansen, medewerker secretariaat en administratie
- Marieke Klos, hoofd receptie / huismeester
- André Kruijzen, adviseur/begeleider Kunst in de Openbare Ruimte, sept-dec 2018
- Ilga Minjon, programmamaker beeldende kunst
- Arnold Mosselman, bibliothecaris
- Bas Mulder, hoofd bedrijfsvoering
- Lidwien Nielander, medewerker secretariaat
- Liesbeth Nieuwenweg, redactiemedewerker website, social media
- Remco Osório Lobato, medewerker Atelierbeleid
- Mischa Poppe, medewerker afdeling SD&A
- Cora Roorda van Eijsinga, medewerker receptie
- Arno van Roosmalen, directeur
- Michelle Schulkens, medewerker productiebureau, met ingang van 1 maart 2018
- Ira van der Valk, medewerker documentatie / boekverkoop / archief, afdeling SD&A
- Lua Vollaard, programmamaker, met ingang van 1 maart 2018
- Francien van Westrenen, programmamaker architectuur, t/m februari 2018

Toetsingscommissie

- Thomas Ankum
- Natasja van Kampen
- Lynne van Rhijn
- Pim Voorneman

Overige medewerkers/vrijwilligers/stagiaires

- Loes Aarts
- Stefan Bandalac
- Harold de Bree
- Robbert Erwich
- Vasiliki Giakoumi
- Tom de Groot
- Arthur de Hart
- Natascha Helmer
- Robbin Heyker
- Simon van Kray
- Hein van Liempd
- Rozemarijn Lucassen
- Sanne de Maijer
- Annechien Meier
- Marjolijn van der Meij
- Ingrid Mol
- Jana Mol
- Wineke van Muiswinkel
- Arianne Olthaar
- Marie José Raven
- Valentino Russo
- Maarten Savelkoel
- Ton Schuttelaar
- Nies Vooijs

BIJLAGEN

OVERZICHT PRO-SUBSIDIES

Adviescommissie PRO-subsidies

De adviescommissie bestaat uit een pool van negen personen met uiteenlopende achtergronden, van wie er per beoordelings-bijeenkomst vijf worden uitgenodigd:

- Katayoun Arian (januari 2018)
- Bart de Baets (t/m juli 2018)
- Maurice Bogaert (januari 2018)
- Manon Bovenkerk (september 2014)
- Annet Dekker (september 2018)
- Paul Devens (t/m juli 2018)
- Gijs Frieling (april 2016)
- Marius Lut (januari 2016)
- Iris Sikking (januari 2018)
- Huib Haye van der Werf (januari 2018)
- Roel Wouters (september 2018)

De commissie beoordeelde in 2018 in totaal 170 aanvragen. Daarvan werden 74 PRO-subsidies toegekend.

PRO KUNSTPROJECTEN (25)

Aura Rendón Bengier, Big Banal
Eliane Esther Bots, The Channel
Esther de Graaf, Platonic School / Space without gravity (werktitel)
Andrea Freckmann, Commedia, Get on Stage! (werktitel)
Hanna de Haan, panorama project
Josje Hattink, Voice of a Sinking Landscape
Bram De Jonghe, Dehnung
Eric Kampherbeek, Indonesië NU, De nasleep van een koloniaal verleden
Marianna Maruyama, Loving with Both Hands
Moose Space, Passive Activists
Arjan de Nooy, 99 : 1
Arianne Olthaar, Rathaus Ahlen
Evelina Rajca, Resonance disasters or utopias in process
Guus Rijken, De Verdoving van Europa
Katarina Petrović, Heart of Darkness (On Cosmogony)
Suzie van Staaveren, De Compromis
Stichting Electriciteitsfabriek, Expeditie Eisinga
Stichting Grauzone, Graukunst - Genesis P-Orridge
Stichting Modulus, Modern Body Festival 2018: ALIEN BODIES
Stichting Nest Foundation, History is His Story
Stichting Nest Foundation, Language is the only homeland

Stichting Project Space 1646, 1646 to The Others
Art Fair, Turin
Stichting Tlön Projects, Presentatie van twee actes (tentoonstellingen) uit het satelliet programma
Stichting West, All Power to All People
Sissel Marie Tonn, Canaries in the Earthquake Zone

PRO ONDERZOEK (19)

Eline Benjaminsen, Where the money is made
Melle de Boer, verdiepingsperiode
Lorena Solis Bravo, Sema Nanji Residency
Daniel Dmyszewicz, Daniel en Tommy op zoek naar de toekomst
Lauren Jetty Howells-Green, What's that smell? An exchange between artist and lab (werktitel)
Thijs Jaeger, EKWC
Márton Kabai, We are compost. Multispecies storytelling in the Age of the Anthropocene
Alik van der Kruijs, Beeldweven
Yun Lee, School of Camouflage
Vibeke Mascini, Batteries die all the time
Katrina Niebergal, Tutti Frutti Biennale and Residency, Sikås Art Center, Jämtland, Sweden
Farah Rahman, Anthocyan
Florencia Reznik, Fictive territories
Lisa Sebestikova, Artist-in-residence
Alexandra Martens Serrano, Delta Workers Residency New Orleans
Tanja Smit, Residentie CEAC, Xiamen, China
Tommy Smits, Tommy en Daniel op zoek naar de toekomst
Gabey Tjon A Tham, Binary / Computational Time
Bram Vreven, Van BEA5 naar K23

PRO KUNSTPROGRAMMA (10)

Bartalk BARTALK, Fall 2018 - Spring 2019
oneacre.online, oneacre.online Launch Events
Stichting Billytown The Kitchen, Jaarprogramma Billytown The Kitchen
Stichting Haagse Rondgang, Hoogtij 2018
Stichting Page not Found, Programme of public events
stichting Project Space 1646, Programma maart - juli 2018
Stichting Project Space 1646, Programma oktober - december 2018
Vereniging iii, iii Program 2019-I
Vereniging iii, iii Program 2018-II

PRO INVEST (11)

Sabina Hyoju Ahn
 Florentijn de Boer
 Lydia Buijs
 Iliada Charalambous
 Afra Eisma
 Natalie Fyfe
 Paul de Jong
 Sjuul Joosen
 Anna Sophie de Vries
 Joeri Woudstra
 Mickey Yang

PRO PREMIUM (1)

Dewi Bekker

PRO DEO HERHAALBEZOEKPROGRAMMA (8)

Iliada Charalambous
 Thomas Nondh Jansen
 Vesta Kroese
 Marianna Maruyama
 Anna Moreno
 Lisa Sebestikova
 Alexander Zaklynsky
 Collectief Das Leben am Haverkamp

OVERZICHT ATELIERBEZOEKEN**Totaal atelierbezoeken 2018: 246**

- 66 Atelierbezoekprogramma
- 42 De Appel - Curatorenprogramma
- 122 Invest Week
- 16 PRO Deo herhaalbezoekprogramma

Atelierbezoekprogramma

- 66 bezoeken

januari-december 2018

Rayne Booth 27 en 28 februari 2018 (Temple Bar Gallery + Studios in Dublin, Ierland) (10)

Lilian Kreutzberger
 Marleen Sleeuwits
 Machteld Rullens
 Anna Moreno
 Joncquil de Vries
 Jonathan Reus
 Mark van Overeem
 Eric Peter
 Ian Nolan
 Barbara Ellison

Anke Bangema 13 en 26 april april 2018 (TENT, Rotterdam) (9)

Roos Hoffmann
 Evelina Rajca
 Marianna Maruyama
 Angeline Dekker
 Marie Civikov
 David Powell
 Marit Mihklepp
 Sara Nuytemans
 Anna Kurtycz + RUDEK

Zippora Elders 16 en 17 mei 2018 (artistiek directeur Kunstfort bij Vijfhuizen) (10)

Karina Zavidova
 A'ron Birtalan
 Mickey Yang
 Max de Waard
 Evelina Rajca

Stroom Den Haag - Jaarverslag 2018

Mike Rijnierse
 Iede Reckman
 Robbin Heyker
 Marleen Sleeuwits
 Kevin Bauer

Niekolaas Johannes Lekkerkerk 27 en 28 september 2018 (The Office for Curating, Rotterdam, POPPOSITIONS, Brussel) (10)

Ola Vasiljeva
 Anne Geene
 Sissel Marie Tonn
 Jonathan Reus
 Victoria Douka-Doukopoulou
 Jeannette Slütter
 Max de Waard
 Marit Mihklepp
 Lilian Kreutzberger
 Anna Moreno

Alexandra Landré 12 en 13 oktober 2018 (onafhankelijk curator en artistiek directeur van Kunstvereniging Diepenheim) (10)

Kim David Bots
 Rachel Bacon
 Iede Reckman
 Wieke Terpstra
 Jef Stapel
 Annechien Meier
 Mike Rijnierse
 Marit Mihklepp
 Vakki (Heeyoun Park)
 Gabey Tjon a Tham

Margit Säde 6 en 7 november 2018 (onafhankelijk curator, beeldend kunstenaar en Associate Professor aan de Estonian Academy of Arts, Estland) (9)

Eric Peter
 Marjolijn van der Meij
 Hannah Dawn Henderson
 Zaïda Oenema

Henriette von Muenchhausen
Lisa Sebestikova
Stephanie Pan
Tanja Smit
Natalie Fyfe

**Dick Verdult 3 en 4 december 2018
(kunstenaar) (8)**

Alexandra Martens Serrano
Mike Rijnierse
Leonie Schneider
Tanja Smit
Dóra Benyó
Joncquil de Vries
Machteld Rullens
Matthias König

**Invest Week
-122 bezoeken
juni 2018**

Deelnemende curatoren

Germano Dushá (onafhankelijk curator en curator Coletor in Sao Paulo, Brazilië)
James Edgar (Assembly Point, London, Groot-Brittannië)
Judith Welter (directeur Kunsthaus Glarus, Zwitserland)
Margarita Osipian (curator en kunstenaar, Amsterdam)
Maziar Afrassiabi (curator en oprichter Rib art space, bestuurslid Platform Beeldende Kunst, Rotterdam)
Laurie Rojas (journalist en criticus, Berlijn, Duitsland)
Lieven Segers (kunstenaar en curator, België)
Renée Mboya (curator, schrijver en filmmaker, Kenia)
Riet Wijnen (kunstenaar, Amsterdam)
Riksa Afiaty (curator Ruangrupa Jakarta and Jakarta Biennale, Indonesië)

Deelnemende commissieleden en Stroom medewerkers

Arno van Roosmalen
Bart de Baets
Katayoun Arian
Lua Vollaard
Manon Bovenkerk
Maurice Bogaert
Mischa Poppe
Paul Devens
Vincent de Boer

Deelnemende kunstenaars

(allen hebben een Pro Invest subsidie ontvangen)
Verena Blok
Natali Blugerman
Kim David Bots
Yamuna Forzani
Roel van Heesch
Mirthe Klück

Stroom Den Haag – Jaarverslag 2018

Bernice Nauta
Jonathan Reus
Arefeh Riahi
Lisa Sebestiková
Daniel van Straalen
Max de Waard
Kacper Ziemianin

**De Appel – Curatorenprogramma
- 42 bezoeken
december 2017**

Deelnemende curatoren

Nikolay Alutin, Bruno Alves de Almeida, Dita Birkensteina, Alisa Blakeney, Sofia Dourron, Aude Christel Mgba

Deelnemende kunstenaars

Lydia Buijs, Sjuul Joosen, Paul de Jong, Joeri Woudstra, Afra Eisma, Iliada Charalambous, Natalie Fyfe, Anna Sophie de Vries, Florentijn de Boer

**PRO Deo Herhaalbezoekprogramma
-16 atelierbezoeken
januari-dovember 2018**

Deelnemende curatoren

Bas Hendriks (1^e van 4 bezoeken)
Jelle Bouwhuis (4^e van 4 bezoeken)
Nick Terra (4^e van 4 bezoeken)
Steven ten Thije (1^e van 4 bezoeken)

Deelnemende kunstenaars- kunstinitiatieven

Alexander Zaklynsky (Bas en Steven)
Anna Moreno (Bas en Steven)
Channa Boon (Jelle en Nick)
Das Leben am Haverkamp – kunstenaars initiatief (Bas en Steven)
Ellen Rodenberg (Jelle en Nick)
Iliada Charalambous (Bas en Steven)
Janne van Gilst (Jelle en Nick)
Johan Nieuwenhuize (Jelle en Nick)
Joncquil de Vries (Jelle en Nick)
Lisa Sebestikova (Bas en Steven)

**Invest Week
-122 bezoeken
juni 2018**

Deelnemende curatoren

Germano Dushá (onafhankelijk curator en curator Coletor in Sao Paulo, Brazilië)
James Edgar (Assembly Point, London, Groot-Brittannië)
Judith Welter (directeur Kunsthaus Glarus, Zwitserland)
Margarita Osipian (curator en kunstenaar, Amsterdam)
Maziar Afrassiabi (curator en oprichter Rib art space, bestuurslid Platform Beeldende Kunst, Rotterdam)

Laurie Rojas (journalist en criticus, Berlijn, Duitsland)
Lieven Segers (kunstenaar en curator, België)
Renée Mboya (curator, schrijver en filmmaker, Kenia)
Riet Wijnen (kunstenaar, Amsterdam)
Riksa Afiaty (curator Ruangrupa Jakarta and Jakarta Biennale, Indonesië)

Deelnemende commissieleden en Stroom medewerkers

Arno van Roosmalen
Bart de Baets
Katayoun Arian
Lua Vollaard
Manon Bovenkerk
Maurice Bogaert
Mischa Poppe
Paul Devens
Vincent de Boer

Deelnemende kunstenaars

(allen hebben een Pro Invest subsidie ontvangen)

Verena Blok
Natali Blugerman
Kim David Bots
Yamuna Forzani
Roel van Heesch
Mirthe Klück
Bernice Nauta
Jonathan Reus
Arefeh Riahi
Lisa Sebestiková
Daniel van Straalen
Max de Waard
Kacper Ziemianin

De Appel - Curatorenprogramma

-42 bezoeken

december 2017

Deelnemende curatoren

Nikolay Alutin, Bruno Alves de Almeida, Dita Birkensteina, Alisa Blakeney, Sofia Dourron, Aude Christel Mgba

Deelnemende kunstenaars

Lydia Buijs, Sjuul Joosen, Paul de Jong, Joeri Woudstra, Afra Eisma, Iliada Charalambous, Natalie Fyfe, Anna Sophie de Vries, Florentijn de Boer

PRO Deo Herhaalbezoekprogramma

-16 atelierbezoeken

januari-dovember 2018

Deelnemende curatoren

Bas Hendrikx (1^e van 4 bezoeken)
Jelle Bouwhuis (4^e van 4 bezoeken)
Nick Terra (4^e van 4 bezoeken)
Steven ten Thije (1^e van 4 bezoeken)

Deelnemende kunstenaars- kunstinitiatieven

Alexander Zaklynsky (Bas en Steven)
Anna Moreno (Bas en Steven)
Channa Boon (Jelle en Nick)
Das Leben am Haverkamp - kunstenaars initiatief (Bas en Steven)
Ellen Rodenberg (Jelle en Nick)
Iliada Charalambous (Bas en Steven)
Janne van Gilst (Jelle en Nick)
Johan Nieuwenhuize (Jelle en Nick)
Joncquil de Vries (Jelle en Nick)
Lisa Sebestikova (Bas en Steven)
Marianna La Rosa Maruyama (Bas en Steven)
Rachel Bacon (Jelle en Nick)
Risk Hazekamp (Jelle en Nick)
Tanja Smit (Jelle en Nick)
Thomas Nordth Jansen (Bas en Steven)
Vesta Kroese (Bas en Steven)

Opbouw kunstenaarsbestand

Per 31 december 2018:

20-30 jaar:	222	23,4%
31-40 jaar:	213	22,4%
41-50 jaar:	135	14,1%
51-60 jaar:	148	15,5%
61-65 jaar:	65	6,8%
<u>65+ jaar:</u>	<u>170</u>	<u>17,8%</u>

Totaal: 953 100%

OVERZICHT ATELIERS

Tijdelijke ateliers

Overzicht van de tijdelijke ateliers per 31 december 2018 en prognose afname in 2019:

120 ateliers - benodigde en vastgestelde voorraad tijdelijke ateliers; op basis nota 'Ruimte voor de Kunst'

102 ateliers - beschikbaar 31 december 2016

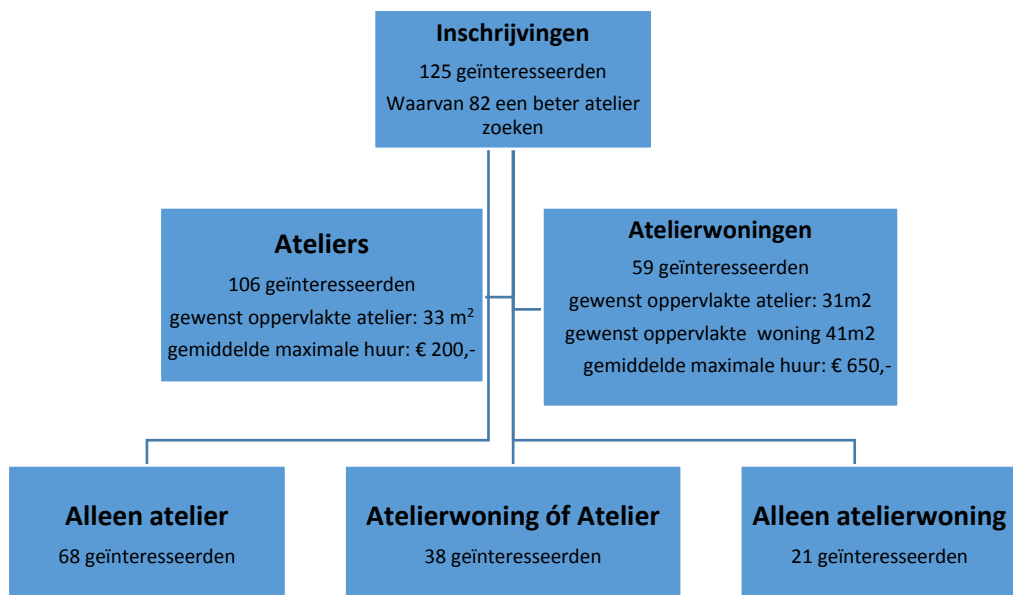
42 ateliers - beschikbaar 31 december 2017

66 ateliers - beschikbaar 31 december 2018

Adres	Organisatie	Ateliers	Project-ruimte	Eigenaar	Prognose mogelijke afname ateliers 2019: tijdelijk wordt permanent of oplevering* pand.
Stuwstraat 285	Individuele kunstenaar	4	Nee	VESTIA	
Beatrijsstraat 12	Helicopter	13	Ja	CVDH (via Bewaakt & Bewoond)	
Helena van Doeverenplantsoen 3	Ruimtevaart	18	Nee	CVDH	
Helena van Doeverenplantsoen 3	Billytown	18	Nee	CVDH	
Willem Dreespark 102	ANNASTATE	8	Nee	Staedion	8
Diverse panden (Hofwijckplein 64, Zeestraat 62, Javastraat 42, Hofwijckplein 64)	Samenwerkingsovereenkomst ANNA vastgoed	5	Nee	CVDH/ Rijksvastgoedbedrijf	5
Totaal		66			13

Atelierwachtlijst

Overzicht van de atelierwachtlijst per 31 december 2018:

STROOM DANKT...

De Gemeente Den Haag; Mondriaan Fonds; Stimuleringsfonds Creatieve Industrie; Prins Bernhard Cultuurfonds; Stichting tot Steun (van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag); De Brakke Grond; Museum Dr. Guislain; NIAS Akademie van Kunsten; The Art of Impact; Tanja Schell/Geurlab; The Ravestijn Gallery; STUK, Huis voor Dans, Beeld en Geluid; de Algemene Afvaardiging van de Vlaamse Regering; TURN Fund of the German Federal Cultural Foundation; Fruitmarket Arts & Media GmbH; IIPM - International Institute of Political Murder; Langfilm/Bernard Lang AG; Lemafrika; Movies that Matter; Ambassade van de Noordzee; Building Conversation; Parlement van de Dingen; Stichting De Noordzee; Waag Society; Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag; arebyte Gallery; The One Minutes; Dutch Future Society; Grey Space in the Middle; TMC Asser Instituut; The Hague Security Delta; Ambassade van Japan in Nederland; Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden in Tokyo; de Satellietgroep; Billytown; Tofino Botanical Gardens; Torinoumi Dental Clinic; Galerie Fons Welters; Galerie Martin van Zomeren; Plan-B; De Appel Art Center Curatorial Programme; ANNA Vastgoed & Cultuur; Google AdWords; BNO Kring Groot Den Haag; We Are Public; CultuurSchakel; Campai; Boekhandel Van Stockum; Festival Designkwartier; BIO Art & Design Award; Gemeentemuseum Den Haag; The Hague Contemporary; Zefir7 programmaraad ... en alle bezoekers, deelnemers en belangstellenden.

COLOFON

Tekst en redactie: Stroom Den Haag
April 2018

Stroom Den Haag
Hogewal 1-9
2514 HA Den Haag
tel.: 070-3658985
info@stroom.nl
www.stroom.nl

Stroom
Den Haag

**WHERE
POLITICS
FAIL
ONLY
ART
CAN
HELP**